

Літаратура і Мастацтва

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАЎЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕННІКАЎ БССР

ПЯТНІЦА, 14 кастрычніка 1988 г. № 41 (3451) © Выходзіць з 1932 г. © Цана 10 кап.

ЛЮДЗІ РОДНАГА КРАЮ

УНУМАРЫ:

ЦІ ПАСПЯШАЎСЯ «ЛІМ»?

Ліст з рэдакцыі

3

ЗАЎТРАШНІ ДЗЕНЬ

НАРОДНАЙ АСВЕТЫ

4, 14—15

ШАНУЙ ІМЯ СВАЁ

Творчы партрэт
Валянціна БЛАКІТА

6—7

Новыя вершы

Васіля ВІТКІ
і Міхася КАЗАКОВА

8, 13

«МАЙСТАР І МАРГАРЫТА»

НА СЦЭНЕ

Дзве думкі

10, 11

ЛІМІТ-ДЭФІЦЫТ?..

Агляд чытацкай пошты
з каментарыем

12

ПРЭСТЫЖ РОДНАЙ МОВЫ

ДЗЯРЖАЎНАЯ —

ЗНАЧЫЦЬ РАЎНАПРАЎНАЯ

13, 15

Не так часта выпадае адпачыць Марыі Луцковіч. За плячамі ў яе, знатнай дзяркі Акцябрскага раёна Гомельскай вобласці, чвэрць стагоддзя адданай працы. У хвіліны адпачынку хараша думаецца, марыцца. Ці спраўдзіцца яе мары ў маладой змене?
Фота А. КЛЕШЧУКА.

● Рамонт ідзе шосты год...

● «Мне спадабалася твая мова...»

● Дары песняроў — кнігалюбам...

З газетнай паласы глядзіць паэт («ЛіМ» за 7 настрочніка). Такі, якім ён найчасцей і ба-чыцца воку, калі звяртаешся да створанага ім, просіш падтры-маць ці навучыць.

Глядзіць — хатні, ранішні, яшчэ сам-насам з сабою, без-абаронны і абаронены магутнай думкай, што неадкладна патра-буе прыбару з душы ў слова. Ды ў неабыходнае слова, а каб ад яго паперы агнём займаліся, як казаў ён Янку Коласу, склада-ючы разам зварот да свайго на-рода, заклік вынішчаць гітле-раўскіх забойцаў і грабёжні-каў.

Неяк асабліва асветленае аб-лічча Янкі Купалы павяло і па-радных вершаў у свет цяжка пе-ражытага народа некалі і ад-начасна разнасцэжыла прастор-прадчуваннага, усяго, што ёсць і што яшчэ наперадзе, бо нязмен-на ў будучыню глядзелі яго во-чы, у наступны час гукаў ягоны голас.

Чытаў вершы нібыта ўпер-шыню, як быццам дасюль не ведаў, не сустракаў у кнігах, не успамінаў адзін і з сябра-мі ў малых і вялікіх аўдыто-рыях.

Праўда, даўнавата і дзіўнава-та гэтыя вершы зніклі з чытач-кіх вачэй, не трапілі нават у акадэмічныя тавы, пазначаныя куды ўжо больш лаважанымі прозвішчамі рэдактараў. А і да таго нацярпеліся яны ўдосыць: канфіскаваліся, выдаваліся за напісаныя на іншай мове, ня-вечыліся цензурнымі нажніцамі самаўладства і не менш жорст-кімі спосабамі, уласцівымі ца-рызму.

Здавалася б, надышоў час не абмінаць такіх твораў, а ўзяць іх нанова аслуханыя сэр-цам паэта, нанова вывераныя яго зрокам для прыкметаў Збору твораў. Узяць, прачы-таць, зразумець і вытлумачыць, каб усім стала відна: калі, чаму і як балела Янку Купалу, што радавала, калі ён з 1905 года няўпінна абуджаў у народзе волю да свабоды, бунт супраць сацыяльнага і нацыянальнага ўціску. Усімі сіламі мужнай душы, мовай стрыманага гне-ву і гаручай нянавіці, аусна-мі, раздэртымі ў «адзін крык» (першы верш «Мужык»).

Слова нацыянальнага генія непадуладна часу і забываю. Мы зараз чытаем калісьці ад-сунуты ўбок радкі, не, не чы-таем, а жывём у іх духоўна, як жыў ён сам. А праз яго падзя-

ляем і жыццё народа, адчуваем крывавае мазоль, церпім голад і холад, згінаем укрук перад сіламі паніжэння.

Пасуе да публікацыі невяліч-кае слова ўступу. Не навуковец, не паэт, а празаік Барыс Са-чанка стараецца вывесці так званыя белыя плямы і слухна называе існаваўшую боязь ага-лашэння асобных вершаў паэ-та абкраданнем літаратуры. Ка-ментарый мог быць і шырэшый, бо даведнік «Янка Купала» хоць і змяшчае аналіз некаторых вер-шаў, аднак, праз скупы тыраж свой — маладаступны. Дарэчы, у ім не прыгадваецца верш «Над Нёмнам». А чытачу ціка-ва было б дазнацца, як быў лакалічаны твор у дарэвалю-цыйным выданні «Шляхам жыц-ця» (Пецярбург, 1913). Пачатак страфы.

Так грамадзяне свабоднага краю Ермы уздзелі, у рабства пашлі. цензура змусіла замяніць дву-ма радкамі шматкроп'яў. Ча-тыры радкі шматкроп'яў сталі замест наступнай страфы, якая пачынаецца з радка «Ранкам жывога тавару няслава».

Застаўся след купюры і пе-рад апошнім чатырохрадкоўем. Гэта — страта незваротная: ві-даць, Купала не ўспомніў апу-шчанага, рытуальнага Збор твораў 1925—32 гг. ці, можа, яго прытрымалі за руку пужлівыя рэдактары.

Верш «Забраны край» у тым жа пецярбургскім выданні меў прысвечэнне «Балканскім сла-вянам». Іначай надрукаваць ра-док «Забраны край клічуць ус-таць», відаць, было нельга. Як жа так? Край клічуць устаць, а ў імперыі «ўсё маўчыць, бо бла-гадзенствуе», як адзекліва ўда-рыў па царызме Шаўчэнка.

Канечна патрэбную справу робяць нашы выданні, аднаўля-ючы ў правах творы, забароне-ныя праз нейкую недасведча-насць або злую волю, творы за-бытыя, несправядліва засуну-тыя ў чорны кут; а таксама ачышчаючы тэксты ад скажэн-няў.

Проста крыўдна было суст-рэць у газеце поруч з выдатнай купалаўскай падборнай вершаў абвешчэнне шэдэўрам спе-ктакля «Паўлінна», пастаўлена-га са скажонным фіналам, пе-райначаным пастаноўшчыкам. Можна зразумець пачуцці і на-маганні аўтара артыкула — як мага лепш абараніць бацьку — пастаноўшчыка спектакля. Ад-нак праўда не на яго баку. У «Паўлінцы» ігралі найлепшыя акцёры, гэтым і тлумачыцца

поспех спектакля ў глядача і пахвальныя водгукі выдатных дзеячаў літаратуры і тэатра Ма-скавы. Але хто ж з іх ведаў, што Купала закончыў п'есу трагіч-на, а не банальнымі ўцёкамі дзяўчыны ад бацькоў, і такая канцоўка пазбаўляе твор рэва-люцыйнага падтэксту і выбівае яго з абсягу свайго часу. Зу-сім выразна на гэты момант выка-залася газета «Звязда» (1984, 22 студзеня). Ад скажэнняў пара адмовіцца, час не дазваляе га-варыць няпраўду.

Яшчэ некалькі слоў — пра юбілейную прамову Купалы.

15-годдзе літаратурнай дзе-янсці Янкі Купалы адзначалася 24 чэрвеня 1920 года. Лічы, што ў гэты час баі чырвоных час-цей ішлі па ўсёй рэспубліцы, Мінск быў вызвалены 11 ліпеня. Акупанты агрызліся і лю-тавалі, а Янка Купала не ўва-жаў на небяспеку, прамаўляў прароча, горача, натхнёна. Што пачатак вызвалення народа з нявольі ўзыходзіць да векапо-мнага дзеячэскага пятага (і тады ж нарадзілася яго слова). Што, не зважаючы на церневы шлях, «кінуты мазолістай рукою здо-ровыя зярняты заручыліся... Ілікаў ісці!...» З верай і надзеяй к таму вечнаму сонцу праўды і справядлівасці для ўсіх і кожна-га паасобку...

Вялікая мужнасць валодала паэтам у той размове яго з на-родам, вялікая вера ў блізкае волянае жыццё без захопнікаў і акупантаў жыўліва яго істоту. Радуюся: зноў пабыў у ста-ральных паветры паэзіі, пады-хаў ім, перачытаўшы незабыў-най сілы творы, ад якіх сталее і робіцца больш пэўнай хада, абуджаюцца ўсё новыя і новыя крокі ў будучае.

Максім ЛУЖАНІН.

Сёння прыкмет мінуўшчыны ў Тураве, які ўпершыню згад-ваецца ў Лаўрэцкіх у 1880 га-дах, амаль не за-хавалася. Тамая сітуацыя тры-вожыць грамадства, інтэлі-генцыю. Вельмі засмучае яна летася пісьменніку — удзель-ніку Тэдня беларускай літа-ратуры на Палесці. Пра гэта яны з болей пісалі на старонках штотыднёвіка «Літаратура і мастацтва».

1000-гадовы юбілей пасёлка прайшоў вельмі сціпла. Яму не было выдзелена ні капейкі дзяр-жаўных сродкаў, каб што-не-будзь пабудавалі ці адраманта-валі. Адно Міністэрства куль-туры рэспублікі пасадзейніча-

ла, каб у план Мінскага мас-тацтва-вытворчага камбіната ўк-лючылі рамонт мясцовага кра-знаўчага музея.

Работы тут пачаліся ў 1983 годзе. Згодна праектна-кашта-рыснай дакументацыі, выка-наць іх патрабавалася на 68 ты-сяч рублёў са здачай аб'екта ў 1985 годзе. А на 1 жніўня г.г. асвоена толькі 50 тысяч руб-лёў. Як зразумець такія адно-сіны дырэктара мастацтва-вы-творчага камбіната С. Гана да сваіх падрадных абавязкаў, на-огул да старажытнага Турава? Не адно п'есам ужо накірава-ла ў Мінск дырэктар музея В. Марыніна. А нарысці з гэ-тага? На аб'екце ніколі не пра-цавала больш двух сталёроў. У-тое, што да канца года ўсе ра-боты будуць закончаны, веры-цца слаба.

Столькі гадоў ад вачэй на-селяніцтва схаваны 12 тысяч гістарычных экспанатаў! Раней музей штогод наведвалі каля 30 тысяч чалавек. Як падлічыць маральную шкоду ад такога до-уга рамонт?

Хацелася б закрываць яшчэ два пытанні, што датычаць бу-дучай работы музея. Пры рас-копках на замкавай гары ў Ту-раве былі знойдзены два сла-нцавыя сарнафагі. Адзін з іх за-бравіў у дзяржаўны музей пе-раўтварэння прыроды Палесся ў Пінску, дзе ён экспануецца. Другі знаходзіцца ў запасніках у Мінскім краязнаўчым музеі. Работнікі Тураўскага музея ха-целі б, каб сарнафаг быў пера-дадзены ім.

І яшчэ. Запланавана зрабіць наведанне музея платным. Але ж тым самым будзе закрыты доступ масаваму наведвальніку. Найчасцей тут бываюць школь-нікі свайго і суседніх раёнаў. Ці не стане плата перашкодай на шляху знаёмства дзяцей з гісторыяй родных мясцін? Такіх неспакон выказвае старэйшая работніца музея экскурсавод Валыніна Міронаўна Карася.

Безумоўна, асобныя падраз-дзяленні Міністэрства культу-ры абавязкова неабходна пе-раводзіць на самаанупнасць і самафінансаванне. Але рабіць гэта трэба ўдумліва і абачліва.

Алесь ЛІСІЦКІ, слухач Мінскай ВПШ.

Гістарычнае мінулае Белару-сі, лёсы яе вялікіх сыноў і да-чок, грамадскіх дзеячаў і дзе-ячаў мастацтва, літаратуры — вось што павінна стаць мэтай распрацоўкі і даследавання жур-налістаў і пісьменнікаў. Упэ-нены, што гэтым можна зра-біць шмат у справе далучэння людзей да беларускай мовы і, што там казаць, яе адраджэн-ня.

Мне 26 год. Многія з маіх знаёмых — аднагодкаў і трохі старэйшых — з павагай ставя-цца да роднай гісторыі і мовы. Між сабой мы часам размаў-ляем, як мы кажам, «на мове». Але гэта бывае рэдка. Бо га-варыць па-беларуску проста няма з кім. І калі на цябе здзіўлена азіраюцца людзі, па-чуўшы ўрывае гаворкі, то між-волі адчуваеш сябе трохі «бе-лай варонай». Вельмі тужліва становіцца ад гэтага. Ніякая ін-шая мова — ні замежная, ні лю-бога з народаў СССР — не вы-лікае гэтых да сябе адносін.

тым больш з боку людзей, для якіх гэта мова з'яўляецца род-най.

Неяк, знаходзячыся ў каман-дзіроўцы ў Віцебску, мне дава-лося пазнаёміцца з маладым хлопцам з Украіны. І вось між іншым зайшла гаворка пра мову, пра гісторыю Беларусі ў Украіны. Спачатку жартам, а потым і сур'ёзна, пачалі га-варыць: ён па-ўкраінску, а я — па-беларуску. Я са здзіўленнем заўважыў непадробную ціка-васць гэтага хлопца да нашай мовы. Як высветлілася, ён да-гэтуль ніколі не чуў беларус-кай гаворкі, для яго яна стала сапраўдным адкрыццём. Упер-шыню я адчуў сябе прадстаў-ніком народа беларускага, тады калі на развітанне ён сказаў: «Мне вельмі спадабалася твая мова». Гэта было і радасна і сумна. Сумна ад таго, што хлопец гэты два месяцы зна-ходзіўся ў Віцебску ў каман-дзіроўцы, а ўпершыню ад мя-не пачуў жывое беларускае слова.

Яшчэ большае здзіўленне і роспач выклікала ў мяне су-стрэча ў Брэсце. Калі быў там па справах, пазнаёміўся са сту-дэнтамі-завочнікамі Брэсцкага педінстытута. Яны працавалі выкладчыкамі беларускай мовы і літаратуры ў розных раёнах Мінскай вобласці. Самім жа ім да дыплама заставаліся лі-чаныя месяцы. Пачаў гаварыць з імі па-беларуску!... разгубіў-ся. Людзі, якія вучаць мове дзяцей, з вялікай цяжкасцю вымаўлялі многія беларускія словы, а частку слоў наогул замянялі рускімі. У сваю чаргу, іх вельмі ўразіла маё веданне мовы (хоць я ведаю яе не пер-сканала). А калі на іх пытан-ні адказаў, што нарадзіўся ў жыву ў Мінску, што скончыў політэхнічны інстытут, дык здзіўленне іх нават неамагчыма апісаць. Яны ніяк не маглі зразумець: як і навошта трэба ведаць беларускую мову чала-веку, якому гэта «совершенно не нужно»? Я спрачаўся і адка-зваў, што ніколі не адумваўся — трэба мне беларуская мова, ці не — проста мне хацелася яе ведаць, чытаць і гаварыць на ёй, і да таго ж — я беларус. Мя-не не здармамі... Сорамна і сумна. Гэтыя ж людзі выклада-юць родную мову беларускім дзецям. Вучні атрымліваюць першыя «уроки» абывацкай і пагарды да роднай мовы ад уласных настаўнікаў... Балюча ўсведамляць такое, але гэта факт.

Р. СТАНКЕВІЧ, эканаміст.

г. Мінск.

Гадоў сем назад на паліцах кнігарні ўбачыў упершыню бе-ларускае фансімільнае вы-данне зборніка выбранных вер-шаў «Вянок» Максіма Багдан-овіча. Купіў з вялікай радасцю. Праз год яшчэ дзве такія ж кніжкі: «Жалейка» Янкі Ку-палы і «Песні жалбы» Янку Коласа. Зусім нядаўна выйшла з друку таксама фансіміль-ным выданнем кніжка яшчэ аднаго беларускага песняра — Алесь Гаруна «Матчын дар».

Усе кніжкі — сапраўдны дар кні-галюбам. Коштам яны не дара-гія, з выразным шрыфтам, а галоўнае — дакладныя копіі пер-

Дзве ўзнагароды Ігара Лучанка

У друку паведамлялася ўжо, што за заслугі ў развіцці са-вецкага музычнага мастацтва народныя артысты СССР І. Луча-нок ўзнагароджаны ордэнам Кастрычніцкай рэвалюцыі. На здымку, які зрабіў карэспандэнт БЕЛТА Я. Казюля, зафік-саваны ўрачысты момант, калі

Старшыня Прэзідыума Вярхоў-нага Савета БССР Г. С. Тарзе-віч уручае нампазітару ўзнага-роду.

Другі здымак наш карэспандэнт Ул. Крук зрабіў у Генера-льным консульстве Польскай Народнай Рэспублікі ў Мінску. За ўклад у арганізацыю і пра-

вядзенне першага Усесаюзнага фестывалю польскай песні ў Віцебску генеральны консул М. Абдзіньскі ўручыў І. Лучан-ку знак Міністэрства культуры і мастацтва ПНР «Заслужаны для польскай культуры».

ліся пад гукі гітары блізка, родныя мелодыі... Доўгімі воп-лескамі і кветкамі дзякавалі прысутныя беларусы і сябры-літоўцы спевану за яго адмет-нае выступленне.

А. ЧЭМЕР.

г. Вільнюс.

ЗАПРАШАЕ АКЦЫЯБРСКІ

Гарадскі пасёлак Акцыябскі Гомельскай вобласці стане цэн-трам правядзення ў нядзелю, 16 кастрычніка 1988 года, чарго-вага Рэспубліканскага свята паэзіі, прысвечанага 70-годдзю БССР і Кампартыі Беларусі. Ме-сца правядзення яго выбрана невыпадкова. Менавіта тут, у слаўтай Рудабелцы, ніколі не знімаўся чырвоны сцяг — на-зават у галы грамадзянскай і Вялікай Айчыннай войнаў існа-вала Савецкая ўлада.

Мяркуюцца, што ў гэтым ва-

жным мерапрыемстве, якое праводзіць СП БССР сумесна з Акцыябскім райкам партыі, прымуць удзел Н. Гілевіч, А. Вярцінскі, С. Грахоўскі, С. За-коннік, В. Зуёнак, Г. Каржа-неўская, П. Макаль, Г. Мікла-шэўскі, У. Паўлаў, Г. Пашкоў, Я. Сіпакоў, Я. Скрыган, Б. Спры-чан, М. Танк, іншыя вядомыя літаратары, госці з саюзных рэспублік.

Пра свята «ЛіМ» расказаў у бліжэйшым нумары.

ЛАЎРЭАТЫ НАЗВАНЫЯ

Рэдкая надарылася магчы-масць — пачуць у адным кан-цэрте гучанне саліруемых вал-торны і трамбона, кранальны голас тубы, дыялог трубы і сім-фанічнага аркестра... Гэта ігра-лі маладыя музыканты, лаўрэ-аты Усесаюзнага конкурсу вы-намаўцаў на медных духавых інструментах, які прайшоў у Мінску.

Перад іх заключным высту-пленнем у зале Беларускай дзяржаўнай філармоніі адбы-лося ўрачыстае падвядзенне конкурсных вынікаў. Першымі прэміямі адзначаны валтарні-сты Г. Карпушкін і А. Бахол-дзін, трубач Б. Шлепакоў, ту-бісты К. Гаранін і А. Капраў (усе яны масквічы), трамбані-сты М. Ігнацёў (Ленінград) і А. Шаламко (Масква). Мінчане — І. Шамела (валторна) і В. Каў-рэцкі (трамбон) сталі лаўрэата-мі трэцяй прэміі, І. Цацыха (труба) атрымаў граматы жу-ры.

Як заўсёды, для ўдзельнікаў конкурсу былі падрыхтаваны спецыяльныя прызы грамадскіх арганізацый. Граматамі журы ўзнагароджаны лепшыя кан-

цэртмайстры, а таксама актыў-ныя ўдзельнікі арганізацый кон-курсу, сярод якіх педагогі Бе-ларускай дзяржаўнай кансер-ваторыі і Сярэдняй спецыяль-най музычнай школы пры БДК.

Старшыня журы, галоўны ва-енны дырыжор заслужаны дзе-яч мастацтваў РСФСР генерал-маёр М. Міхайлаў, падкрэслі-ваючы значэнне музыкантаў-духа-вікоў у эстэтычным і патры-ятычным выхаванні народа, не абмінуў і трывожных высноў наконце сённяшняга ўзроўню ай-чыннага музычнага мастацтва. Многае зроблена, гаварыў ён, але калі мы надалей не палеп-шым стаўленне да духовай му-зыкі, дык будзем таптацца на месцы, не выйдзем на сусвет-ны ўзровень і не зможам да-весці, што ў нас ёсць таленты і выдатныя майстры. Трэба дбаць пра тое, каб музыканты ў нашай краіне надзяляліся большай увагай, любоўю, — толькі тады мы ўзінем жанр духовай музыкі на ўзровень патрабаванняў перабудовы, сё-няшняга дня.

С. ВЕТКА.

Віталі барда

Радасна была для віленскіх беларусаў з клуба «Сябрына» сустрача з беларусым бардам Сержуком Сокалавым-Воюшам. Зала гарача прымае ягоныя аўтарскія і народныя песні.

Першая ж песня «Беларусь мая» (музыка і словы С. Сокала-ва-Воюша) паланіла душы пры-сутных, закрунуўшы самыя чу-лыя струны нашых сэрцаў. Лі-

шых выданняў твораў паэтаў. У майей хатняй бібліятэцы факсімільныя выданні — на пачэсным месцы, побач з дэспяткамі кніг з аўтаграфамі пісьменніка. Перачытваю такія кнігі з хваляваннем — разгорнеш кнігу і чуеш дыханне гісторыі.

Уношу прапанову, каб выдавецтва «Мастацкая літаратура» здоўжыла добрую справу, яно дарыла кнігалюбам іх бы па адной факсімільнай кніжцы ў год.

В. АРЦЕМ'ЕУ,
ветэран працы.

г. Марілёў.

Давольце падзяліцца ўражаннем ад сустрэчы з ансамблем «Святая», якая адбылася ў нашым горадзе. Не раз чулі мы выступленне гэтага калектыву па радыё, бачылі ў тэлевізійных перадачах, таму з нецярпеннем чакалі сталічных артыстаў. І яны сапраўды падарылі нам свята — чыстае, светлае, запамінальнае.

Мелодыі Палесся, Гродзеншчыны, Віцебшчыны кранулі ўсіх присутніх, у захваленні былі глядачы ад майстэрства музыкантаў, танцораў, спявакоў. У зале знаходзіліся людзі розных узростаў, і кожны з іх па-свойму ўспрымаў праграму.

Наш калега заслужаны настаўнік БССР Станіслаў Рафаілавіч Шамес зазначыў, што артысты вярнулі яго ў маладзёбы, калі іскрыпка, і чымсьці былі на кожным вясковым свечце, гучалі вясельныя полькі і меладичныя вальсы.

А з якім задавальненнем пляскала ў ладкі і прытупвала ножкамі ў тант музыцы п'яцігадова дзяўчынка! Усіх глядачоў падняла любоў да роднай песні, павага да шчырых выканаўцаў. І міжволі думалася: «Як добра, што ёсць у нас калектыв, які носіць беларускую назву «Святая» не дзеля назвы (што казаць, ёсць у нас і такая), а сваёй творчасцю апраўдае яе».

Хочацца сказаць і пра тое, што засмучала. На жаль, у зале было нямала незанятых месцаў. Арганізатары канцэрта не паклапаціліся пра добрую рэкламу (палічылі, напэўна, што некалькі аб'яў дастаткова). Гэта здараецца не першы раз і, думаецца, не апошні ў Сморгоні. Шкада, што культуротнікі часам забываюць прапагандаваць творчасць лепшых калектываў, а гэта ж іх непасрэдная справа. Дзівілі і адфішы: каларыя фатаграфій удзельнікаў фольклорнага ансамбля ў нацыянальных касцюмах і... надпісы на рускай мове. Мабыць, для рэкламы калектыву ў іншых рэспубліках гэта было б да месца, але ж для гастроляў па Беларусі тэкст афішы павінен быць на роднай мове.

Выказваем яшчэ раз словы ўдзячнасці калектыву ансамбля «Святая».

Настаўнікі СШ № 4
г. Сморгоні
Л. М. АЛЯШКЕВІЧ,
І. Н. ГАЕВА,
Л. Я. ГУРСКАЯ,
Т. Я. РОГАЧ,
Т. А. КАРНЕЙ,
Ю. А. ШАМЕС.

Лістоўка «Слоні́мскі́ райо́н», якая выйшла ў свет нядаўна, расказвае аб дасягненнях раёна ў сельскай гаспадарцы, прамысловасці і сацыяльна-культурным будаўніцтве. Кінуліся ў вочы такія радкі: «На нашай земле родзіліся, жывілі і працягваюць трудзіцца пісателі і паэты: Валентин Тавлай, Николай Орошко, Якуб Миско, Анатолий Иверс, Алексей Сучок, Елена Рущкая и другие». Прачытаў і не паверыў вачам сваім: хіба можна... «уважліва» нашых двух землякоў? Гэта ж трэба! Валентин Таўлай, які памёр у 1947 годзе, «працягвае трудзіцца». Якуба Миско таксама, на жаль, няма сярод нас (памёр у 1981 годзе). Гэту элементарную неадажданасць адказных за выданне работнікаў Слонімскага райвыканкома нельга пакінуць без увагі. Аб чым яна сведчыць? Аб тым, як у нашым горадзе і раёне ўшаноўваюць памяць пісьменнікаў-землякоў. Слонімскаму сапраўды з паною вліку славяцца сваімі літаратурнымі талентамі. Гэта Міхал Гамаліцкі, браты Яўген і Уладзімір Хлябавічы, Кандрат Лейка, Галыш Леўчык, Сяргей Дарожны, Ігнат Дварчанін, Валентин Таўлай і многія іншыя. На жаль, памяць іх не ўвек вечна, можна сказаць. Толькі імя В. Таўлая нададзена... не, не вуліцы, а невялікаму завучацку.

Ці не гэтая абьянаваць да носьбітаў нацыянальнай культуры і становіцца прычынай выхаду лістовак з падобным тэкстам?

С. ЧЫГРЫН.

г. Слонім.

Заўсёды, калі бываю ў Вільнюсе, наведваю могілкі на Росе. Роса — помнік гісторыі, своеасаблівы музей архітэктуры і скульптуры. Але не толькі гэта прыцягвае мяне сюды. Тут пахаваны і нашы землякі, ураджэнцы Беларусі, жыццё якіх было звязана з Літвой і яе сталіцай. Назву некаторых: археолаг, заснавальнік Віленскага музея старажытнасцей Яўстафій Тышкевіч (1814—1873), паэты Уладзіслаў Сыракомля (1823—1862) і Ануфрый Петрашкевіч (1793—1863), празаік Ядвігін Ш. (1868—1922), пісьменніца і грамадская дзяўчына Эма Дмахоўская (1864—1919)...

Аб тым, што на Росе спачывае ўраджэнец Шчычына А. Петрашкевіч, дазнаўся я з даведніка «Роса», які выйшаў у гэтым годзе ў Вільнюсе на літоўскай мове. Лічу, што трэба і нам падумаць аб выданні даведніка па старых вайсковых могілках г. Мінска, дзе пахаваны воіны і партызаны Вялікай Айчыннай вайны, партыйныя і дзяржаўныя дзеячы, рэвалюцыянеры, пісьменнікі, кампазітары, вучоныя... План могілак, які будзе ў даведніку з указаннем месца, дзе пахаваны знамянітыя людзі рэспублікі, неабходны і для мінчан, і для шматлікіх турыстаў, што наведваюць нашу сталіцу.

А. ШОЦКІ,
настаўнік.

г. Баранавічы.

ВІНШУЕМ!

За заслугі ў развіцці беларускага савецкага музычнага мастацтва і актыўны ўдзел у грамадскім жыцці кампазітару Валерыю ІВАНОВУ нададзена ганаровае званне заслужанага дзеяча мастацтваў Беларускай ССР.

ПРАДСТАЎЛЯЕ «ЛИТЕРАТУРНАЯ УЧЕБА»

Пастаянным у літаратурна-крытычным і грамадска-палітычным часопісе СП СССР і ЦК ВЛКСМ «Літаратурная учеба» стаў раздзел «Дэбюты і разгляды», у якім прадстаўляюцца маладыя аўтары з саюзных рэспублік. На гэты раз такой увагі ўдастоены літаратары Беларусі: у чацвёртым нумары (перыядычнасць часопіса шэсць нумароў у год) змешчана падборка «Маладая беларуская проза і паэзія».

Надрукаваны апавяданні Х. Лялюка, А. Глобуса, У. Арлова, У. Бутрамева (у перакладзе В. Шчадрыной) і аўтарскім узаўважэнні па-руску). Гэтыя творы аналізуе А. Сідарэвіч («Незнаёмае пакаленне?») і Л. Званарова («Немітуслівае слова»).

Паэтычная падборка прадстаўлена творами А. Пісьмянкова, Г. Булыкі, Л. Галубовіча, Л. Дранько-Майсюка (пер. Ю. Кузняцова, В. Чубара, В. Эльніна,

Ю. Кабанова і В. Казанкевіча). Слова пра творчасць згаданых аўтараў гаворыць у артыкуле «Больш паэтаў добрых і розных» Т. Чабан.

Публікацыі папярэдняе ўступнае слова А. Адамовіча «Васьмідзесятнікі», які праводзіць паралель паміж творчасцю сённяшніх маладых і тымі, хто ўваходзіў у літаратуру ў шасцідзясятныя гады. У прыватнасці, ён піша: «Страціўшы веру ў аджыўшых, запэячаных хлуснёй і народнай крывёю ідалаў, шасцідзесятнікі на ўсё жыццё сталі служнікамі адной-адзінай ісціны, каштоўнасці — праўды. Любоў цаной праўды і толькі праўды. Той самай, якая, каліччы словамі А. Дастаеўскага, выйшла за ўсё». А. Адамовіч раіць сённяшнім маладым вучыцца «у шасцідзесятнікаў — упартасці, цярпенню, нязломай веры ў тое, што ўсё мінеца, толькі праўда застаецца».

С. ВІРЗОУСКІ.

НА МОВАХ САЮЗНЫХ РЭСПУБЛІК

Унікальнае выданне пабачыла свет на братняй Украіне: выдавецтва «Музычная Украіна» выпусціла кніжку Тараса Шаўчэнка «Запавет» мініяцюрным фарматам — памер 62 на 78 міліметраў. Але нездарма кажучы, што малы залатнік ды драгі. У зборніку прадстаўлены славетны верш Кабзара «Запавет» («Як памру я, пахавайце на Украіне мілай...») у арыгінале, а таксама ў перакладзе на мовы ўсіх са-

юзных рэспублік. Як вядома, па-беларуску «Запавет» пераставіў народны пясняр Янка Купала. Дарэчы, пераклад упэўнена быў апублікаваны ў газеце «Літаратура і мастацтва» 16 сакавіка 1934 года. Гэты купалаўскі пераклад і ўвайшоў у мініяцюрнае выданне.

У кніжцы змешчаны таксама ноты і ілюстрацыі.

Е. ДРОМІН.

Ліст з рэдакцыі

«Курапаты—наш боль» — так называецца артыкул, які змешчаны ў газеце «Звязда» за 30 верасня і ў якім карэспандэнт газеты А. Мяснікоў паведамляе аб выніках работы ўрадавай камісіі, створанай пасля вядомай публікацыі ў «ЛіМе» з мэтай расследавання абставін расстрэлу людзей у лясным урочышчы Курапаты пад Мінскам. Па факту выяўлення масавых пахаванняў Пракурорам Беларускай ССР Г. С. Тарнаўскім узбуджана крымінальная справа (правільнае, прынцыповае рашэнне!), працуе следчая група Пракуратуры рэспублікі, і на

рэдакцыйнай прадмове да названай публікацыі, выбарачная эксгумацыя магіл у Курапатах была закончана 15 ліпеня г. г. Потым навуковая справаздача аб раскопках і археалагічных даследаваннях, выкананых супрацоўнікамі Інстытута гісторыі АН БССР З. С. Пазняком, М. М. Крывальцэвічам і А. В. Іовам, была абмеркавана і зацверджана на пасяджэнні Ададзела археалагічнага інстытута (яго поўная назва: Ададзел археалагічных даследаванняў зонаў новабудулёў). Каб быць дакладнымі, мы звярнуліся днём да загадчыка адрдзела, дотара гістарычных навук, прафесара Г. В. Штыхава і спыталіся наконце даты і характару абмеркавання справаздачы групы археолагаў — удзельнікаў раскопак. «Навуковая справаздача З. Пазняка, М. Крывальцэвіча і

такія ёсць», і што трэба звяртацца па дазвол да следчага ці пракурора.

Нелагічнасць і неправамернасць папроку ў наш адрас пацвярджае і наступнай акалічнасцю. Праведзеныя па рашэнні ўрадавай камісіі з 6 па 15 ліпеня даследаванні ў Курапатах не далі, па сутнасці, нічога істотна новага ў параўнанні з вынікамі першых раскопак, зробленых крыху раней і стаўшых тэмай артыкула «Курапаты — дарога смерці». Але ж у адносінах да гэтай публікацыі ніхто не сказаў, што яна не была ўзгоднена з правахоўнымі ор-

Ці паспяшаўся «ЛіМ»?

пытанні журналіста адказваюць першы намеснік пракурора У. К. Кандрацэў, начальнік следчай часткі Пракуратуры В. В. Собалеў, галоўны судова-медыцынскі эксперт Міністэрства аховы здароўя БССР С. С. Максімаў. У карэспандэнцыі называецца колькасць сведкаў, устаноўленых папярэднім следствам (іх ужо 229!), прыводзяцца паказанні некаторых з іх, паведамляецца пра вынікі даследаванняў судова-медыцынскай і крыміналістычнай экспертызы... Нібыта нішто не аб'яргае, а, наадварот, толькі пацвярджае факты і версію ў цэлым, выкладзеныя ў артыкуле З. Пазняка і Я. Штыхава «Курапаты — дарога смерці». Шмат даных, — дзеліцца ўражаннем А. Мяснікоў, — сумных, трагічных — у гэтым дакуменце (маецца на ўвазе «Заклучэнне комплекснай судова-медыцынскай і крыміналістычнай экспертызы» — рэд. «ЛіМа»). І калі знаёмімся з імі, адольвае нейкі няцярпелі боль... Няцяжка ўявіць той душэўны стан, пра які гаворыць журналіст. Даследаванне касцяных астанкаў — не з «лёгкіх» тэм.

На жаль, не абышлося ў артыкуле і без дысанансу, без спробы смуткаваць з агаворкамі, з аглядак, стаць, калі перафразіраваць паэта, на горла ўласным болю і смутку. Пасля таго, як карэспандэнт пазнаёміўся з меркаваннем работнікаў Пракуратуры наконце заключэння спецыялістаў-археологаў, што прымалі ўдзел у раскопках, ён паставіў пытанне (цытуем):

«А ці не паспяшалася са сваёй новай публікацыяй «Шумяць над магілай сосны» газета «Літаратура і мастацтва»? У нумары за 16 верасня яна паведаміла аб многіх тайнах следчай справы...»

— Так, паспяшалася, — пагадзіліся ў Пракуратуры БССР. — У адпаведнасці з артыкулам 141 Крымінальна-працэсуальнага кодэкса БССР недапусціма абнародаванне даных папярэдняга следства. Гэта можа быць зроблена толькі з дазволу следчага ці пракурора і ў тым аб'ёме, у якім яны лічаць матчыным. З такой жа просьбай ні аўтар, ні рэдакцыя ў пракуратуру не звярталіся.

Вось так. З аднаго боку... і з другога боку. З аднаго боку, — нельга не пагадацца, не прызнаць, не смуткаваць, а — з другога... З аднаго боку — неабходнасць вяртання да праўды і справядлівасці, змагання за выкрыццё фактаў сталінскага беззаконня, а з другога — напамінак пра літару закона.

Тут неабходна наступнае тлумачэнне. Пачнём з элементарнага, з тэрмінаў. Паспяшала ці не паспяшалася газета? Як вядома (пра гэта пісалася ў

А. Іова аб археалагічных раскопках (эксгумацыі) пахаванняў ва ўрочышчы Курапаты была разгледжана на пашыраным пасяджэнні адрдзела 1 жніўня, пратакол нумар 14, — сказаў Георгій Васільевіч. — Была прынята адпаведная пастанова. У ёй мы далі высокую ацэнку працы нашых супрацоўнікаў — працы няпланаванай, нялёгкай, як вы разумееце, не кожны мог удзельнічаць у ёй. У пастанове адзначана, што раскопкі: даследаванні пахаванняў выкананы на высокім навукова-метадычным узроўні, што вывады абгрунтаваны і зафіксаваны належным чынам у адпаведнай дакументацыі. Навуковая верагоднасць справаздачы, — дадаў Г. В. Штыхаў, — не выклікала ніякіх сумненняў. Яе аўтарам была выказана падзяка за выкананне грамадзянскага і прафесійнага абавязку. На пасяджэнні адрдзела была таксама выказана прапанова, каб справаздача была надрукавана».

Такім чынам, справаздача аб археалагічных даследаваннях магіл у Курапатах была разгледжана і зацверджана, ва ўстаноўленым парадку, і жніўня (і тут жа, нагадаем, перададзена следству Пракуратуры). А артыкул «Шумяць над магілай сосны», напісаны на падставе яе, быў надрукаваны ў газеце 16 верасня, г. зн. толькі праз паўтара месяца. Так што гаварыць пра паспешлівасць наўрад ці ёсць падстава. Нават з фармальнага пункту гледжання. Для нагляднасці можна, дарэчы, параўнаць з тымі тэрмінамі, якія вызначаюцца для правядзення папярэдняга следства артыкулам 140 таго ж Крымінальна-працэсуальнага кодэкса БССР. Там сказана: «Папярэдняе следства па крымінальных справах павінна быць закончана не пазней чым у двухмесячны тэрмін... Тэрмін папярэдняга следства, устаноўлены часткай першай гэтага артыкула, можа быць прадоўжана пракурорам... але не больш чым на два месяцы». Інакш кажучы, следства (раследаванне, даследаванне, разгляд і г. д.) не могуць цягнуцца бясконца. Вырашаць эфектыўна — значыць вырашыць апэратыўна, хутка.

Ну ды гэты фармальны, вонкавы бок справы. Газету ж і аўтара напракаюць у нечым больш істотным, у тым, што яны, маўляў, «паведамілі аб многіх тайнах следчай справы», «абнародавалі даныя папярэдняга следства». Якія «тайны», якія «даныя»? Як ужо толькі што гаварылася, артыкул «Шумяць над магілай сосны» напісаны самім удзельнікам археалагічных раскопак пахаванняў і напісаны на аснове матэрыялу, які, як мы бачылі, разгледжаны і прыняты ў Акадэмію навук у якасці навуковай працы, працы, на якую, заўважым, распаўсюджваецца аўтарскае права.

Словам, калі публікацыя рыхтавалася да друку, то ў рэдакцыі не ўзнікла думкі, што аўтар заходзіць за мяжу «закрытай зоны», выдае тайны крымінальнага следства (калі

ганамі, што ў ёй выданы нейкія тайны крымінальнага характару і г. д. Наадварот — па фактах, выкладзеных у артыкуле, пракурорам рэспублікі была ўзбуджана крымінальная справа і дзя яе расследавання створана следчая група. Выходзіць, на той раз газета не паспяшалася?

І яшчэ адна супярэчнасць бачыцца нам у артыкуле «Курапаты — наш боль». З аднаго боку — неўхваленне таго факта, што газета як быццам спышаецца, а з другога — прызнанне, што ў дзідзеным выпадку нельга без сведкаў, без грамадскай думкі, без галоснасці. «Пасля публікацыі ў «Известиях», — гаворыць карэспандэнт першы намеснік Пракурора БССР У. К. Кандрацэў, — да нас пачалі паступаць пісьмы з-за межэй Беларусі. Думаю, што і пасля выступлення «Звязды» чытачы напішуць нам пра падзеі ў Курапатах».

Мы думаем гэтаксама. Чытачы пішуць нам, напішуць у «Звязду», напішуць у Пракуратуру. Бо гэта зусім не тая справа, калі бяспрасна ўважаюцца гіркі на вагах Феміды, калі можна келейна падбіраць артыкул кодэкса ці аглядаць сітуацыю з пункту гледжання працэсуальных нормаў. Бо гэта тая справа, імя якой «дзяржаўнае злачынства», «злачынства супраць народа», «масавыя рэпрэсіі» і для расследавання якой неабходны адкрытыя сведчанні, публічныя выступленні, патрэбен голас народа — у тым ліку і са старонак друку.

Мы таксама не лічым, што трэба спышацца. Мы таксама за ўсебаковае даследаванне курапачкай трагедыі. Пра што гаварылі і ў час гутаркі са старшынёй урадавай камісіі Н. М. Мазай («ЛіМ» за 16 верасня г. г.). У нас таксама ёсць сумненні адносна свяддзэння аб як быццам зробленай раней эксгумацыі ў Курапатах. Але мы... Тут мы даём слова яшчэ аднаму сведку. «Сёй-той, у тым ліку і асобныя журналісты, — піша ў рэдакцыю пісьменнік, падпалкоўнік юстыцыі ў адстаўцы В. Ф. Хомчанка, — спрабуюць кінуць цень на публікацыі ў «ЛіМе», чамусьці сумняваюцца наконце таго, што адбывалася ў Курапатах у канцы трыцятых, пачатку саракавых гадоў. А вось у мяне асабіста ніякіх сумненняў няма. Калі я сам сядзеў ва ўнутранай турме НКВС на Урыцкага, то ўжо тады ў яе сценах чуваць было гэтае слова «Курапаты». Нават час ад часу гучала злавесная лагрозга ў адрас знявольненых: «Вось адвядзем цябе ў Курапаты». Падобна, што неманіта туды і павезлі Янку Мейанскага, Юрку Лявоннага, Тодара Кляшторнага...»

АСНОЎНЫЯ МЕРАПРЫЕМСТВЫ па далейшаму развіццю народнай асветы ў Беларускай ССР

(Зацверджаны Бюро ЦК КПБ 27 верасня 1988 г.)

I. УДАСКАНАЛЕННЕ СІСТЭМЫ КІРАВАННЯ НАРОДНАЙ АСВЕТАЙ

1. У адпаведнасці з рашэннямі XXVII з'езда партыі, лютаскага (1988 г.) Пленума ЦК КПСС аб стварэнні сістэмы няспыннай адукацыі завяршыць фарміраванне новай структуры кіравання народнай асветай на рэспубліканскім, абласным, гарадскім і раённым узроўнях, якая ахоплівае ўсе звенні навучання і выхавання — дашкольную і пазашкольную ўстановы, агульнаадукацыйную і прафесіянальна-тэхнічную школу, сярэднія спецыяльныя і вышэйшыя навучныя ўстановы, сістэму павышэння кваліфікацыі і перападрыхтоўкі кадраў.

1988 г.
Бюро ЦК Кампартыі Беларускай ССР, абкомы, райкомы КПБ, Савет Міністраў БССР, Дзяржплан БССР, Міністэрства народнай асветы БССР, аблвыканкомы, Мінскі гарвыканком.

2. Падрыхтаваць і ўнесці ў Савет Міністраў БССР праект палажэння аб Міністэрстве народнай асветы БССР, прадагледзеўшы ў якасці яго асноўных функцый прагназаванне развіцця сярэдняй і вышэйшай школы, навукова-метадычнае і арганізацыйна-педагагічнае забеспячэнне іх дзейнасці, распаўсюджванне перадавога педагагічнага вопыту і нава-тарскіх ідэй.

1988 г.
Міністэрства народнай асветы БССР, ідэалагічны ад-зел ЦК КПБ.

II. НАВУКОВА-МЕТАДЫЧНАЕ І АРГАНІЗАЦЫЙНА- ПЕДАГАГІЧНАЕ ЗАБЕСПЯЧЭННЕ ДЗЕЙНАСЦІ СЯРЭДНЯЙ І ВЫШЭЙШАЙ ШКОЛЫ РЭСПУБЛІКІ

6. Ажыццявіць меры па стварэнню і забеспячэнню эфектыўнага функцыянавання сістэмы няспыннай адукацыі і выхавання, метадалагічнай і арганізацыйнай пераемнасці розных яе ступеней, узаемадзеянню ўсіх тыпаў навуковых устаноў, далейшай дэма-кратызацыі народнай асветы.

1988—1990 гг.
Міністэрства народнай асветы БССР.

7. Забеспячыць атрыманне ўсімі юнакамі і дзяўчатамі якаснай сярэдняй адукацыі. Фарміраваць у іх дыялектыка-матэрыялістычны светапогляд і высокую маральную якасці, грамадска-неабходны ўзровень працоўных навыкаў, культурнага развіцця і самастойнасці мыслення, патрэбнасць у пастаяннай самаадукацыі. У адпаведнасці з новай канцэпцыяй развіцця агульнаадукацыйнай школы ажыццявіць праграму абнаўлення зместу адукацыі, яе гуманітарнай і прыродазнаўча-навуковай скла-даючых, форм і метадаў на-вучання і выхавання.

1988—1995 гг.
Міністэрства народнай асветы БССР.

8. Укараніць сістэму дыферэнцыраванага навучання школьнікаў. Адкрыць спецыялізаваныя школы і класы з пэдагагічным вывучэннем прадметаў, школы-інтэрнаты пры вышэйшых навуковых установах. Правесці апрабаванне вучэбных планаў і праграм дыферэнцыраванага навучання на базе школ Кастрычніцкага раёна г. Мінска і Слонімскага раёна Гродзенскай вобласці.

Распрацаваць праграму далейшага ўдасканалення пра-цоўнага выхавання моладзі на шырокай політэхнічнай аснове з выкарыстаннем вытворчай базы школ, міжшкольных ву-чэбна-вытворчых камбінатаў,

3. Сфарміраваць у гарадах і раёнах дзяржаўна-грамадскія органы кіравання — саветы па народнай асвете. Правесці на раённых (гарадскіх) канферэнцыях настаўнікаў выбары са-ставу саветаў. У кожнай ву-чэбна-выхаваўчай установе стварыць саветы з прадстаўні-коў педагагічных калектываў, вучняў, бацькоў, працоўных ка-лектываў.

1988 г.
Гарвыканкомы, райвыкан-комы, Міністэрства народнай асветы БССР.

4. Забеспячыць абмеркаванне з удзелам шырокай грамад-скасці: практаў нарматывных актаў, якія вызначаюць права-вое становішча сярэдніх агуль-наадукацыйных школ, прафэ-сійна-вучылішчаў, сярэдніх спе-цыяльных і вышэйшых навуч-ных устаноў; вучэбных планаў і праграм; своечасовае ажы-цяўленне на практыцы пала-жэнняў гэтых дакументаў.

1988—1989 гг.
Абкомы, гаркомы, райко-мы КПБ, Міністэрства на-роднай асветы БССР.

5. Унесці ў ЦК Кампартыі Беларускай ССР прапановы аб змяненні і дапаўненні ў адпаведнасці з новымі патрабаваннямі раней прынятых дакументаў па агуль-наадукацыйнай і прафесіяналь-на-тэхнічнай школе, перабудо-ве вышэйшай і сярэдняй спе-цыяльнай адукацыі.

1988—1990 гг.
Міністэрства народнай асветы БССР.

прадпрыемстваў, калгасаў і саўгасаў.

Карэнным чынам палепшыць эстэтычнае навучанне і выхаванне падрастаючага пакален-ня. Прадугледзець у навучальных планах агульнаадукацый-най школы павелічэнне коль-касці гадзін на вывучэнне эс-тэтычных дысцыплін. Да 1995 го-да мець музычныя школы ў кожным мікрараёне, на цэн-тральных сядзібах калгасаў і саўгасаў. Да 2000 года павялі-чыць у тры разы колькасць дзіцячых мастацкіх, харэа-графічных школ і агульнаадука-цыйных школ з пэдагагічным вывучэннем прадметаў эс-тэтычнага цыкла.

1988—2000 гг.
Міністэрства народнай асветы БССР, Дзяржплан БССР, Акадэмія навуц БССР, Міністэрства культуры БССР, творчыя саюзы, міністэр-ствы і ведамствы БССР.

Завяршыць распрацоўку но-вага пакалення падручнікаў, забеспячыць іх выданне на высокім мастацкім і палігра-фічным узроўні. Ажыццявіць серыю эксперыментаў па па-ралельнаму выкарыстанню на-стаўнікамі двух-трох падруч-нікаў, прызнаных па конкурсу лепшымі.

1988—1992 гг.
Міністэрства народнай асветы БССР, Дзяржкамвыд БССР.

9. Прадоўжыць перавод дзя-цей 6-гадовага ўзросту ў шко-лы з улікам забеспячэння іх вучнёўскімі месцамі, кадрамі настаўнікаў і выхавальнікаў, стварэння неабходных умоў для навучання і выхавання. Ак-тыўна пашыраць вопыт аргані-зацыі навучна-выхаваўчых устаноў «Школа — дзіцячы сад».

Вызначыць асноўныя напра-мкі развіцця грамадскага да-школьнага выхавання. Ад-крыць дашкольныя ўстановы з тэматычным ухілам. Удаска-

нальваць праграмы дашколь-ных устаноў з беларускай і ру-скай мовай навучання. Выда-ваць у неабходнай колькасці навучна-наглядныя дапа-можнікі і дыдактычныя матэ-рыялы.

1989—1992 гг.
Міністэрства народнай асветы БССР, аблвыканкомы, Мінскі гарвыканком.

10. Унесці ў Савет Міністраў БССР прапановы аб стварэнні дзяржаўнай сістэмы прафесія-нальнай арыентацыі моладзі на базе разгалінаванай сеткі спе-цыялізаваных цэнтраў, укамп-лектаваных псіхолагаў, педа-гогаў, урачаў, спецыялістаў народнай гаспадаркі. Забеспя-чыць іх неабходнымі інфарма-цыйнымі матэрыяламі, дыягна-стычнымі прыборамі і абсталя-ваннем. Арганізаваць падрых-тоўку і рэгулярнае павышэнне кваліфікацыі работнікаў гэтых цэнтраў.

1988—1995 гг.
Дзяржкампрацы БССР, Мі-ністэрства народнай асветы БССР, аблвыканкомы і Мін-скі гарвыканком.

11. Ажыццявіць паступовы перавод прафесіянальна-тэх-нічнай школы рэспублікі на падрыхтоўку рабочых кадраў пераважна на базе сярэдняй адукацыі. Вызначыць праф-тэхвучылішчы для сумяшчэння агульнаадукацыйнага і прафе-сіянальнага навучання мола-дзі.

Удакладніць перспектывы развіцця сеткі прафтэхвучылі-шчаў, структуру вивучаемых у іх спецыяльнасцей з тым, каб да 1995 года перайсці на пад-рыхтоўку рабочых у асноўным праз прафесіянальна-тэхнічную школу.

1988—1992 гг.
Міністэрства народнай асветы БССР, Дзяржкампрацы БССР, Міністэрствы і ведам-ствы БССР.

Арганізаваць у прафтэхвучы-лішчах у час вытворчага наву-чання навучніцкай выпуску ка-рыснай прадукцыі шырокай на-менклатуры і павышанай скла-данасці, а таксама аказанне па-слуг насельніцтву.

1988—1990 гг.
Міністэрства народнай асветы БССР, Дзяржснб БССР.

12. Завяршыць да 1990 года атэстацыю вышэйшых і сярэд-ніх спецыяльных навуковых устаноў. У трынаццатай пяці-годцы прывесці іх сетку, струк-

туру спецыяльнасцей у адпа-веднасці з рэальнымі патрэб-насцамі ў кадрах у галіновым і тэрытарыяльным разрэзах.

Упарадкаваць падрыхтоўку спецыялістаў вышэйшага і сяр-эдняга звяна праз вяржарную і завочную формы навучання, шырока выкарыстоўваць эк-стэрнат і паскораныя формы падрыхтоўкі ў ВНУ асоб, якія маюць сярэдняю спецыяльную адукацыю, а ў тэхнікумах — прафесіянальна-тэхнічную.

1988—1990 гг.
Міністэрства народнай асветы БССР, Дзяржплан БССР, Міністэрствы і ведам-ствы БССР, аблвыканкомы.

Мэтанакіравана ажыццяўляць інтэграцыю вышэйшай школы з навукай і вытворчасцю. Рас-шырыць сетку і павысіць эфек-тыўнасць функцыянавання фі-ліялаў кафедр на прадпрыем-ствах і ў навуковых установах, лабараторый і цэнтраў даў-нога падпарадкавання.

Да канца дванаццатай пяці-годкі стварыць трывалую асно-ву для супрацоўніцтва ВНУ з прадпрыемствамі і арганізацы-ямі па кожнай спецыяльнасці прыродазнаўча-навуковага, інжынерна-тэхнічнага і грамад-ска-гуманітарнага цыклаў.

1988—1990 гг.
Міністэрства народнай асветы БССР, Міністэрствы і ведам-ствы БССР, Акадэмія навуц БССР.

Ажыццявіць перабудову на-вучнага працэсу ў вышэй-шых навуковых установах, укараняць актыўныя метады прафесіянальнай, эканамічнай і гуманітарнай падрыхтоўкі спецыялістаў, іх экалагічнай адукацыі, эфектыўныя формы практыкі і самастойнай рабо-ты студэнтаў.

Забеспячыць шырокі ўдзел студэнтаў у выкананні навуко-ва-даследчых, даследна-кан-структарскіх работ на кафед-рах у складзе навукова-вытвор-чых атрадаў, студэнцкіх канс-руктарскіх бюро і цэнтраў на-вукова-тэхнічнай творчасці мо-ладзі.

1988—1990 гг.
Рэктараты вышэйшых на-вуковых устаноў, ЦК ЛКСМБ, рэспубліканскі са-вет НТМ і самадзейнай тэх-нічнай творчасці.

Істотна расшырыць удзел вучоных вышэйшай школы ў выкананні фундаментальных і прыкладных навуковых дасле-даванняў, павысіць іх эфектыў-

насць, у першую чаргу ў галі-не інфарматыкі, вылічальнай тэхнікі, машынабудавання, аг-рапрамысловага комплексу і па гуманітарных праблемах. Павялічыць к 2000 году аб'ё-мы гаспадарча-дагаворных на-вукова-даследчых работ у ВНУ да 100—120 млн. рублёў у год, даследна-канструктарскіх — да 25—30 млн. рублёў.

Правесці навуковыя ўстано-вы, канструктарска-тэхналя-гічныя арганізацыі і эксперы-ментальна-даследныя прад-прыемствы на поўны гаспадар-чы разлік і самафінансаванне.

1988—1990 гг.
Міністэрства народнай асветы БССР, Дзяржплан БССР, Мінфін БССР.

13. Ажыццявіць да 1995 го-да камп'ютэрызацыю навуча-ня ў адпаведнасці з норма-вамі ва ўсіх тыпах навучальных устаноў. Стварыць рэспуб-ліканскі фонд навуковых пра-грам.

У 1988 годзе завяршыць распрацоўку і пачаць вытвор-часць вучэбнага камп'ютэра. Падрыхтаваць і забеспячыць неабходныя тыражы прыклад-ных адукацыйных праграм.

1988—1995 гг.
Міністэрства народнай асветы БССР, Дзяржплан БССР, Міністэрствы і ведам-ствы БССР.

14. У мэтах узмацнення фі-зічнага развіцця падрастаюча-га пакалення, умацавання яго здароўя распрацаваць рэспуб-ліканскую праграму фізічнага выхавання навуцэнцкай мола-дзі.

1989 г.
Міністэрства народнай асветы БССР, Міністэрства аховы здароўя БССР, Дзярж-камспорт БССР, Бельсаў-проф.

15. Стварыць Беларускі наву-кова-даследчы інстытут народ-най асветы на базе НДІ педа-гогікі, Беларускага філіяла УНДІ прафтэхвучылішчаў, наву-кова-даследчых лабараторый па праблемах вышэйшай асветы.

Унесці ва ўстаноўленым па-радку прапановы аб адкрыцці ў ВНУ рэспублікі навуковых лабараторый па праблемах на-роднай асветы і аб устанавлен-ні Дзяржаўнай прэміі БССР за высокую дасягненні ў галіне пе-дагагічнай працы.

1988—1989 гг.
Міністэрства народнай асветы БССР, Дзяржплан БССР, Мінфін БССР.

III. ДАЛЕЙШАЕ РАЗВІЦЦЕ БЕЛАРУСКА-РУСКАЙ ДУХМОВНАСЦІ, УЗМАЦНЕННЕ ПАТРЫЯТЫЧНАГА І ІНТЭРНАЦЫЯНАЛЬНАГА Выхавання

прымянення беларускай мовы.

1988—1989 гг.
Абкомы, гаркомы, райко-мы КПБ, Бельсаўпроф, ЦК ЛКСМБ, Міністэрства народ-най асветы БССР, Акадэмія навуц БССР, творчыя саю-зы, Дзяржкамвыд БССР, вы-канкомы мясцовых Саветаў народных дэпутатаў, ідэала-гічны адзел ЦК КПБ.

17. Увесці вывучэнне белару-скай мовы ў школах з рускай мовай навучання пачынаючы з другога класа, забеспячыць пе-дагагічны працэс неабходнымі навукальнымі і метадычнымі дапаможнікамі, тэхнічнымі сродкамі.

1988—1992 гг.
Міністэрства народнай асветы БССР.

Увесці выкладанне большас-ці дысцыплін навучнага пла-на на аддзяленнях беларускай мовы і літаратуры філалагіч-ных факультэтаў на белару-скай мове. Павялічыць коль-касць гадзін па беларускай мове на ўсіх факультэтах пед-інстытутаў і педагагічных ад-дзяленнях універсітэтаў. За-беспячыць да 1992 года ўсе школы высокакваліфікаванымі настаўнікамі — прадметнікамі.

Расшырыць падрыхтоўку праз аспірантуру спецыялістаў па метадыцы выкладання белару-скай мовы і літаратуры.

Адкрыць у 1988/89 навучаль-ным годзе ў Беларускім дзяр-жаўным універсітэце імя У. І. Леніна вяржарнае аддзяленне па спецыяльнасці «Беларуская мо-ва і літаратура».

Задавоільна патрэбнасць на-стаўнікаў беларускай мовы ў навучна-метадычнай літара-туры. Павялічыць выпуск кніг серыі «Школьныя бібліятэка», выдаць школьныя краязнаўчы атлас «Беларуская ССР», дапа-можнікі для факультатывных заняткаў па беларускай літара-туры.

Прааналізаваць практыку чы-тання курсаў па беларускай мове і літаратуры, гісторыі БССР і СССР, падбору аспіран-таў на адпаведныя кафедры ва універсітэтах і педагагічных ВНУ, ажыццявіць меры па да-лейшаму ўдасканаленню гэ-тай работы.

Перагледзець навучную праграму па гісторыі СССР з

(Працяг на стар. 14—15).

Кніганіс

Анна Абуховіч
ПОЛВЕКА
НА СЦЕНЕ

Г. АБУХОВІЧ. Паўвека на сцене. Літаратурны запіс Т. Мухомінскай. На рускай мове. Мінск, «Беларусь», 1987.

Сёлета народнай артыстцы БССР Ганне Абуховіч споўнілася 60 гадоў. Доўгім, яркім было яе сцэнічнае жыццё. Асабліва поўна талент Г. Абуховіч раскрыўся на сцэне Дзяржаўнага рускага драматычнага тэатра БССР імя Горкага. Пачынаючы з 1937 года, на падмошчых яго яна стварыла шэраг значных вобразаў, сярод якіх Васа Жалызнова (аднайменная п'еса М. Горкага), матухна Кураж («Матухна Кураж і яе дзеці» Б. Брэхта), Надзея Манахава («Варвары» М. Горкага) і многія іншыя.

У нлізе «Паўвека на сцене» Г. Абуховіч успамінае свой творчы шлях, адначасова згадвае многія сваіх папелчнікаў па сцэне. Мемуары гэтыя ў пэўнай ступені і гісторыя горкаўскага тэатра, пададзеная праз успрымання аднаго з самых значных яго твораў.

Яўгенія
Янішчыц
У шуме
жытняга
святла

Я. ЯНІШЧЫЦ. У шуме жытняга святла. Вершы, паэмы. Мінск, «Мастацкая літаратура», 1988.

Старонкі выбранай паэзіі Яўгеніі Янішчыц — яшчэ адна магчымасць перагарнуць яе ранішыя зборнікі «Снежныя грамадзіны», «На беразе плыча», «Каліна зімы» і іншыя. Багатыя ўнутры свет лірычнай гераіні паэтыцы вабіць сваёй шматсайданасцю, далучанасцю да паўсядзённых спраў народа. Пра што ён пісала Я. Янішчыц, яна дасягае суладнасці думкі і пачуцця. Яе лірыка светлая, шчырая, з публіцыстычнай напоўненасцю. Кніга выбранага — свайго роду спавяданне аўтара за дваццаць гадоў творчай працы.

А. КАШТАНАŬ. лепшыя гады. Аповесці, аповяданні. На рускай мове. Мінск, «Мастацкая літаратура», 1988.

Вядомасць у чытача Арнольд Каштанаў набыў пасля таго, як выступіў на старонках часопіса «Новы свет» з аповесцю «Заводскі раён». У аднаго з «Лепшых гадоў» увайшла аповесць «Карабейнікі», «Эпідэмія шчасця», аповяданні «Ванзалаўтабазы», «Мой дождж», «Церам, церамом, хто ў цераме жыў». Як правіла, А. Каштанава цікавіць унутраны свет чалавека, звязанага з сучаснай прамысловай вытворчасцю, не абмянае ён і маральна-этычных праблем.

Рэдкае выданне не аддае цяпер свае старонкі апавяданням пра людзей, чый лёс бязлітасна зламала або, у лепшым выпадку, жорстка скалечыла вар'яцкая хваля суровых сталінскіх рэпрэсій. Тысячам «ворагаў народа», «шпіёнам» і «контррэвалюцыянерам» вернуты сёння іх добрыя імёны. Вельмі многія з бязвінна асуджаных да арышту былі камуністамі, нярэдка ўзначальвалі партыйныя камітэты і арганізацыі. І кожнага з іх спешна, як правіла, яшчэ да скарлага суда і прыговору, таварышы па партыі выключалі са сваіх радоў усе за той жа «шпіянаж», «падрыўную дзейнасць» або «сувязь з чужымі элементамі».

Натуральнае пытанне: а як ацэньваецца сёння віна перад партыяй тых, хто ўжо рэабілітаваны судом? Хто і дзе пераглядае персанальную справу рэпрэсаваных камуністаў? Якую ролю адыгрывае гэта няпростая работа ў абнаўленні грамадскага жыцця, ва ўсталяванні гістарычнай праўды і справядлівасці?

«У партыі аднавіць...»

— Галоўная мэта нашай камісіі — усебаковае вывучэнне дакументаў і матэрыялаў, што адносяцца да партыйнай рэабілітацыі асоб, якія сталі ахвярамі беззаконнасці і самавольства, — гаворыць В. Ц. Галаван. — Яна можа прыцягваць да ўдзелу ў даследаваннях, у вывучэнні той ці іншай складанай праблемы навуковыя калектывы або асобных найбольш кваліфікаваных спецыялістаў, запрашваць дадзеныя з усіх архіваў рэспублікі і краіны, у выпадку неабходнасці даручаць правядзенне дадатковага расследавання органамі суда, пракуратуры, дзяржбяспекі. Камісія працуе ў дзелавым кантакце з аб'ектамі, гаркамамі і райкомамі партыі, з удзячнасцю прымае дапамогу грамадскасці.

— Не магілі б вы, Васіль Цімафеевіч, пацвердзіць гэту характарыстыку паўнамоцтваў камісіі канкрэтным прыкладам!

— Гэта няцяжка. Але спачатку павінен агаварыцца, што партыйная рэабілітацыя бязвінна асуджаных пачата ў рэспубліцы яшчэ да стварэння спецыяльнай камісіі. Паралельна з іншымі справамі гэту работу па даручэнні ЦК КПБ вяла Камісія партыйнага кантролю пры ЦК КПБ. Цяпер створана асобнае фарміраванне, якое можа сканцэнтравць сваю ўвагу толькі на гэтай злабаздэнальнай праблеме і, натуральна, з большай паўнатай выкарыстаць свае магчымасці.

У якасці канкрэтнага прыкладу можна пазнаёміцца з матэрыяламі, на аснове якіх адноўлен у партыі З. Х. Жылуновіч (Цішка Гартны) — вядомы дзяржаўны і грамадскі дзеяч, старшыня першага Часовага рабоча-сялянскага ўрада Беларусі, акадэмік АН БССР, вядомы пісьменнік.

Камісія сабрала многа дакументаў, якія паслядоўна, год за годам раскрываюць багатую, але цяжкую і далёка не адназначную біяграфію Зміцера Хведаравіча Жылуновіча. Вось сведчанні першых гадоў жыцця — нарадзіўся ў Капылі, у сям'і беззямельнага селяніна. Хлапчуком пачаў батрацкія, працаваў на гарбарным заводзе. У 1904 годзе ўступіў у мясцовую арганізацыю РСДРП, актыўна ўдзельнічаў у яе дзейнасці — веў рэвалюцыйную прапаганду сярод сялян, распаўсюджаў літаратуру, кіраваў палітычным гуртком гарбароў. Затым у пошуках заробку абхадзіў усю Беларусь, Украіну, Латвію, Літву, працаваў у Мінску, Магілёве, Палтаве, Рызе, іншых гарадах. У пачатку 1913 года, калі яму было ўжо 26 гадоў, уладкаваўся ў

Пецярбурзе на завод «Вулкан» — гэта пацвярджае даведка з Ленінградскага дзяржаўнага гістарычнага архіва аб залічэнні «селяніна Мінскай губерні вучнем фрэзерушчыка». Актыўна ўдзельнічаў у падтрымцы газеты «Правда», друкаваўся на яе старонках. Некаторы час прымаў да «міжраёнцаў», затым уключыўся ў беларускі нацыянальна-вызваленчы рух, стаў адным з лідэраў яго левай рэвалюцыйна-дэмакратычнай плыні. На свае сродкі пачаў выдаваць газету «Дзяніца», са старонак якой гучала перакананне, што свабоднае развіццё беларускага народа магчыма толькі ў цесным саюзе з рускім народам, у адзінстве з агульнарасійскай дэмакратыяй.

У сакавіку 1917 года З. Жылуновіч уступіў у Беларуска-сацыялістычную грамаду — дробнабуржуазную нацыянальную партыю, якая стаяла на рэфармісцка-згодніцкіх пазіцыях і падтрымлівала Часовы ўрад. Ён прадстаўляў у ёй рэвалюцыйнае крыло, актыўна змагаўся з буржуазна-нацыяналістычнымі тэндэнцыямі, што ў немаляй ступені садзейнічала расколу гэтай арганізацыі. Аб сваёй пазіцыі Зміцера Хведаравіча пазней гаварыў: «У мяне было поўнае спачуванне бальшавікам, але я не дайшоў да такой свядомасці, каб падзяліць у той час праграму і задачы кампартыі». У Кастрычніцкай рэвалюцыі непасрэдна ўдзелу ён не прымаў.

Паслякастрычніцкія дакументы раскрываюць адзін з самых адказных перыядаў у гісторыі нашай рэспублікі — набыццё ёю сваёй дзяржаўнасці, стварэння Камуністычнай партыі Беларусі. З. Жылуновічу было суджана аказацца ў эпіцэнтры важнейшых па значэнні і выніках падзей. Рэспубліканскія газеты нядаўна падрабязна расказвалі аб гэтым перыядзе, паўтараць не будзем. Скажам толькі, што ўклад З. Жылуновіча ў падрыхтоўку дзяржаўнай будовы БССР, стварэнне Кампартыі Беларусі цяжка пераацаніць. Яму было даверана ўзначаліць Часовы рабоча-сялянскі ўрад, створаны пасля завяршэння VI Паўночна-заходняй канферэнцыі ў Смаленску, якая аб'явіла сябе першым з'ездам КП(б)Б. Ён ня мала зрабіў усяго за месяц свайго існавання: ажыццявіў упэўненыя крокі для фарміравання цэнтральных рэспубліканскіх органаў дзяржаўнага кіравання, правёў выбары павятовых і валасных паветаў, павятовых і губернскіх з'ездаў Саветаў на тэрыторыі Мінскай губерні. У заслугу ўраду мож-

З гэтымі і іншымі пытаннямі карэспандэнт БЕЛТА звярнуўся да старшыні Камісіі партыйнага кантролю пры ЦК КПБ В. Ц. ГАЛАВАНА. Яму даручана таксама кіраваць створанай у чэрвені гэтага года камісіяй Бюро ЦК КПБ па дадатковым вывучэнні матэрыялаў, звязаных з рэпрэсіямі, якія мелі месца ў перыяд культуры асобы Сталіна.

У яе склад увайшлі член Бюро ЦК КПБ, старшыня КДБ БССР В. Г. Балуюе, старшыня Рэвізійнай камісіі КПБ І. Ф. Якушаў, кандыдат у члены ЦК КПБ, дырэктар Інстытута гісторыі партыі пры ЦК КПБ Р. П. Платонаў, член Рэвізійнай камісіі КПБ, старшыня Вярхоўнага суда БССР А. А. Здановіч, пракурор рэспублікі Г. С. Тарнаўскі, намеснік старшыні Камісіі партыйнага кантролю пры ЦК КПБ В. І. Гнядзько, загадчык сектара аддзела арганізацыйна-партыйнай работы ЦК КПБ В. М. Чайко.

на паставіць і той факт, што ён апэратыўна падрыхтаваў і склікаў першы ўсебеларускі з'езд Саветаў, перадаўшы яму ўсе паўнамоцтвы.

Як вядома, на з'ездзе ў Смаленску было выбрана Цэнтральнае бюро КП(б)Б, у якое ад беларускіх камуністычных секцый увайшлі З. Жылуновіч і І. Лагун. Зміцера Хведаравіч прапанаваў расшырыць прадстаўніцтва секцый у бюро, але з ім не згадзіліся.

Пазней гэта пазіцыя З. Жылуновіча будзе расцэнена як варожая, нацыяналістычная, як імкненне стварыць урад, які не падпарадкоўваўся Б. ВЦВК.

— Васіль Цімафеевіч, камісія дасканала вывучыла ўсе дакументы, звязаныя з дзяржаўнай і творчай дзейнасцю З. Жылуновіча. У чым яшчэ ён абвінавачваўся?

— Пачнём з самага цяжкага абвінавачвання. У лістападзе 1936 года ён быў арыштаваны як актыўны ўдзельнік контррэвалюцыйнай фашыскай арганізацыі, якая, нібыта, дзейнічала ў Мінску. Пасля жорсткіх допытаў і вымушаных прызнанняў цяжка захварэў і праз пяць месяцаў памёр у магілёўскай бальніцы.

У канцы мінулага года Пракуратура БССР пасля ўсебаковай і стараннай правёркі спыніла крымінальную справу З. Жылуновіча «за адсутнасцю ў яго дзеяннях саставу злачынства». Матэрыялаў, якія пацвярджаюць існаванне ў Мінску контррэвалюцыйнай арганізацыі, знойдзена не было.

Што ж датычыць партыйных спагнанняў, то, трэба сказаць, што выносіліся яны З. Жылуновічу неаднаразова. Так, у ліпені 1924 года правяральная камісія Наркамасветы БССР, дзе ён працаваў, у ходзе чысткі партыі выключыла яго з рады ЦК КП(б)Б на адзін год «за адрачэнне ад мас і абывацельскай пазіцыі». Па апеляцыі ў верасні таго ж года ў ЦК РКП(б) ён быў адноўлены ў партыі, але атрымаў строгую вымову з папярэджаннем за невытрыманасць.

У лістападзе 1929 года камісія па правёрцы і чыстцы саставу партыйнай ячэйкі таго ж Наркамасветы выключыла З. Жылуновіча з партыі «за сістэматычнае выказванне поглядаў, аб'ектыўна накіраваных супраць партыі і сацыялістычнага будаўніцтва, бюракратызм і адарванасць ад партыйнага жыцця». За гэтай фармулёўкай, калі ацэньваць яе з пазіцыі сённяшняга дня, стаялі ў многім надуманыя абвінавачванні. Яму ставілася, напрыклад, у віну, што, вярнуўшыся з замежнай камандзіроўкі, ён ін-

шы раз становіцца адзываўся аб арганізацыі гарадской гаспадаркі ў Рызе, Берліне, аб паставіцы выдавецкай справы ў Празе і гаварыў аб адстаўцы яе ў Мінску, аб неабходнасці актыўнай пераймаць лепшыя вопыты.

Крамолы бачылася і ў тым, што З. Жылуновіч стараўся папулярызаваць творы Я. Купалы, Я. Коласа і іншых аўтараў, творчасць якіх кваліфікавалася тады як найбольш нацыянальна-дэмакратычная. У віну яму паставілі і наведванне вечароў, якія арганізаваліся іншы раз у доме Я. Купалы або Я. Коласа. Гэтыя сустрэчы расцэньваліся як пасяджэнні палітычнага клуба, які адыграў «вядлікую ролю ў справе групавання і выхавання беларускіх нацыянальных сіл».

У студзені 1931 года пастановай прэзідыума Цэнтральнай кантрольнай камісіі КП(б)Б З. Жылуновіч быў выключаны з партыі «за свядомае правядзенне нацыянальна-партыйна-дэмакратычнай лініі, за ўдзел у антыпартыйных групоўках, за сувязь з чужымі і варожымі справамі пралетарыяту нацдэмаўскімі і фашысцкімі элементамі і як рупар варожых сіл, якога выкарыстоўвала ў сваіх мэтах нацдэмаўская контррэвалюцыя ў барацьбе з дыктатурай пралетарыяту».

— Што і казаць, фармулёўкі жорсткія, калі не сказаць бязлітасныя. Чым гэта, на ваш погляд, можна растлумачыць?

— У канцы 20-х пачатку 30-х гадоў абвастрылася барацьба з ідэалогіяй нацыянальна-дэмакратызму, якая вызначалася як варожая Саветскай уладзе контррэвалюцыйная плынь. Падзеі мінулага трактаваліся абвостраным, нярэдка скажаўся, выпустошваўся іх класавым зместам. Напрыклад, у 30-я гады ўсталявалася памылковая думка, што беларускі нацыянальна-вызваленчы рух па сваім класавым характары з'яўляўся буржуазна-нацыяналістычным, адмаўлялася наяўнасць у ім рэвалюцыйна-дэмакратычнага напрамку. Таму ўсе яго ўдзельнікі аб'яўляліся нацыяналістамі. Такое абвінавачванне было выстаўлена і супраць З. Жылуновіча.

— І што ж паказалі даследаванні дакументаў, аналіз творчасці Цішкі Гартнага?

— Была ўстаноўлена неабгрунтаванасць многіх абвінавачванняў. Матэрыялы архіваў сведчаць, напрыклад, аб тым, што на ўсіх з'ездах беларускіх нацыянальных арганізацый, у тым ліку і з'ездах Беларускай сацыялістычнай грамады, З. Жылуновіч асуджаў контррэвалюцыйную дзейнасць буржуазных нацыяналістаў, змагаўся за адрыў ад іх левых элементаў і кансалідацыю іх на рэвалюцыйнай платформе, актыўна адстойваў праграму рэвалюцыйна-дэмакратычных ператварэнняў.

Грунтоўна вывучаны партыйныя дакументы паслякастрычніцкага перыяду. І тыя, што былі раней у распараджэнні беларускіх гісторыкаў, і атрыманы цяпер з архіваў Масквы, Ленінграда. У іх няма негатывных ацэнак дзейнасці З. Жылуновіча. На ўсіх з'ездах КП(б)Б яго погляды і практычная работа ацэньвалася ў цэлым станоўча. А ў справядлівым дакладзе ЦК КП(б)Б Х з'езду партыі ў студзені 1927 года адзначалася, што творчасць Ц. Гартнага «з'яўляецца найбольш вытрыманай у сэнсе пралетарскай лініі». Яна адлюстравала «пралетарскі струмень у беларускім нацыянальным руху да Кастрычніцкай рэвалюцыі».

Разам з тым у яго дзейнасці, асабліва на першым этапе, у публікацыях 20-х гадоў праявіліся і слабыя бакі: неглыбокае веданне ленінскай тэарэтычнай спадчыны, адсутнасць пастаянных сувязей з рабочымі калектывамі, уплыў мінулага

(Заначэнне на стар. 6).

«У ПАРТЫІ АДНАВІЦЬ...»

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 5).

акружэння з Беларускай сацыялістычнай грамады. Адсюль і памылкі, недакладныя ацэнкі некаторых падзей і з'яў, няправільныя ўяўленні па асобных пытаннях нацыянальна-культурнага будаўніцтва. Але, безумоўна, яны не давалі ніякіх падстаў аднесці яго да ліку свядомых ворагаў народа.

З аб'ектыўнымі вывадамі і ацэнкамі, зробленымі на аснове аналізу ўсіх дакументаў, камісія загадзя пазнаёміла членаў Бюро ЦК КПБ, якое аднадушна прыняло рашэнне аб партыйна-палітычнай рэабілітацыі З. Жылуновіча і аднаўленні яго ў партыі 3 кастрычніка 1918 года. Камітэт партыйнага кантролю пры ЦК КПСС зацвердзіў гэту пастанову.

— Да пошуку ісціны ў даным выпадку, як мы пераканаліся, былі прыцягнуты вялікія навуковыя і творчыя сілы. А калі размова ідзе аб аднаўленні добрага імя радавога камуніста, простага працаўніка!

— Падыход у членаў камісіі адзін: рашэнню павінен папярэднічаць глыбокі і ўсебаковы аналіз усіх дакументаў і фактаў. Безумоўна, іх аб'ём і складанасць розныя ў людзей розных біяграфій і лёсаў.

Прывяду такі прыклад. Мы разгледзелі нядаўна заяву жонкі М. С. Крыцкага — былога дырэктара сярэдняй школы ў Быхаве — аб яго партыйнай рэабілітацыі. Міканор Сцяпанавіч 24 снежня 1937 года быў арыштаваны па абвінавачванні ў шпіянажы. На наступны дзень бюро райкома выключыла яго з партыі як ворага народа, выкрытага органамі НКВС.

Па нашым даручэнні кампэтэнтныя органы паўторна правярылі абрунтаванасць абвінавачвання і смяротнага прыговору. Высветлілася, што па ўчотах органаў дзяржбяспекі кампраметуючага Крыцкага матэрыялу няма, у архіве МУС СССР даных аб яго прыналежнасці да агентуры буржуазнай Польшчы таксама няма. У заключэнні галоўнага ваеннага пракурора Беларускай ваеннай акругі гаворыцца, што Крыцкі быў асуджаны без дастатковых доказаў яго віны. Гэта пацвердзіў і Ваенны трыбунал БВА, які адмяніў прыгавор ад 20 студзеня 1938 года.

Вывучыўшы персанальную і крымінальную справы, а таксама матэрыялы аб яго рэабілітацыі, камісія выказалася за аднаўленне М. С. Крыцкага ў партыі. Для прыняцця канчат-

ковага рашэння матэрыялы накіраваны Магілёўскаму абкому КПБ.

— Вы сказалі, што справа пераглядалася па заяве жонкі. Ці заўсёды патрабуецца такі зварот у камісію?

— Да нядаўняга часу мы разглядалі справы аб партыйнай рэабілітацыі толькі па просьбах і заявах. Цяпер па даручэнні ЦК КПБ работнікі архіва Інстытута гісторыі партыі пры ЦК КПБ падрыхтавалі дакументы на многіх рэпрэсіраваных у гады культуры членаў партыі. Сярод іх і радавыя камуністы, і члены Бюро ЦК КПБ, сакратары абкомаў і райкомаў партыі, наркомы, старшыні аблвыканкомаў, кіраўнікі творчых саюзаў, вядомыя вучоныя. Работа чакаеця вялікая і для членаў камісіі, і для тых устаноў і ведамстваў, у якіх нам давядзецца звяртацца.

І тут мне хацелася б выказаць шчырую падзяку многім таварышам, якія добраахвотна прапанавалі сваю дапамогу ў пошуку ісціны па разгледжаных ужо намі справах. Але мы разумеем, наколькі неабходна будзе падтрымка грамадскасці, — у першую чаргу ветэранаў партыі, сучаснікаў рэпрэсіраваных, а таксама вучоных, літаратараў, майстроў мастацтва — у будучыні і вельмі разлічваем на іх жывыя сведчанні, захаваныя дакументы, на іх высакароднасць і бескарыслінасць.

— Не сакрэт, Васіль Цімафеевіч, што аб судовых рэабілітацыі большасці людзей, чые горкія лёсы вы цяпер вывучаеце, акрамя сваёй, даведваліся, на жаль, нямногія людзі. Я маю на ўвазе працаўніка калектыву, у якіх яны працавалі, партыйныя арганізацыі... Ці не здараецца такое і цяпер, у эпоху публічнасці?

— Думаю, не, не здараецца. Акрамя паведамлення родным, мы абавязкова паведамляем калектывам аб вяртанні добрага імя іх таварышаў па партыі. Рэкамендуем увесці гэта ў практыку работы абкомаў і райкомаў, якім таксама даручана разглядаць справы рэпрэсіраваных. Мы спадзяемся, што ў партыйных арганізацыях знойдуць спосаб публічна, усенародна расказаць праўду аб бязвінна пацярпелым або аддаць належнае яго светлай памяці, каб гэта знайшло душы ўны водгук у маладых людзей, умацавала іх веру ў перамогу справядлівасці.

Гутарку вёў
Я. ГАРЭЛІК.

Да юбілею Ф. Скарыны

Францыск Скарына — адзін з найбольш яркіх і значных прадстаўнікоў беларускай культуры эпохі Адраджэння. Уключэнне імя Ф. Скарыны ў календар міжнародных і календар ЮНЕСКА сведчыць аб сусветным прызнанні яго культурна-гістарычных заслуг. Наардынацыйны савет пры прэзідыуме АН БССР прыняў «Францынскую праграму», у якой удзельнічаюць установы і арганізацыі Міністэрства культуры БССР.

Пачынаюць падрыхтоўку да юбілею слаўтага асветніка-гуманіста масавыя бібліятэкі. Складаюцца бібліяграфічныя спісы, картатэкі, рыхтуюцца выстаўкі літаратуры і кніжныя паліцы, прэм'еры новага рамана-эсэ Алега Лойкі «Францыск Скарына», наладжваецца інфармацыйны чытачоў аб новых публікацыях.

Да 500-годдзя Францыска Скарыны падрыхтавана і выдадзецца Дзяржаўная бібліятэка БССР імя У. І. Леніна, Рэспуб-

ліканскім таварыствам аматараў кнігі метадыка-бібліяграфічны дапаможнік пад назвай «Скарынінскія чытання». Ён змяшчае парадзі бібліятэкам і арганізацыям таварыства кнігалюбаў па правядзенні гутарак «3 гісторыі пісьменнасці і кнігі», «Францыск Скарына — першадрукар, асветнік, гуманіст», «Мастакі Беларусі — Францыск Скарына», «Беларуская кніга сёння», па арганізацыі літаратурных і тэматычных вечараў «Францыск Скарына і яго час», «Кнігі — гэта сябры бясстрашныя, але верныя».

У дапаможніку змешчаны спісы найважнейшай літаратуры пра Ф. Скарыну, пытанні да літаратурнай віктарыны, спіс беларускіх выданняў, удастоеных у 1968—1986 гг. дыплома імя Францыска Скарыны, тэматычны пералік кінафільмаў.

Мікалай РОЗУМ,
галоўны бібліяграф
Дзяржаўнай бібліятэкі БССР
імя У. І. Леніна.

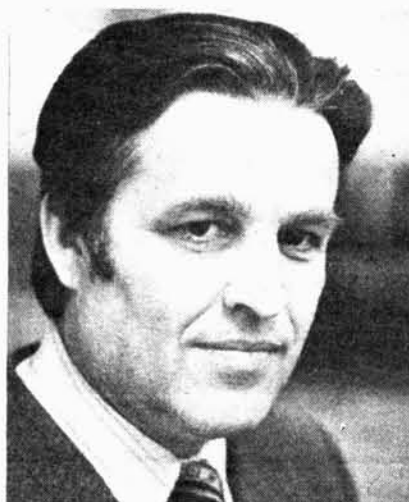
3 ПАВАГАЙ да чалавека, з увагай да яго ўнутранага свету піша Валянцін Блакіт. Няцяжка заўважыць, што яго, як правіла, цікавіць чалавек, у жыцці якога наступае адказны, нават пераломны момант, калі ён ужо не можа жыць па-ранейшаму, калі ён задумваецца над пройдзеным шляхам, вышукваючы ў ім той паваротак, што некалі прымусіў яго збочыць. Менавіта ў гэты момант з'яўляецца адчуванне, што нешта зроблена не так, як трэба, менавіта ў такі момант у чалавека вырываецца з адчаем: «Эх, каб мог ведаць.

наў В. Блакіт як гумарыст і сатырык, друкуючыся на старонках часопіса «Вожык», а потым выдаўшы ў яго «Бібліятэчцы...» сваю першую кніжку «Вынаходнік».

Пасля «сур'ёзнай» проза «разлучыла» аўтара на нейкі час з гумарам і сатырай. Тым не менш гаворку пра творчасць В. Блакіта хочацца пачаць усё ж з гэтай аповесці, хоць некаторыя іншыя творы, да якіх яшчэ вернемся, напісаны раней. Па-першае, не такая пакуль што частая з'ява ў нашай літаратуры гумарыстычна-сатырычная аповесць, а, па-другое, ва

цягваць грамадскую цікавасць? Ды як паглядзець на праблему. Па сутнасці ж, кожны графаман — чалавек са скалечаным лёсам.

Нічога благага не было, калі той самы Андрэй Чарапіца праяўляў у маленстве «незвычайныя здольнасці імправізаваць у рыфму». Бяда ў тым, што на шляху Андрэя сустрэліся дарослыя, якія, не могуць адрозніць звычайнага рыфмавання ад паэзіі, становіліся ў позу настаўнікаў, давалі зялёную вуліцу няспелым радкам пачаткоўца. І вось ужо Андрэю хочацца друкавацца, яго не за-

Штрыхі да творчага партрэта

Валянціна БЛАКІТА

ШАНУЧІ ІМЯ СВАЁ

як павернецца! Ды, шкада, не дадзена чалавеку ведаць, што будзе заўтра, паслязаўтра: праз тыдзень, праз месяц, праз год... Шкада, што жыццё трэба пісаць толькі ў адным варыянце, толькі ў адным экзэмпляры і, напісаўшы, ўжо нельга паправіць ніводнай памылчкі, ніводнай памарачкі...

Так разважае герой аповесці «Усмішка Фартуны» Андрэй Чарапіца — журналіст і паэт, які так і не здолеў дасягнуць значных вышынь у сваёй творчасці, і былы муж, якому «наставіла рогі» жонка. Аповесць напісана ў гумарыстычна-сатырычным плане. Дарэчы, і пачы-

«Усмішка Фартуны» гаворка ідзе пра тую праблему, якія ў той ці іншай ступені закранаюцца аўтарам у яго іншых творах.

Да ўсяго В. Блакіт тут, які ні ў адным іншым сваім творы, паказаў сябе майстрам сюжэта. Ад пачатку (ён нечакана, нават з элементамі дэтэктыва) да канца аповесць напісана захапляюча, інтрыгуюча. Разам з тым аўтарам не ўпушчаны чалавекізнаўчыя, даследчыцкія моманты. Пісьменнік задумваецца сам, і прымушае зрабіць гэта чытачоў, над вытокамі такой з'явы, як графаманія. Здавалася б, што тут можа пры-

давальняюць патрабавальныя адказы з абласной і рэспубліканскіх газет. Першы крок да маральнага падзення ён зрабіў тады, калі выдаў за свой артыкул вядомага публіцыста. Першы ды не апошні...

Зайшоўшы ў жыццёвы тупік, зразумевшы, што наступіў нарэшце той момант, калі яму даеца апошняя магчымасць нешта перайначыць ва ўласнай біяграфіі, Андрэй з недаўменнем заўважае, што гэтыя гады прайшлі марна: «Усплыў ходкі газетны штамп-прыём: у ідэальных, як анёлы, герояў журналісты не прамінаюць спытаць: маўляў, як вы пражылі

У Кракаве, на магіле Алеся Гаруна

Мала хто з нашых пісьменнікаў пачатку XX стагоддзя столькі адпакутаваў за родную зямлю, як Алеся Гарун, мала хто быў так адарваны ад яе амаль праз усе сваё свядомае жыццё. Цэлых дзесяць гадоў правёў ён у астрагах, на катарзе ды на пасяленні ў марознай Сібіры. А ў 1920 годзе памёр аж у далёкім Кракаве.

З цягам часу магіла Алеся Гаруна, забытая ўсімі, загубілася на кракаўскіх Ракавіцкіх могілках. І толькі нядаўна, некалькі гадоў таму назад, малады гісторык — асістэнт Кракаўскага ўніверсітэта Алег Латышонка, беларус па паходжанні, — адшукаў яе. І тады па ініцыятыве бацькі і сына Латышонкаў — Юрыя (інжынера-будаўніка з Супраслі) і Алега разгарнулася работа па ўвечнаванні памяці Алеся Гаруна. З усёй адназначнасцю і належным разуменнем важнасці справы ў яе ўключылася Беларускае грамадска-культурнае таварыства ў Беластоку (БГКТ). Трэба было перш за ўсё юрыдычна забяспечыць захаванне магілы, атрымаць дазвол на пабудову помніка, аб'явіць збор сродкаў для гэтай мэты. Знайсці мастакоў, майстроў ды і сам матэрыял. А гатовы помнік перавезці амаль праз усю краіну.

Грошы збіраліся не толькі на Беластоцчыне, але і на Захадзе. А вось мы, прадстаўнікі Савецкай Беларусі, засталі-

ся ў банку, бо мы не маем юрыдычнага права пералічваць свае рублі на якія б там ні было мерапрыемствы за мяжой.

Самаяхварнымі намаганнямі энтузіястаў грошы былі сабраны. На Беластоцчыне знайшлі вялікі валун, які мабыць, цэлыя тысячы гадоў спакойна чакаў там свайго прызначэння. З яго быў высечаны помнік, урачыстае адкрыццё якога было назначана на 24 верасня ў 11 гадзін. Пра набліжэнне гэтай падзеі некалькі разоў паведамляла беластоцкая «Ніва», каб усе прыхільнікі таленту песняра і людзі, па-сапраўднаму адданыя беларускай справе, маглі загадзя рыхтавацца да такой знамянальнай падзеі.

24-га верасня ў 2 гадзіны ночы з Беластока адправіўся ў Кракаў вялікі аўтобус з актывам Беларускага грамадска-культурнага таварыства, з удзельніцамі мастацкай самадзейнасці беларускіх ліцэяў у Гайнаўцы і Бельску. Разам з імі ехалі прадстаўнікі Саюза пісьменнікаў Беларусі Васіль Зуёнак і я.

Калі мы прыбылі ў Кракаў, на могілках ужо чакала вялікая група людзей, у тым ліку член Беларускай літаратуры Вера Рыч з Лондана і нават беларус Міхал Лужынскі з далёкай Аўстраліі.

Амаль у 11 гадзін (на некалькіх мінут мы ўсё ж такі

спазніліся са сваім аўтобусам) старшыня Галоўнага праўлення Беларускага грамадска-культурнага таварыства Аляксандр Баршчэўскі (Алесь Барскі) адкрыў урачыстае. Добра ён сказаў пра заслугі песняра, пра яго пакутлівы шлях ды яшчэ пра тое, што яго спадчына займае сёння належнае ёй месца ў гісторыі нашай літаратуры і культуры.

Потым прысутныя праслухалі канцэрт мастацкай самадзейнасці вучняў беларускіх ліцэяў, што дэкламавалі вершы Алеся Гаруна са зборніка «Матчын дар» і выканалі некалькі беларускіх песень. А праз нейкі час яны ўступілі месца тым, хто меў жаданне сказаць сваё слова пра Алеся Гаруна. Першым звярнуўся да прысутных Алег Латышонка, які нагадаў гісторыю пошукаў магілы і пабудовы помніка.

Наогул жа тут кожны, хто хацеў, сам дзяліўся сваімі думкамі, пачуццямі і ўражаннямі. Следам за Латышонкам выступіў я. Разам з паклонам ад беларускіх пісьменнікаў я прывёз туды жменючку мінскай зямлі. Пасля ўжо слова ўзялі Міхал Лужынскі з Аўстраліі і беларускі паэт з Беластоцчыны Віктар Швед. І зноў пачалася мастацкая праграма. Тут жа Вера Рыч прачытала на англійскай мове верш «Хто сказаў...»

Словы шчырай падзякі арганізатарам урачыстасці выказалі беларускія савецкія пісьменнікі Васіль Зуёнак і Аляксей Пяткевіч. А Данута Бічэль-Загнетава звязала дзейнасць Алеся Гаруна з барацьбой яго папярэднікаў і прачытала свой верш, прысвечаны Кастусю Каліноўскаму.

Хця ў вышэйшых навуковых установах ПНР навукавы год яшчэ не пачынаўся, але прысутнічалі там і студэнты.

Памяць Алеся Гаруна ўшанаваў усхваляваным словам

Рэтраспекцыі ў апавесці нясуць асноўную нагрузку. Калі тое, што адбываецца з Андрэем Чарапіцам у час арышту, у ізалятары, у міліцыі, успрымаецца з гумарам, дык вяртанне назад — суровае, бескампраміснае, жорсткае праўда. В. Благіт, разгортваючы палатно жыцця героя, паказвае, што Андрэй ужо на самым пачатку самастойнай дарогі пайшоў пільху найменшага супраціўлення. Але ён не толькі падсудны, ён можа быць і абвінавачаным. Ніхто не павінен беспакарана калечыць творчыя лёсы тых, хто толькі ступае на самастойную дарогу. У апавесці ёсць характэрныя эпізоды, на якіх, магчыма, не ўсе чытачы звернуць належную ўвагу. Завітаўшы неяк у камандзіроўку ў родны калгас, Андрэй з усей прычыннасцю і бескампраміснасцю — як яму падалося — раскрытыкаваў многіх, у тым ліку і сваю дэтку-ардэаноску, што не выйшла на работу. Тое, што яна знядужала, Чарапіцу не хвалювала. Прасвятленне прыйшло, калі цётка нечакана памёрла: «...Штодня ж даводзіцца ўспамінаць дзесяткі прозвішчаў. Што яны для яго? Пасутнасці, нішто, бесцяслыя газетныя факты. Дзіва, але ніколі ў галаву не прыходзіла, што за кожным — жывы чалавек, і гэтага чалавека можна смерцельна пакрыўдзіць неасцярожным ужываннем яго імені, як цётку Магду». Праблема не толькі маральнага плана, а сацыяльнага. Раёнка, у якой працуе герой В. Благіта, — пісьменнік паказвае гэта асабліва псіхалагічна-заглыблена, пераканаўча, — патрабуе «вар'яцкай нагрузкі», «жарэ, пераварвае матэрыялу, як прорва».

Вобраз Андрэя Чарапіцы узяты В. Благітам з самога жыцця. Ён не выдуман, ён не вынік аўтарскай фантазіі. Не надуманыя і праблемы, узятыя буйным планам.

Той жа самы Андрэй Чарапіца. Ці не ахвяра ён «застойнага перыяду? Трапіўшы ў жыццёвы нерат, не здолеўшы своечасова выбрацца з яго, ён неўзабаве трапляе ў рукі тых,

каго гэты перыяд — «застойны» ці «застольны» — вельмі задавальняў. Ды і як мог не задавальняць, калі яны самі стваралі яго па ўласных законах і ўласнай маралі?!

Сям'я Бяскуднікавых — ці не найлепшы прыклад таму. Андрэй Чарапіца, трапіўшы ў яе, зусім перастаў супраціўляцца лёсу, паддаўшыся яго калымутнаму цяжэнню. Чаго варта нявінная авечка Таліна Бяскуднікава, якая стала жонкай Андрэя? А маці яе Антаніна Якімаўна? Дзе толькі і яны нішто ў параўнанні з галавой сямейства Ротарам Пятровічам. Чаго варты ўсе разважання гэтага найсучаснейшага мешчаніна аб высакароднасці, княжацкім паходжанні лёгка зразумець, калі ўспомніць, як зрэгаваў бацька на здраду мужу ўласнай дачкі: Ротар Пятровіч усяго-наўсяго параіў Андрэю адпомсціць ёй тым жа.

Не без упливу Бяскудніка-
вих завяршылася маральнае
падзенне героя апавесці «Усмі-
шкі Фартуны». І вось ужо ў
Андрэя нічога святага за ду-
шой няма. Ён не спыняецца на-
ват перад паклёпам на чалаве-
ка, калі адчувае, што той мо-
жа перайсці яму дарогу...

Тое, што Андрэя Чарапіцу ў самым пачатку аповесці зблыталі з крымінальнікам Шашалем, сімвалічна. Несумненна, ён таксама злачынец, толькі з тых злачынцаў, якія не падпадаюць пад крымінальны кодэкс.

Аповесць «Усмешка Фартуны» — адна з лепшых у творчасці В. Блакіта. Да ўсяго, яна — лагічны праяг да яго папярэдніх твораў, у якіх таксама раскрыты далёка няпростыя чалавечыя характары, у тым ліку і аповесці «Шануй імя сваё».

Ужо ў самой назве аповесці закладзены важкі сэнс. Як жы-
веш, чалавек, на зямлі, якімі
прычыпамі кіруешся, як дба-
еш пра тое, каб пакінуць пас-
ля сябе добры след, што пера-
дасі нашчадкам? Гэтыя і ін-
шыя пытанні паўстаюць перад
чарою творца найперш перад

героїзм творчі, найперше — героїзм
галузім з іх — старшій
калга «Забор'є» Кунцвічам.
Яму споїлася п'яццдссят
восем гадоу. Учараші франта-
вік, ён і на сваю мірну справу
глядзіць як на свайго роду

бітву. Бітву за чалавека ў ча-
лавеку, за яго лепшае жыццё
за росквіт вёскі. За ўсё гэта
змагаецца з усіх сіл Аляксей
Сцяпанавіч. Няхай не мае ад-
паведнай адукацыі, затое доб-

ра веде сваю справу. І кал-
гас вывёў у перадавыя, ды і
здораўе пакуль што працаваць
дазваляе. Але збіраюцца аб'яд-
ноўшася «Забор'е» з суседнім
калгасам «Гігант». Тым самым
павялічэнне вырашэння і лёс Ку-
нцэвіча. Вядома ж, узбуджэную
гаспадарку павінен узначальні-
ць Сурміла — малады, перспектыў-
ны, кандыдат навук. Ды толькі
не мае Сурміла галоўнага —
сапраўднай любові да зямлі,
кунцэвічаўскай сумленнасці,
ашчаднасці, гаспадарлівасці.
Усяму гэтаму ён супрацьстаў-
ляе ваяўнічую напорыстасць,
агульную разважэнні аб будо-
вым вёскі.

Не, В. Блакiт не супраць-пастаўляе Кунцэвічаў з iх «ня-поўнай сярэдняй» тым, хто мае дыпламы. Але ж сучаснай вёсцы патрэбны не сурмiлы — пра-гэта ён таксама напамiнае, праўдзiва паказваючы, што ў любой справе, асаблiва ў такой важнай, як далейшая iндустры-ялiзацыя вёскi, нельга нiчога рабiць з наскоку. Вуснамі са-праўдных гаспадароў зямлi га-ворыць Кунцэвiч: «Нас непако-iць, ой як непакоiць толькi ад-но: каб гэтая хiмiзацыя душы сялянскай не вытравiла... Му-жыка ад зямлi адбiаем — во-што страшна. Для сяго-таго яна ўжо не мацi-кармiцелька, а мачыха, далёкая сваячка».

Написаная колькі ўжо гадоў
назад, аповесць гучыць вельмі
надзінна. Хоць, праўда, і ўзі-
мае думка: як усё-такі далёка
наперад пакročылі мы ў спра-
ве дэмакратызацыі. Сёння кан-
флікт, пра які расказвае В.
Блакiт, мог бы вырашыцца ку-
ды прасцей. Для гэтага дастат-
кова прадаставіць хлебаробам
iх законнае права, замацава-
нае, дарчы, у статуте калгаса,
— свабодныя выбары старшын
праўлення. Тады людзі, відаць,
i аддалі б перавагу Кунцэвічу
а не Сурмілю. Але, паўтараю
апавесць для свайго часу стала
наватарскай — ніхто не закра-
наў такой «няўдзячнай» праб-
лематыкі.

Нечаканасцю і навізнаю ге
роя вылучалася і ягоная апо
весьць «Адчай». Галоўны пер
санаж тут — экс-дырэктар, я
назвавае ён сам сябе, Радзівон
Іванавіч Салавейчык. Уся апо
весьць — гэта два маналогі. У
першым спавядаецца сам Сала
вейчык. Другі выдзе Віктар
Паўлавіч Быліч, сакратар парт
ткама гэтага ж завода і да
ўсяго яшчэ сябар і колішні ад
накурнік Салавейчыка, які

зняты з посади за зложыванне службовым становішчам, валютарызм, за няўменне свае асабістыя інтарэсы і інтарэсы заводу падначаліць інтарэсам краіны.

Хто ж такі Радзівон Салавейчык? Дзелавы чалавек? Не, сцвярджае аўтар. Гэта — дзелавы чалавек, а дзялок, здольны апраўдваць нават незаконны дзеянні агульнымі развагамі аб барацьбе за паліпшэнне дабрабыту рабочых, іх інтарэсы. Рэзкім антыподам Салавейчык паўстае Быліч, хоць пісьменнік зусім не ідэлізуе гэтага персанажа.

Твор написаны з клопатам пра чалавека, з гарачым жаданнем пісьменніка даследаваць тое, што яшчэ даволі часта перашкаджае чалавеку заставацца чалавекам.

Стары Антось, герой апо­вес­ці «Вырай», у адраэненне ад Кунцэвіча, Салавейчыка, пра­жыў ужо жыццё: яму пад во­семдзесят, а мо і болей. За­стаўшыся без жонкі, не хац­еў ехаць з роднай вёскі, крыху пажыў у дзяцей ды зноў на­зад вярнуўся. «Прыляцеў у вырай», як кажуць высюцшы.

Сюжет оповесці не надта важливе, значуща навізнов. Ды справе не ў тым, што расказзў пісьменнік, а як падаў яго, наколькі заглибіўся ў характары сваіх персанажаў. На маю думку, апавесць па-сапраўдному загучала недзе з другой паловы, калі В. Блакіт жэраз і здолеў адысці ад традыцыйнага разумення старога чалавека. Узаемаадносіны Антося з Клаўдзіяй (пра якое каханне можна гаварыць, проста душа душу шукала і нарэшце знайшла) выпісаны тактоўна. І проста па-майстэрску схоплены паводзіны дзяцей Антося, якія даведаўшыся, што бацька перайшоў жыць да Клаўдзіі, убачылі ў гэтым пагрозу ўласнаму дабрабыту. Якія непадобныя між сабой і якія аднолькавыя, калі іх з'яднала жаданне ўраваць капецічynu. Пасля нечаканай смерці Антося дзеці прадаюць хату. Уведаўшы, што за дрэвы ніхто нічога не заплаціць, пачынаюць пляжыць іх... «Не-е-лю-дзі-ііі! Сво-о-лачыіі! Што ж вы-ы нарабілі?!» — крычыць у роспачы Антосяў сусед Макар...

«Закручаны» сюжет у апо-
весці «Вяселле ў Беражках»
Сітуацыя ў творы і драматыч-
ная і меладраматычная — гэта

як да яє падысі. У адным выпадку мог быць цвяроза-рэалістычны твор, у другім — сентыментальшчына. У В. Благіта пераважае першы шлях. Хоць сям-там псіхалагічныя матывыроўкі і паслаблены, твор усё ж успрымаецца як новае слова пра каханне, пра ўзаемаадносіны маладых людзей. Пісьменнік заглянуўся ў багаты жыццёвы матэрыял, праводзячы думку аб тым, што не можа адчуваць сябе чалавек шчаслівым, калі будзе гэтае шчасце на нечым няшчасці.

Паступова В. Блакіт, як бачым, усё больш аддае перавагу жанру аповесці. (Згадаем тут і аповесць «Час прылёту журавоў», адзіні з больш ранніх твораў, у якім таксама вырашаюцца значныя маральна-этычныя праблемы, у якім створаны цікавыя вобразы лейтэнанта міліцыі Васіля Гарноські, што шукае самога сябе і сваё месца ў жыцці). Аднак гэта не значыць, што пісьменнік зусім развітаўся з гумарам і сатырай. Такія творы, як «Рэцензія», «Ідуць эшалоны», «Ліцэнзія на лася», «Трынаццаты апостал» і шмат якія іншыя сведчаць, што аўтар умее адшукваць сітуацыі, вартыя ўвагі гумарыста, і падаць іх у дасканалым кампазіцыйным вырашэнні.

Шкада, што не часта звяртаецца В. Блакiт да «сур'ёзнага» апавядання, бо i тут, як сведчыць апавяданне «Васкся», у яго значныя патэнцыяльныя магчымасці. У цэнтры твора — лёс вясковага хлопчука, які застаўся ў пасляваенны час без бацькоў, лёс аднаго з «падранкаў вайны». Лёс гэты склаўся так, што «прыгаварылі Васкыю ці то на паўгода, ці то на год». I кануў чалавек, як у ваду... Напісана апавяданне з пачуццём нейкай невыказнай віны перад Васксям, перад сотнямі яго аднагодкаў...

Валянцін Блакіт уступае ў пару творчай сталасці, калі самы час падводзіць першыя рахункі. Шэсць аповесцяў, дзесяткі гумарэсак і апавяданняў — гэта, зразумела, нямала. Але куды важней тое, што відэацыяны набыткі — якасныя. Письменнік у большасці твораў выступае першапраходцам, разведчыкам новых характараў і тэм. Гэта ўскладняе працу, але і прыносіць жаданае задавальненне.

Алесь МАРЦІНОВІЧ

Кастусь Сідаровіч, найстарэйшы ўдзельнік урачыстасці, колішні член Беларускай сялянска-рабочай грамады перыяду 20-х гадоў.

Виступили там і представники польської громадськості. У гонар Алесь Гаруна і беларуській культурі прагуча на краківських могилках і близька усім присутнім польська мова.

Уся ўрачыстасць працягвалася амаль тры гадзіны. Сонца, як па заказу, ласкава прыгавала, асвятляла магілу, прыбраную кветкамі і ўсёяную малымі каганцамі з жывымі трыяткімі агенчынкамі. А прысутныя доўга не разыходзіліся, разглядаючы помнік з надпісамі на беларускай і польскай мовах:

АЛЕСЬ ГАРУН
АЛЯКСАНДР ПРУШЫНСКІ
ІІ. ІІІ. 1887—20. VII. 1920
БЕЛАРУСКІ ПАЁТ
РЭВАЛЮЦЫЙНЫ
І НЕЗАЛЕЖНІЦКІ
ДЗЕЯЧ
СУРОДЗІЧЫ

Не хачелася развітвацца з гэтай магілай, і горка было ад усведамлення, што Алесь Гарун знайшоў свой вечны спацьчыну не на роднай зямлі, за якую ён аддаў сваё жыццё, а так далёка, хоць і на зямлі братняга і добразычлівага нам народа.

У час усей урачистасці некая асабліва выразна адчувалася тое, што Алякс Гарун — гэта не толькі наша гісторыя. Ён і сённяшняму пакаленню паказвае прыклады самаахвярнасці, непяхіснасці і нязлыснасці, сапраўднага, бескармыслага патрыятызму. І з тых тры гадзіны з некай асаблівай сілай адчувалася, што мы сёння памяць Аляся Гаруна найлепш ушануем сваімі справамі, сваім клопатам аб роднай культуры, роднай мове, роднай

зямлі. Гэтыя справы, гэтыя клопаты і непачаты край работы ёсць і ў нас, ёсць і на Беласточчыне.

Шырокую дзейнасць разгортваюць нашы сябры і суродзічы ў Польскай Народнай Рэспубліцы. Неўзабаве арбудзецца XI з'езд Беларускага грамадска-культурнага таварыства ў Беласток. Кіраўніцтва арганізацыі мае на сваім рахунку прыгожыя здзяйсненні, якімі можа ганарыцца. Гэта — не толькі ўшанаванне памяці Алеся Гаруна, але і будаўніцтва Беларускага этнаграфічнага музея ў Гайнаўцы каля Белавежы, што разгортваецца шырокім фронтам за кошт добраахвотных зносаў жыхараў Беларускай і прыхільных кляс Беларускай і польскай чэраўня бягучага года міжнароднай канферэнцыі, прысвечанай беларуска-польскім культурным і літаратурным сувязям. А нагодой для яе паслужыла 30-годдзе літаратурнага аб'яднання «Белавежа», што існуе пры БГКТ. У ёй з замежных гасцей прынялі ўдзел прадстаўнікі Саветаў Беларусі Барыс Сачанка, Серафім Андрэюк, Аляксей Пяткевіч і аўтар гэтых радкоў. Прыехалі дэлегаты і са Злучаных Штатаў Амерыкі ахвяраваў некалькіх цэнаў Томас Бэрд і Мікола Заморскі. Між іншым сам Заморскі ахвяраваў некалькіх цэнаў на будаўніцтва музея ў Гайнаўцы ды і сабраў вялікую суму срод свайх землякоў. Ён і словам і справай даказвае сваю шырую прыхільнасць беларускай культуры.

Выступілі на канферэнцыі, акрамя гаспадароў з Беластока і гасцей з БССР і ЗША, вучоныя з Варшаўскага і Вроцлаўскага ўніверсітэтаў, разгледзеўшы і прааналізаваўшы цэлы шэраг праблем польска-беларускіх культурных і літаратурных сувязей у мінулым і

Ля магілы А. ГАРУНА — В. ЗУЕНАК, А. БАРСЬКІ, Ю. ЛАТЫ-
ШОНАК, А. ПЯТКЕВІЧ.

на сучасным этапе.

Близько жовтого з'їзд Беларускага грамадска-культурнага таварыства з'явіцца добрай аказіяй для падаўлення вынінаў і для пошукаў новых перспектыв у разгортвання масавага культурна-грамадскага руху на Беларэточыне. А наогул мне даводзілася неаднаразова назіраць, з якой самаахвярнасцю, настойлівасцю і энергіяй працуюць на ніве беларускай культуры Аляксандр Баршчэўскі, Кастусь Майсена, Янка Зянюк, Аляксандр Івановіч, Георгі Валкавыцкі, Віталі Луба, Віктар Рудыч, Сакрат Яноўіч, Мікола Гайдук і многі іншыя. Сёння хочацца пажадаць дэлегатам з'езда пільнага абмеркавання ўсіх праблем, новых здзяйсненняў, поспехаў ва ўсіх справах.

У гэту работу актыўна ўключаецца маладое пакаленне, якое не толькі жыве справамі сённяшняга дня, але і з належнай пашанай адносіцца да нацыянальнай гісторыі, праяўляе

сапраўдныя гаспадарскія клопаты аб нашым агульным багацці—аб культурных традыцыях, аб роднай мове.

Урачыстасць, што адбылася на Ракавіцкіх могілках у Кракаве, некай асабліва моцна звязала справы сямейнага мінулым. Ніколі для развіцця беларускай культуры і мовы не было лёгкіх часоў, рэжымам найбольшага спраўняня. Праўда, у 20-я гады пачынаўся сапраўды яе росквіт, але ён аказаўся непрацяглым. Аднак спыніць яе развіццё ўжо ніякі пераходны не маглі.

Творчасць і лёс Алеся Гару на засведчылі, што сапраўдны патрыятызм і самаахвярнасць непазбежна недзе адгукнуцца на добрымі справамi. Зерні праўды, пасяяныя шчырай рукою, рана ці позна прарастаць, дадуць свой плён, кагосьці ўзбагацяць маральна і духоўна, якім бы падчас неласкавымі ні аназаўся лёс для саміх сей бітаў.

Уладзімір КАЗБЯРУК.

«ЛІМ» ПАВЕДАМЛЯЕ
Д Э К А Д А
БАЛГАРСКОЙ КНИГИ
НА МАГІЛЕУШЧЫНЕ

Больш за дваццаць гадоў цесная дружба звязанае Marilëu з балгарскімі горадамі Габрва. Сборы ездзяць адзін да аднаго, спабоднічаюць, дзяляцца вопытамі, а калі трэба — і дапамагаюць. Габраўцы выступаюць антыўніымі прапагандыстамі беларускай літаратуры, а марілючане — балгарскай. Стала ўжо традыцыйны кожны год у верасні праводзіць на Marilëu шчыне Днаду балгарскай кнігі. Паспяхова прайшла яна тут і сёлета.

Адкрыццё дэкады адбылося ў адной з чытальных залаў абласной бібліятэкі імя У. І. Леніна, дзе сабраліся працаўная і студэнцкая моладзь, навушэнцы прафгасушчылішчаў, культгасветработнікі, журналісты, пісьменнікі, актыў добрахвотнага таварыства кнігалюбаў. З наступным словам выступіў сакратар абласнога аддзялення Саюза пісьменнікаў І. Аношкін, расказаў аб сваёй паездцы ў Габраву, аб сумесным выпуску з габраўнікамі пісьменнікаў і журналістамі кнігі «Ад сэрца да сэрца». Празвін П. Шасцерыноў гаварыў пра дружбу нашых брацкіх народаў, роднасць нашых літаратур. Супрацоўніца абласной бібліятэкі Н. Славіна пазнаёміла прысутных з навінкамі балгарскай літаратуры. Тут жа была аформлена выстаўка балгарскай літаратуры пад дэвізам — «Пошук руму брацкіх літаратур».

У київських і у магазинах будуть наладжані у дні декади продаж болгарських книг.

A. HOBIK.

ДАРАШЧОНАК спусціў з плячэй мех і прысеў на яго. Пакуль перацягнуў з варыўні на соткі ўсю насенню бульбу, пачуў, як затахала сэрца, задугала ў скронях. Широка расхінуў куртку спартыўнага трыко, запліскаўшыся, падставіў твар і грудзіну пад ласку палетняму цеплага сягоння сонца і шаўкавістыя, як дотыкі вярбовых каткоў, павевы ветрыку, у якіх яшчэ адзываўся халадок несагрэтай талай вады ў нізінцы.

І раптам уздрыгнуў, замёр на паў-уздыху. Як бы самой істотай счуў знаёмы, загадкава-таемны, быццам голас жыцця ці смерці, покліч. Той самы, які ўпершыню гэтак жа неспадзявана засціг калісьці даўным-даўно, далёка-далёка, недзе на самым пачатку ягоных пачаткаў. Але так і прапаў неспазнаны, неразгаданы, патроху зусім забыўся, загубіўся ў турботным тлуме сталых гадоў. І от нечакана вярнуўся.

Здалося, што ён зноў апынуўся ў сваім дзяцінстве, на гары перад шырокім, вясновым разлівам рачулікі. Гэтак жа сквіргаталі недалёка шпакі, шчасна ўсхліпвала кнігаўка, а з глыбіні лесу, як з вечнасці, пасылае сваё глухаватае самотна-пытальнае «ку-ку» зязюля. Подыхі ветру хмялілі духам забрадзэлай зямлі, сокам прабуджаных расчкоў і пупышак, маладой, ядранай свежасцю вясны.

Як бы ў спадзяванні згледзець, падмеціць, што тое было, адкуль адклінула, Дарашчонак расплюшчыў вочы, пахаліва зірнуў вакол сябе. І засаромеўся сваёй наўнасці. Няўжо чакаў дзіва? Даўно ж ужо выйшаў з таго ўзросту.

Прыставіўшы стрэшкай далонь да лба, сумна паглядзеў перад сабой. На мокры, у купінах-бародаўках лужок, на голы, сівавата-карычневый хмызняк, на лес—цёмныя шаты сосен, папляр-ленны там-сям светлай, празрыстай прозеленню бяроз, на сіняе неба ў кучматых аблачынках, на якое лезлі з-пад гарызонту, выцягваючыся доўгімі, жаўтлява-сівымі хвастамі, дымы недалёкага адсюль горада.

Усё было так, як толькі магло быць. Дарашчонак нават запахла хімкамі-натам, на якім працаваў. Цішыню раздзерлі «Калхіды», прагчыраўшы па шашы побач, а з таго канца вёскі заскавытала, завухала музыка—Еўчын унук «урубіў» магнітафон.

Аднекуль з вуліцы данеслася сярдзітае «Н-э, каб цябе!» Гэта, канечне, гнаў кая Сашка. Зараз садзіць бульбу. Дарашчонак паволі, як раптоўна ацяжалелы, падняўся. Трэба было ісці пераймаць Сашку.

Пайшоў па ўзмежку, асцярожна ступаючы босымі, бяскароўна-белымі пасля чаравікаў нагамі па збучвелах леташняй траве, праз якую порстка прабівалася бледна-зялёная маладая. Не хацелася глядзець на густое, высёлае жыта на сотках. Зараз яно пойдзе ў зямлю, стане ўгнаеннем для бульбы.

У двары, каля нябачнага Дарашчонаку ганка, загаманілі жанчыны. Высыпалі з хаты, убачыўшы ў вокны Сашку. Цешча запрасіла памагчы трох такіх жа, як сама, пенсіянерак-бабылак. Дарашчонак змог прыехаць толькі адзін, ні жонцы Валі, ні дачцэ, ні тым

болей сыну-дзесяцікласніку не выпала. Ды і, прызнацца шыра, наогул нячаста выпадала і яму, і ўсім. У Валі—гэта яна падбіла матку прадаць сваю хату, а купіць дзе-небудзь тут, паблізу гэтага горада, поўна іх скрозь, апустелых, нежылых—у разліках усё выходзіла як не трэба лепей. Матка будзе пад бокам, калі што памагчы—сеў на аўтобус, а з цягам часу на свой «Жыгуль» і прыскачыў. Ім будзе куды выбрацца на прыроду з гарадскога шуму і куродыму. Якая цыбуліна,

— Што ж?—Цешча ледзь не ўпадбег кінулася ў абмін бэзу і шыпыны на голас.

Сашка прама з завулка пакіраваў на пожню пры цешчыных сотках, пабітую касмылямі чарнобылю і дэадоўніка. Раней гэта быў агарод гаспадыні суседняга двара, яна колькі гадоў назад таксама пайшла на вечны спацын. Сашка крочыў борзда, хоць ужо і па-старэчы цягнуць ногі ў шэрых кірзавых ботах. Перад ім валокся, дзеручы дзірван, плуг.

цы, відаць, у абноскі дачкі ці нявесткі.—Халера іх, як усё роўна яны там галёшы на патэльні падсмажваюць.

Сашка вуглом сагнутай у локці рукі бацнуў Дарашчонака па жываце: маўляў, слухай,—міргнуў на жанчын.

— Чуў—праціўнікі прагрэсу?—ўжо голасна, каб чулі ўсе, не то сур'ёзна, не то жартам гукнуў:—Што б сягоння рабілі без хіміі? І адзяець і абуваець, і корміць.

Проза

Герман КІРЫЛАЎ

МАЙСКАЯ РУНЬ

аповяданне

бульбіна будучы свае. На чорта з той дачай вязацца. А як перавезлі летась пад канец жніўня цешчу на новае месца, дык ён наведваўся, можа, разоў пяць, Валя разы са тры, а дзеці добра калі разы па два. Яму не выйшла нават пад'ехаць узараць на зіму соткі. Спачатку была працяглая камандзіроўка, пасля гарэў план. Цешчу выручыў Сашка. Ён корміць бычкоў на ферме, яму дадзены калгасны конь развозіць корм. Гэта Сашкава прыдумка: замест гною пасеяць пад бульбу жыта. Сам і насення недзе дастаў, сам узараў, сам і пасеяў. Цешча, праўда, вохала, што «чарніла» за гэта перапіў ужо—дай божа.

Жанчыны—цешча і тры яе новыя сяброўкі, не сяброўкі, але шырыя кампаньёнкі па старэчай адзінце Юлька, Надзя і Паланея—паказаліся па гэты канец хаты, стоўпіліся каля лавачкі пад верандай за базавым, яшчэ наскрозь празрыстым кустом, абсыпаным зялёнымі хвосцікамі праклюнутых пупышак.

— Мікалаеўна! — клікнуў Сашка. Быў недзе ўжо блізка ў завулку, які вёў сюды. Купленая цешчай сямліба стаяла трохі воддаль вуліцы. Памерлая гадоў пяць назад яе колішняя ўладальніца Насця пасля вайны прыставала пад жытло выпадкова ўцалелы ад пажару свіронка, так і дажыла ў ім свае дні. Дзеці разляцеліся па гарадах.

Праз голы яшчэ таксама зараснік шыпыны і малініку, які буйў па другі бок ад бэзу, праглянуўся цёмнабуры конь і неўзабаве Сашка—сярэдняга росту, сутулы, у цёмным, зацоганым пінжаку, заношанай шапцы.

— Га, Мікалаеўна!

— Хлеб ёсць?

Цешча як спяшалася да Сашкі, так і стала, быццам укапаная, з разгублена-недаўменнай усмешкай азірнулася на сваіх таварышак: смеецца з яе?

— Дык, Паўлавіч,—адказала весела,—проша ў хату, ёсца і хлеб і да хлеба.

— Я не пра сябе. Орліка падкарміць. Падбіўся на гэтых сотках. Што ён там есць на ферме? Гэны гнілаж? Нясі сюды цэлую булку.

— Я мігам.—Цешча павалюхала назад у хату.

Сашка пусціў каня на пожню, лейцы прыкруціў за гуж, каб не цягаліся. Спаважна рушыў да Дарашчонака, дастаючы з пінжака пачак «Прым». На чырвоным, аж з сніваватым адценнем, азызлаватым твары стаяла хітравата-паблаглівая ўсмішка.

— Як яна, царыца хімія?—Сашка падышоў амаль усутыч, стаў прыкурваць.

— Дымім патроху.—Дарашчонак ніякавата зірнуў цераз плячо на хвасты дыму на гарызонце.

— Ды ўжо ж,—тут жа адазвалася на ягоныя словы каторая з жанчын, якія ўжо стаялі ў канцы азімага шнур; гэта была Надзя, прысідзістая, рыхлая цела, але яшчэ даволі рухавая.—Калі-небудзь проста не прадыхнуць.

— Устанеш, бывае, раніцай, аж на ваніты цягне,—зашапялявіла праз свае шчэрбіны Юлька, сухая, зморшчаная, не па гадах апрапаная ў кофту з глыбокім выразам, з кароткім рукавом, у караткаватай спадні-

— А няго ж,—падала свой п'явучы голас Паланея, поўная, з нездаровай чырванню ў твары, але яшчэ і цяпер з выяўнымі адзнакамі колішняй прыгажосці.—Ужо яна з нас аж цераз край прэ.

Паявілася з боханам магазіннага хлеба цешча.

— Во забагацелі! — пераняла яе Юлька іранічным позіркам.—Хлеб ядзём і людзі, і свінні, і куры, і каровы, а ўжо і коні.

Па тым, як Юлька гаварыла, Дарашчонак западозрыў: ці не глынула трохі вінца ў цешчы? Чуў пра яе: і сама п'е, і сын, і дачка горкія п'яніцы.

— Ад таго, што забагацелі?—хмыкнула Паланея.—Што разбядлелі.

— Твая праўда,—сумна падтрымала яе Надзя.—Ужо цаны нічому не знаём. Хлеб і на стале, і пад сталом, і ў карыце, і на шуметніку.

— Ужо і замест гною хлеб.—Паланея выразна павяла вачамі на лапіну жытнёвай зеляніны.

Цешча спынілася, не дайшоўшы да Сашкі. Выглядала з боханам хлеба ў руцэ, як злоўленая з крадзеным. Як яна вохала, раічыся з Дарашчонакам, што рабіць: і бульба трэба, і жыта заворваць і шкода, і грэх, як на тое ж—зарадзіла такое слаўнае.

Сашка, канечне, зразумеў, аб што ходзіцца.

— Хлеб-хлеб!—перадражніў задзірыста. А што б на гэтых сотках вырасла, каб не жыта? У нябожчыцы Насці зямля ўжо зусім спуставалася

3 паэтычнай пошты

Міхась КАЗАКОЎ

3 далёкіх і блізкіх дарог

Наплывуць успаміны далёкія:
Пранік вохкае, пранік п'ялёхкае;

За прыціхлым вячэрнім трантам
Не спыняе гаворку трантар;
Грае ў клубе нястомны гармонік,
І далонь, як птушка,
Трапеча ў далоні;
Журавы над стагамі курлычуць,
У дарогу збірацца клічуць.
...Наплывуць успаміны далёкія:
Быццам пранік
У сиронях п'ялёхкае...

Лета ў Кіеве прыйшло нечакана
Для мяне.
Як прывабна яго краса!
Дагараюць белыя свечкі наштанаў,
А таполі снідаюць
Парашутны дэсант.
Уздыхае гудкамі
Дняпро-рабацяга,
Баржы з грузам
Трымае на дужых плячах.
Узыходзіць зара,
Палымнеючы сцягам,
Новы дзень нараджаецца
З сінню ў вачах.
Я стаю на Уладзімірскай горцы
І гляджу на знаёмыя
Рэчку, масты,

На дваіх закаханых
У соннай моторцы —
І здаецца, што ты,
Беларусь мая,
Ты
Прада мною раптоўна паўстала
Гэтай роднай ракой,
Пахам сношаных траў,
Што з табой ніколі
Разлук не бывала...
— Підэм, Міша, дадому, —
Таварыш сказаў
Украінскай п'явучаю мовай.
Усміхнуўся:
— Дадому? Дадому — пара.
...Тут заўжды
Я слабе адчуваю, як дома:
Україна —
Маёй Беларусі сястра.

Бялград

Београд — Бель град —
Помніцы павісты куль.
Я сустрэчы з ім рад,
Толькі смутан адкуль?
Дзень пагодны не міл,
Сум у сэрца плыве.
Тут, ля брацкіх магіл,
Памяць вечна жыве.

Боль аплаканных страт
Нас з табой радніць
І гучыць, як набат,
Быццам клятва, гучыць.
А паблізу бяроз —
Макаў яркіх зара,
У крышталіках рос
Іх суквецці гараць.
Ты, як кроўны мой брат,
Я табой ганаруся.
Београд — Бель град,
Быццам Белья Русь.

Бярозы ў Фажына

Пансіён карабелаў,
Жоўты сонечны плёс.
Раптам збегла нясмела
З гор чародка бяроз
І застыла ў чаканні
У той ранішні час,
У чаканні
Спаткання,
Сустрэчаючы нас.
Іх убачыў — па целу
Шал гарачы прайшоў,
На душы пасвятлеа,
Быццам трапіў дамоў.
І спяшаўся з табой
Не да шчодрых сталоў —
Прытуліўся шчакою
Да бялюткіх ствалоў.

без гною, без нічога. Бульба расла, як арэхі. Што, можа, мінералкі, ма- чавіны, аміячкі было даць? Гэта ж бульба сабе, есці, а не на цэнтнеры.

— Дык дадумацца—жывым жы- там гноіць,—не здавалася Паланея.

— Гарадскія вунь на дачах гэтак робяць—падсяваюць жыта,—апраўд- ваўся Сашка.

Надзя пахітала галавой у абур- ным здзіўленні.

— Хто ж мог такое прыдумаць? Той, хто ў дзярэўні жыў ды збег у горад.

— Дарваўся да дармавога хлеба, —з'яхіднічала Юлька.—Што не з'есць, тое зблોціць.

— Чуў, якая цемната?—сказаў Сашка Дарашчонку на вуха, выцяў, шы локцем па жываце. А да жан- чын звярнуўся з дурасліва стро- гай водпаведдзю:—Ша, бабулькі! Цёмныя, здзічэлі ў лесе. Жыта ця- перака скрозь сеюць на зялёнку, на сянаж... Хто кажа—гной ёсць гной. Дык гной жа капаць, растрасаць. Ды і дзе яго сягоння возьмеш? А тут усяго дзялоў, што ўзараць ды пасе- яць жыта. Заараў—і тое самае, як тон п'яцідзесят арганікі палажыў на гектар. Яшчэ ж не забывацца: зямля зменіцца.

Сашка забраў у цешчы хлеб. — Скупа ж лічыш, — з'едліва кі- нула Паланея. — Валі ўжо дзвесце, трыста тон. Што болей, то лепей.

— Эйш, на што падбіваюць!—Саш- ка нежак дзіўна падварнуў вочы пад лоб і затросся ад цяга, нібыта збян- тэжанага рогату. — Прыпіскамі зай- мацца нявольна!

Юлька тут жа ўляпіла яму: — Ці даўно было, як у цябе куку- руза давала тысячу цэнтнераў?

— Мусіць жа, адзін год была аж паўтары тысячы даўшы, — з прыто- еным здзекам ўдакладніла Надзя.

— У Сашкі і кок-сагыз пёр, як ха- лера, — паддала Юлька. — І па тор- фажных гаршчочках Сашка рэкор- ды біў.

А Паланея прыбавіла: — Сашка гатоў быў і ворчкі сядзе, як той упаўнамочаны з горада камандаваў.

— Ша! Маўчок! — Сашка зноў за- тросся ад цяга рогату, падварнуўшы вочы. Потым падступіў да Дарашчон- ка, шаргануў локцем. — Бачыў — галовы? — А ў жанчын запытаўся з блазнаватым абурэннем: — Забыліся, які час быў? Кулыт, валонтарызм...

— Во-во! — адгукнулася яму На- дзя. — Ты чысценькі. А тады дык ні- чога лепшага і не мысліў для сябе. Плаваў, як рыба ў вадзе. І цяпер, ня- бойсь, цішком молішся на партрэт, як на ікону.

— Чуў? — Сашка страхаўта пака- савурыўся на жанчын, сваім звываем матлянну сагнуў у локці рукою, але на гэты раз ухаластую — Дарашчонак прадбачліва адхіліўся. — К чаму прыйдзем, га? — Журботна ківачы галавой, рушыў да Орліка.

Разламаўшы бохан на вялікія ка- валкі, Сашка пакідаў іх перад канём. Той нясмела, з асцярогай, быццам ра- зумеючы сваім розумам, што лезе ў

шкоду, узяў губамі адзін, пачаў жва- каць. Дарашчонак падышоў бліжэй. Яму ні разу ў жыцці не даводзілася бачыць, каб каня кармілі печаным хлемам. Глядзеў, як на штосьці неда- рэчнае.

— Паўлавіч! — паклікала цешча Сашку. — Дык проша!

— Пайшлі! — Сашка зухавата пад- міргнуў Дарашчонку. — Прапусцім салярэчкі.

— Не, не хачу, — рашуча адмовіў- ся Дарашчонак, а жартам, як бы апраўдваючыся, дадаў: — Па мне нешта адно: ці гуляць, ці рабіць.

— А мы не так, — зарагатаў Саш- ка.—Хто на сельскай гаспадарцы, той робіць па чарцы. — Ён пакіраваў у хату.

Орліку было нязручна есці хлеб. Сунуў па траве вялікі кавалак, хапа- ючы губамі, сілячыся ўгрызнуць зубамі, жывякаў амаль упустую, як бяззубы старац. Дарашчонак узяўся памагаць яму: ламаць хлеб і падаваць з далоні.

Бохан быў не свежы, відаць, зале- жаўся ў цешчы, пакладзены ў запас для свінцаці, прывезенага нядаўна з базара, аддаваў цвілію. Раптам на Дарашчонка нібы паўяла пахам таго, даўнейшага бохана, купленага ў мя- сятчку на пенсію за забітага на вайне бацьку. Што гэта быў за пах! Як цяж- ка было ўтрымацца і не спыніцца ў дарозе, не дастаць з торбачкі, не ад- шчыкнуць і ўзяць у рот тую смакату! Але яму ўжо ішоў чатырнаццаты год, ён быў самы старшы ў сям'і мужчына і не меў права забываць, што яго ча- калі дома мама, сёстры, брацік...

З задумлення яго вывёў Надзін го- лас:

— Вот і захарашыла. Дарашчонак паглядзеў пад хату. На лаўцы сядзелі Надзя і Паланея, Юль- ка наўзбоч на перакулёным вядры, а каля вугла стаяў, закурваў Сашка.

— Ша! Маўчок! Раптам Сашка лапнуў Юльку. Юлька няўкладна тарганулася, ледзь не скулілася з вядра:

— Чапаец! — Ёсць што чапаць! — засмяўся, закахляў дымам Сашка. — Была ташчак, а то саўсім усохлася.

Юлька не засталася ў даўгу.

— Каб ты так рабіў, як я, ты б, можа, даўно ўжо загнуўся. А як гуль- ма гуляў, наменклатурай хадзіў, дык дзіва, што цябе халера не бярэ.

— Дзе мае васемнаццаць! — Сашка падварнуў вочы, затросся ад бязгуч- нага рогату. — Эх, бывала! Брыгада ух — робім за двух. Бывала, даярачкі — сыр з маслам. Надзя якая здобніца была... Ша! Маўчок!

Але Надзя, да якой ён ступіў бач- ком, як певень, падскочыла з лаўкі, адышла ўбок і стала з выразам агі- ды і сорама. Як ні ў чым ні бывала, Сашка ўсеўся на яе месцы, пакурваю- чы цыгарэту. Дарашчонак бачыў: хі- рывата страляў вокам на Паланею. Жанчына не звяртала на яго ніякай увагі, быццам і не бачыла, і не чула, што ён апынуўся побач. Але дугі броў у яе хадзілі ад гнева.

Неўзаметку, быццам проста папраў- ляючыся, Сашка ёрзнуў бліжэй да Па- ланеі. А затым з-пад локця левай рукі правай грабнуў жанчыну за бок.

Паланея рэзка адхіснулася ад яго.

— Шчыоткі баіцца. — Сашка раз- гублена падміргнуў Юльцы, Надзі.

— Садану — кроўю абліеся! Я табе не...

— Ух, злая! А я, малады, яшчэ ха- цеў замуж узяць. Во нагараваўся б.

— Жаніх. М'яне ад цябе як тады вярнула, так і цяпер верне... Змоўч ты, гіцаль!

— Ша! Маўчок! — Сашка падвар- нуў вочы, рагатнуў. Але Паланея, ма- быць, зачэпіла яго за жывое. — Знаю, Мірону свайму вернасць нясеш. — Выйшла якраз з хаты цешча, падмірг- нуў ёй. Юлька і Надзя паадварочвалі- ся, быццам пры іх дзеелася нешта не- прыстойнае.

— Не твайго розуму дзела! — У Паланеі, здаўся, у голасе адгукнулі- ся слёзы.

— Я ж нічога такога... Чэсць і сла- ва паўшым... Ніхто, як гаворыцца, не забыт і ўсё такое... Але ж, з другога боку... Такая баба была, ды на карані сама сябе засушыла.

— Памаўчы! І праўда! — рэзка абярнуўшыся, загадала Сашку На- дзя. — Не чапай нашых салдат!.. Ця- пер ты разумны. Сам, нябойсь, дома сядзеў, як яны галовы клалі.

— Я ж не страваў! — усклікнуў Сашка віскліва-абурана. Не сцяргала Юлька:

— Як у партызаны ці на фронт, ці так куды, дзе лоб падстаўляць ці ў нітку выцягвацца, тады ты не стра- вы. А як дзе за спінамі ашывацца, та- ды ух які строй паказваў.

— У тыле мёд быў? А пасля вайны лёгка было? Не разам гаравалі?

— Разам-то разам, — нібыта зга- дзілася Надзя. — Але ты гараваш, што горла драў: «Давай-давай!» А мы га- равалі, што жылы рвалі.

— Ша, бабулькі! Памяць у вас — толькі благое помніце. Не шанавалі вас? Стаханаўкамі не былі? У прэзі- дыумах не сядзелі? Юлька, скажы! Трохі-трохі табе да ордэна не хапіла.

— А няго ж! — пакрывіла губы Паланея. — Зазналі ад цябе пачоту.

— З раніцы ўжо слухаеш, — успа- мінала Надзя, — равец Сашка, на ра- боту гоніць. Печ паліш — дык вядро вады хваць, чох у агонь.

— Як што, — дабаўляла Юлька, — тады: «Соткі па вуглы абрэжу!» Бе- гаў з казой, па тры разы на год пера- мерваў.

Сашка хацеў нешта сказаць, але Надзя перабіла:

— Нясеш, бывала, з лесу ў пасціл- цы сена і душы няма: хаця б на Саш- ку не наскочыць.

— Ша! Маўчок! — гаркнуў нечака- на Сашка, і жанчыны ўраз анямелі. А ён, можа, сам знячэўлены гэтым сва- ім воклічам, засмяяўся міралаюбна. — Раскрычаліся! Сашка! Усё Сашка! А Сашку не таўклі ў хвост ды ў грыву? У выгаварах хадзіў, як у медалях. А што ж вы хацелі — каб усё лёгенька было? Нам ніхто не масціў дарогу. Іш- лі, як ішлося, абы ўпярод, толькі ўпяр- од! Калгас трэба было найперш пад- няць, усё астатняе набок. А ў вас, на- адварот, на першым плане стаяла сваё, шкурнае. Сазнанне не дарасло. — Жанчыны маўчалі, спанталычаныя, і Сашка пераможна крыў далей: — Вот у чым увесь корань... А вы тут дака- ваеце. Для вас жа ўсё рабілася, не для каго. Дык у вапшы галовы не ўдзяўбі было...

Жанчыны глядзелі вінавата. Нарэш- це Надзя падняла галаву, нясмела вы- мавіла:

— А ўсё нежак выходзіла, што ні ў калгасе не валося, ні ў калгасніках... Ішло ўсё нежак абы-як. За палачку ў ведамасці рабілі.

— Чаго, — запярэчыла ёй Юлька. — Сашка не дужа шманаў. Хадзіў сыт- п'ян і нос у табацы... Гэта нашы сіро- ты...

Пасля цяжкага, непрацяглага маў- чання Паланея пакпіла:

— Сашка так для нас стараўся, што аж прапраўся.

— Ша! Маўчок! — Сашка падвар- нуў вочы, парагатаў, а тады нежак рап- там падхапіўся. — Усё, бабулькі! Кан- чаем прэньні! За работу!

І сваёй таропкай, але ўжо ацяжэлай хадой пусціўся да Орліка, які, даеў- шы хлеб, выгрызаў кароценькую траў- ку на пожны. На першы след Сашка ўзяўся правесці каня. За плугам пай- шоў Дарашчонак.

— Н-нэ, падла! — Сашка ні з та- го, ні з сяго стукнуў Орліка кулаком па храпе, аж той пудліва таргануўся. Плуг у Дарашчонка коса ўрэзаўся ў дзірван.

— Тр-р! — вырвалася ў Дарашчон- ка рэзкае, злое. Сашка недаўменна азірнуўся. Сустрэліся позіркам і, ві- даць, зразумелі адзін аднаго, хутчэй адвільны вочы.

Жанчыны стаялі з вёдрамі і кошы- камі напаягатове. Глядзелі так, як бы зараз яны з Сашкам меліся ўчыніць нешта незвычайнае.

Сашка ўзвёў каня на руны. Дара- шчонак наставіў плуг вострым наро- гам пад разору. Затрапятала пад па- рывам ветру кволенькае жытнёвае лісце, а далей, на паўкруглым следзе конскага капыта сутаргава затрымце- лі прытаптаных, перацятых напалам доўгенькіх парасткі.

Сашка азірнуўся на Дарашчонка: ці гатовы? — І з кароткім, здрушаным «н-нэ!» пацягнуў каня за аброць. Ор- лік спачатку з глухім, шумным узды- хам падаўся ўперад усім худым, кас- цыстым цела, а тады ўжо скрануўся з месца, забахаў па жытнёвай руці расплясканымі, некаванымі капытамі. Плуг увайшоў у зямлю, склыгнуў па каменчыку ці якой жалезяцы і пата- чыўся пад жыта, з шоргатам, з па- трэсканнем карэння, выдзіраючы па- лосу, адкідаючы яе набок, зелянінай уніз, цёмна-шэрай, мяккай раллэй уверх. Дарашчонак прыладзіўся да

плуга, трохі расслабіўся, азірнуўся. Ззаду, па жыце, свежым, чорным піся- гом прайшла баразна. Жанчыны як здранцвелі. У Дарашчонка выбліснула ў памяці: стаіць са слязамі на вачах ягоная matka, глядзіць, як член камі- сіі заворвае лішнія барозны на іхніх сотках, як вясёлыя, кучаравыя ўсхо- ды бульбы перакульваюцца з плуга ўніз, у баразну, жыццём кладуцца ў зямлю.

— Гэта ж гранку садзіць! — Пачуў Дарашчонак за сабой: ачомалася це- шча.

— Праўда! — спахапілася і Надзя. — Стаім, як пні.

Паланея ўздыхнула:

— Ах, жыта якое... — Не кажы, дарагая, — ціха прамо- віла цешча.

— Н-нэ! Воўк цябе рэж! — Сашка зноў зазлаваў на каня.

Орлік, канечне, цягнуў слабавата, але досыць з яго было і таго, што мог. Сашка давеў у канец і выпусціў аб- роць.

— Цяпер ужо сам упраўляйся. Ён выцёр далонь лоб пад шапку. Адышоўшыся, з паблжлівай усмеш- кай глядзеў, як паволі, у раскірэчку заварочваўся ў Дарашчонавых руках Орлік.

— Шавялі яго! Дубец выламі!

Але Дарашчонак толькі цмокнуў на каня. Ужо шкадаваў гэтага бедалагу: дастаецца яму.

Сашка краем пожны падаўся ў вёс- ку.

— Паўлавіч! — аклікнула яго це- шча. — На дасеўкі ж чакаем!

Ён у адказ толькі мармытнуў не- шта. Калі яго ўжо не стала відно за кустоўем у завулку, цешча заклапоча- на загаварыла да сваіх таварышак:

— Не дай бог, угневаўся? Не залю- біў?

Надзя супакоіла:

— Адпусціцца. Не першы раз яму.

— А як замсціцца? — трывожы- лася цешча. — Каня не дасць.

Дарашчонак не змог болей маўчаць, даў волю раздражненню, якое спаква- ля збіралася ў ім:

— А хто такі Сашка? Праўлення на яго няма? Сельсавета? Конь не ягоны, калгасны.

— Э не, зяцёк-галубок, — мякка ўшчунула яго Надзя. — Ты ўжо пра- бачай, але ў нашы парадкі не ўме- вайся... Праўленне дзе? Сельсавет дзе? А Сашка — во ён...

Юлька, як бы вінавацячыся за ска- занае, растлумачыла:

— Як жа нам без Сашкі? Ці ў пар- сюка падлога прагніла, ці вхор стра- ху сараваў, ці так што прыбіць-адрэ- заць... Пакуль вас, гарадскіх гасцей, дачакаешся. А Сашка заўсёгды пад рукамі. Лічы, што адзін гаспадар на дзярэўню.

Дарашчонку нечага было казаць.

— Яшчэ дзякуй, што Сашка на бу- тэльку падаты, — працягвала Юлька. — А то б ніякага подступу да яго.

— Бутэлька цяпер — галоўная раз- менная манета, — памагала ёй Надзя.

— Не на грошы таргуюцца, а на бу- тэлькі.

На тым гаворка нежак і стлела. Да- лей працавалі моўчкі.

Дарашчонак хадзіў за канём, суту- лячыся, тупа глядзячы ўніз, як плуг ірве, кроіць жывую зеляніну руці, ха- ваючы яе ў зямлю. Быццам вінаваты пазбягаў сустрэцца позіркам з като- рай з жанчын, што завіхаліся на шну- ры.

Моцна пахла свежай раллэй. Поды- хамі ласкавага ветрыку наносіла вясё- лы, да козыту ў горле салодкі водар маладых парасткаў і востры чад заста- рэлага конскага поту. І само, няпроша- на ў Дарашчонка адзывалася даўняе, знаёмае і блізкае. Часам выдавала: ён дома, аруць свае соткі.

Дзе ягоны дом? Хто ён тут? Дачнік? Шэф з горада? Чужак на спадчыне не- вядомай яму, адышоўшай назаўсёды Насці. Некалі рваўся з вёскі, абы-ку- ды, абы не аставацца дома. Вырваўся. Ужо і на матчыну магілу прыязджаў усё радзей і радзей. Захацеў пад ста- расць вярнуцца, нанана пусціць кара- ні?

Зусім блізка ў лесе зычна, журбот- на закукавала зязюля. Над мокрым лужком прагаласіла кнігаўка. Да яго азываліся? Аклікалі адтуль, з той да- лёкай-далёкай вясні? З таго, так даў- но пакінутага, але, аказваецца, не за- бытага сэрцам берага, да якога ўжо, мусіць, не было зварту.

Восеньскае

Восень цёплая,
Вёска, ранне —
Як маленства майго адгалоскі.
Па грыбы —
На маўклівае паляванне —
Запрашае лес вераснёўскі.
У кашы — адны сыражкі.
Пад нагамі — апалае лісце.
І пятляюць ласіныя сценкі,
Не знаходзячы
З лесу выйсця.
Правядзіце мяне, калі ласка,
Да мясцін,
Што грыбамі багаты,
Да старой леснічоўкі з казкі,
Да палян — дываноў стракатых.
І прабачце за тое,
Што госцем
Сёння ў родных краях адчуваю.
Я хаджу,
Як згубіўшы кагосьці
Вельмі блізкага,
І не знаю,
Дзе шукаць,
На якіх дарогах:
Мо ля той леснічоўкі з казкі?
Да ле старога парога
Правядзіце мяне, калі ласка!
г. Ялта.

МІНСК — ГОРАД нетэатральны? Практыка сцэны, здаецца, сьвярджае іншае: ёсць цікавыя спектаклі — ёсць і дасведчаныя ўдзячныя гледзчы. А калі ў двух тэатрах ідуць спектаклі паводле аднаго літаратурнага твора? І калі абодвух тэатраў на той людзей з адзінай просьбай пра лішні білетік?..

Так, наспей, урэшце, час, калі мы пераканаліся, што «напісанае — застаецца», бо «рукапісы не гараць». Яны перажываюць час свайго напісання, цемрашальства крытыкаў латунскіх і арыманаў і робяцца здабыткамі вечнасці, кожнаму пакаленню нашчадкаў «прыносячы сюрпрызы».

Колькі чытачоў, столькі і ўяўленняў пра «Майстра і Маргарыту» М. Булгакава. Ну, а рэжысёры і аўтары інсцэніровак — таксама чытачы... Што ж тады прапанаваць гледачам? Думаю, нам застаецца ўважліва ўгледзецца ў спектаклі, зразумець пазіцыі іх стваральнікаў і іх мастацкія аргументы. І калі яны пераканваюць нас, давядуць слухнасць інтэрпрэтацыі, калі хвалююцца тэатр ідэя твора будзе далікатна суаднесена з праблемамі і поглядамі нашых дзён ці яшчэ лепш — адвечнымі, тады можна разважаць пра сцэнічнае прачытанне шматпластавага класічнага твора.

Рускі тэатр меў рацыю і слухнасць, калі звярнуўся не проста да інсцэніроўкі рамана, а да п'есы-фантазіі А. Дударова паводле рамана. Вазьмусь настойваць, што гэты,

такі спектакль мог узнікнуць толькі з п'есы Дударова. Усё булгакаўскае, што пакінуў аўтар па-за дужкамі драмы, засталася і па-за спектаклем...

Магчыма, камусьці з тэатралаў ужо сам факт вольнага (з дапісваннем тэксту) абходжання з выдатным раманам

пастаноўшчыкаў спектакля ўзнікла праз актыўнае з болей за мінулае і надзеяй на будучыню, асэнсаванне сваёй гісторыі. Якой бы яна ні была, але яна — наша. І ўзнікаюць пытанні, і шукаеш на іх адказаў. Хто з нашых прашчураў у недалёкім мінулым быў тым

пра сумленне і пра апанентаў сумлення — пасіўных і ваяўнічых.

У гэтым асноўная канцэпцыя і п'есы, і спектакля, які, паўтаруся, з'яўляецца вынікам працы калектыву аднадумцаў. Прынцыповая пазіцыя пастаноўшчыкаў — адысці ад на-

тасць пазіцыі, вера ў добрых людзей, бязгрэшнасць ідэі, непахіснасць сумлення. Юда — паталагічнае крывадушша, прадажнасць, халуйства. Пракуратор Понцій Пілат (на мой погляд, адна з лепшых работ спектакля і акцёра за апошнія гады) — страшэнны ўнутраны разлад, трагічная залежнасць ад улады над сабою. І запозненае, але ўсё ж пакаяннае праз пакаранне смерцю Юды. І галаўны боль на стагоддзі, і раскалыханае сумленне, і адчуванне асабістай трагічнай віны. А побач з ім — чалавек-машина, спраўны выканаўца крывавага загадаў Марк Крысабой (А. Брухацкі — абяцаючы дэбют на мінскай сцэне).

Знаёмая расстаноўка сіл. Паўтараецца з эпохі ў эпоху. Яна паўтараецца і на сцэне, але ўжо ў Маскве другога і трэцяга дзесяцігоддзяў нашага стагоддзя. Лініі Ешуа-Майстра, Юды-барона Майгеля, Понція Пілата-Стравінскага былі стрэлы рассякуць прастору спектакля.

Разгадваючы прыроду булгакаўскіх двайнікоў, на гэтыя ролі рэжысёр прызначаў адных акцёраў. Іншыя абставіны, якія патрабуюць унутранага напружання герояў, працы думкі і — выбару. А між гэтымі апягальнымі кропкамі, ці пунктамі каардынат у розныя эпохі існавала і існуе бязмерная колькасць іх «двайнікоў». Частка з іх — з размытымі часам ці змененымі абліччамі з'явіцца ў фантастычнай сцэне балю поўні (між іншым, не скажыце каб удала пастаўленай рэжысёрам), а некаторыя, як, напрыклад, Берліз і Бяздомны ў маляўнічым выкананні А. Кашкера і А. Ждановіча, увойдуць і ў сюжэтную аснову спектакля.

Дзве думкі пра спектакль Рускага тэатра «Майстры» М. Булгакава (п'еса-фантазія А. Дударова).

НЕЗВЫЧАЙНАСЦЬ гісторыі рамана «Майстар і Маргарыта» можа паспрачацца з фантастычнасцю яго зместу. Пачаты М. Булгакавым у дваццатыя гады, спалены, зноў напісаны ў трыццатыя, ён перажывае сёння новае нараджэнне. Перавдаецца мільённымі тыражамі, паводле яго пішуцца араторыі, ствараюцца балеты, здымаюцца фільмы. Раман з'яўляецца адвечнаю спакусаю і для тэатральных рэжысёраў — насычанасць дыялога, яркасць характараў, сцэнічнасць аўтарскага мыслення і складанасць філасофскіх праблем, тагасветнасць, вядоўства вабяць і палохаюць адначасова. І ўсё ж пераадолець спакусу інсцэніраваць раман удаецца не ўсім, і ў ліку спаквашаных апынуўся Рускі тэатр БССР імя М. Горкага, які паказаў гледачам прэм'еру спектакля паводле знакамітага рамана.

Пастаноўку гэтую чакалі з вялікай цікавасцю. З ёй звязвалі спадзяванні на поспех. Творчы тандэм драматурга А. Дударова і рэжысёра В. Маслюка даваў для таго падставы. Але... спектакль з'явіўся, а спадзяванні засталіся спадзяваннямі.

Галоўны пралік сцэнічнага твора, на мой погляд, звязаны з нейкаю дваістасцю «ўзаемаадносін» п'есы А. Дударова і яе літаратурнай першакрыніцы. З аднаго боку, тэатрам яго новая пастаноўка амансавалася менавіта як інсцэніроўка рамана. Імя М. Булгакава стаіць першым у афішы і праграмы спектакля; тым самым нібыта заяўляецца вернасць аўтару. У той жа час жанр драматургіі вызначаецца як «п'еса-фантазія», а гэта ўжо дэкларацыя незалежнасці, паводле якой гледача (не баючыся рызыкі зменшыць яго колькасць), трэба запрашаць не на Булгакава, а на Дударова.

Гэта было б апраўдана тым больш, што жанравая і сэнсавая структура рамана падвяргалася ў п'есе-фантазіі не проста ператрактоўцы, а прынцыповым зменам, пачынаючы з назвы. Булгакаўскае «Майстар і Маргарыта», што падкрэслівае унікальнасць двух асоб і лё-

саў, драматург замяніў на «Майстры» — пэўным чынам растыражываў, а тым самым і знівеліраваў адметнасць герояў...

Спрабуючы спрасціць дзеянне, А. Дударав пайшоў па шляху схематызацыі сюжэтной структуры рамана, не пашкадаваўшы пры гэтым яго жанравай поліфанічнасці. Замест сутыкнення сатыры, трагедыі, д'ябаліды ён прапанаваў тэатру філасофскую драму. Правамернасць такога вырашэння не варта было б аспрэчваць, калі б драматург, мяняючы жанр, адпаведна пераасэнсавалі характары герояў. Але гэтага зроблена не было, і ў спектаклі надарэцца цікавыя эксперыменты: у стыху філасофскай драмы з яе запаволеным рытмам і манатонным дзеяннем кінуты трагічныя (Ешуа, Маргарыта, Пілат) і буфонныя (Бянгальскі, Ліхадзееў, Беге-

мот) персанажы, якія адчуваюць сябе там, па-мойму, аднолькава няўтульна і разгублена. Пацямнелі жарты д'ябальскай світы, і сёння вельмі і вельмі надзённыя (згадаем хоць бы візіт у Таргсін — тагачасную «Бярозку», і разважанні пра тое, дзе ўзяць валюту савецкаму чалавеку). Сарамалівае з'явілася ў іх манерах, знікла гарэзлівасць свавольстваў. Знізіўся трагічны напал сцэны ў Ершалаіме... Магчыма, менавіта ў гэтай, недаведзенай

развіваюцца паралельна і сыходзяцца ў фінале, дзе гучыць фраза: «Трусасць — горшы з парокі», дзе атрымлівае дараванне Понцій Пілат, дзе вобраз Майстра ўпершыню на практыцы супастаўляецца з вобразам Ешуа Га-Ноцры і вуснамі апошняга яму выносіцца прысуд: «не заслужыў святла...». Са шматгалосся тэм, ідэй, характараў М. Булгакаў выразна вылучае галоўную думку — не неувцтва, не паталагічнае здрадніцтва, а страх, менавіта

але і яны дазваляюць зразумець, адкуль з'явіўся ў раманае парафраза слоў Апалакіпіса, які праходзіць скрозь дзеянне: «пал, пал... великий город...» Але аўтарскі фінал у п'есе-фантазіі А. Дударова немагчымы, як немагчыма само параўнанне вобразаў Майстра і Ешуа. У працэсе інсцэнізацыі быў дапушчаны прыём, які надзвычай сказіў ідэйную структуру першакрыніцы. Я маю на ўвазе з'яднанне і ўтварэнне аднаго персанажа з Майстра і Ешуа, Стравінскага і Пілата, Барона Майгеля і Юды на аснове фармальнага прымянення аднаго з пунктаў Вяданты — пра ланцуг сансары: шматразовым увасабленні душы ў цалесным абліччы. Майстар прадае новым увасабленнем Ешуа, Стравінскі — Пілата і г. д. Так, трапляючы ў клініку Стравінскага, Майстар-Ешуа пазнае ў ім (прыгадвае!) Понція Пілата: «Скажыце, доктар, мы з Вамі ніколі раней не сустракаліся?.. Я згадаў... Якраз такі ж твар мне ўяўляўся ў пракуратора Юдзеі...». У выніку гэтай «ідэнтыфікацыі» знішчалася ідэя пра неабходнасць адстойваць свае перакананні нават пакутаю на крыжы, што ўзнікала з паралелі вобразаў Ешуа, які пайшоў на смерць у імя ісціны, і Майстра, які намагаўся адмежавацца ад жыцця творчасцю і каханнем. Які не заслужыў святла...

Такім чынам, драматург сутыкнуўся з неабходнасцю сачэння новага фіналу і, адпаведна, — высювання новай ідэі і новага галоўнага героя. Гэтым героем быў абраны Воланд. Дзякуючы фантазіям рэмаркам А. Дударова, Воланд набыў светлую ўсмішку і публіцыстычны пафас, з якім не абмінуў абрынуцца на смірнага Ешуа, выкрываючы бяссілле і бескарыснасць добра. У кульмінацыйнай сцэне п'есы, дзе вырашаецца лёс Майстра і Маргарыты, Воланд даволі доўга і зусім сур'ёзна разважае аб дабратворнасці місіі князя цемры і пра тое, што зло на зямлі — адзіная рэальнасць, на якую можна спадзявацца ўсёўсё! І настаўляе Майстра перад яго

Цьмяная усмешка д'ябла

да канца жанравай метамарфозе, трэба шукаць прычыну таго, што ў спектаклі, нягледзячы на сур'ёзнасць рэжысуры і дабrotнасць акцёрскіх работ, усё ж мала сапраўдных удач. Адзіны характар, пераасэнсаваны ў п'есе, — гэта Воланд, які стаў цэнтральнай фігурай спектакля і галоўным рухавіком дзеяння. Але вернемся да кампазіцыйнай структуры. Справа ў тым, што жанравая поліфанічнасць рамана — не толькі адлюстраванне светаадчування аўтара, і вядома ж, зусім не фармальны прыём. Д'ябаліяда і трагічныя евангельскія сізны выконваюць у раманае ролі сістэмы духоўных каардынатаў, у якой разгортваецца гісторыя Майстра і Маргарыты. Галоўныя героі існуюць між двюх крайніх праяў добра і зла — вобразамі Ешуа і Воланда. Тры гэтыя лініі на працягу асноўных дзеянняў

страх — першакрыніца горшых злачынстваў чалавецтва.

З дапамогай фантастычных вобразаў пісьменнік разважаў пра трагічную рэальнасць. Дух часу прасякае кнігу, ён выяўлены не столькі ў падзеях, колькі ў светаадчуванні персанажаў. Іх тэкст перасыпаны прызнаннямі ў пакутлівай боязі: «Вы хочаце мяне арыштаваць?» — пытае Маргарыта Азизелу, які загаварыў з ёй у Аляксандраўскім садзе; «А гэта нас арыштоўваць ідуць!» — абвішчае Бегемот, пачуўшы крокі на лесвіцы; Майстар знікае са свайго склапа пасля начнога стукі ў акно... Знішчалася інтэлігенцыя, разбураліся вялікія храмы, знікала тысячагадовая культура, разрабаваныя сяляне, ашалеўшы з голаду, беглі да Масквы, а калы горада іх сустракалі войскамі... Па радыё гучалі бадзёрыя маршы... Нашы веды пра гэты час яшчэ вельмі няпэўныя,

Размову пра быццё чалавека, пра дыялектыку зла і добра працягнулі ў ўвядзенне ў спектакль масавыя сцэны, якія існуюць паводле знакамітага пушкінскага «народ безмолвствует». Натопі, прыбраны ў шэра-зялёныя вопраткі, якія нагадваюць кашулі дома вар'ятаў, рухаюцца, замірае, хваляюцца, — увасабляе супярэчлівы, дысгарманічны свет. Яго, народа, волаты — на дзіда. Яму, народу, часцей за ўсё накіравана маўчанне. Ён, народ, нараджае і майстроў, і юдаў, і пілатаў, і крысобою. Сярод народа ўжо гадуецца новыя майстры і юды, якія чакаюць свайго часу. Але ў якіх б чорныя часы народ не жыў, ён заўсёды цягнуцца за майстрамі і пагарджае юдамі. Як, дарэчы, і сама гісторыя, што, расставіўшы кропкі над «і», аддае належнае за подзвігі і кампрамісы. Гэтую выснову дакладна даводзіць выключна ўмоўная фігура Воланда ва ўразлівым, інтэлектуальна насычаным выкананні Р. Янкоўскага. Ён, пасланец вечнасці, робіцца суддзёй, што выносіць прысуд самой гісторыі. У рэшце рэшт заўсёды надыходзіць час, які вызваляе майстроў і карае юдаў. Час надыходзіць і забірае іх з сабою. З Воландам і ягонай свайтой пакаіду Маскву Майстар і Маргарыта, адлятаючы не ў небывыццё, а ў вечнасць...

Інтэлектуальная насычанасць спектакля — безумоўная. Больш таго: ён — прыклад канцэптуальнага тэатра. Выбудаванасць асноўнага лейтматыву, графічная стройнасць мізансцэн у спалучэнні з чорна-белай графічнасцю сцэнічнай канструкцыі (мастак В. Пераберын), аскетызм выканання. Гэтыя моманты зрабілі задуму дра-

матурга і рэжысёра дакладней. Няўжо, спытаеце вы, няма выдаткаў? Есць. На жаль, істотныя. Праўда, частку з іх можна выправіць. І яны паступова выпраўляюцца. Так, на першых спектаклях занадта прэтэнцыйна выглядала сцэна «сеанс чорнай магіі». Цяпер яе вырашэнне больш мяккае, з гумарам. А вось месца і функцыі воландаўскай каманды ў спектаклі мне здаліся не да канца вырашанымі. В. Бандарэнка (Азэзла) і У. Корпусь (Бегемот) іграюць эфектна, ярка, але, так бы мовіць, не ў суладзі са сваім гаспадаром: пры тым Воланд, якога ўвасобіў Р. Янкоўскі, яны неяк не да месца. Не знойдзена ні форма, ні сэнс ролі Гелы (Н. Чамадурова). Кажуць, пра густы не спрачаюцца, але на мой густ з пластыкаю ў Гелы далёка не бездакорна. Замінае спектаклю і нечаканая змена рытмаў, а часам ён занадта манатонны. І яшчэ — нават у лепшых акцёрскіх работах Ю. Сідарава, У. Шэлестава, Р. Янкоўскага, А. Якаўлева малавата «душы». Інтэлектуальны бок роляў бездакорны, а чалавечая сутнасць не выяўлена. Спектаклю бракуе эмацыянальнасці. І я, дарэчы, не думаю, што дадатковыя рэпетыцыі ўнясуць у спосаб акцёрскага існавання нешта прыняповае: занадта моцная рэжысёрская ўстаноўка на жанр інтэлектуальнай драмы-прынавісці.

...Кожная эпоха можа зрабіцца часам майстроў ці часам юдаў. «Дзіроўка» іх, як і вынікі ўчынкаў, розныя. Трымаць жа адказ даўдзёцка ўсім без выключэння. За напісанне таксама: «рукапісы не гараць». Справа цяпер толькі за выбарам...

Вячаслаў РАКІЦКІ.

смяротным палётам: «...зямля і людзі не асірацеюць... Ужо ляцяць да яе з прасторы змрок новыя Майстры...» Так бы мовіць, адным Майстрам больш, адным менш... Пры гэтым свайта называе Воланда таксама «майстрам», што дазваляе вельмі жыва ўявіць, якія мілыя людзі ляцяць да нас у гэтай зграі са змроку.

Такая п'еса-фантазія. А што ж тэатр? Ён зрабіў сціплым руху ў напрамку рамана. У многіх сцэнах зняты зварот да Воланда «майстар», крыху змякчаны фінальныя эпізоды — там Воланд выкрывае не Ешуа, а яго пасланніка — карыкатуру на Левія Матвея (Э. Гарачы). Але ў цэлым тэатр сумленна ўвасобіў канцэпцыю драматурга, не пераадолеўшы яе жанравы і сэнсавы супярэчнасцей.

Увогуле матэрыял рамана М. Булгакава такі, што ад яго ўвасаблення на падмостках чакаеш ці шумнага поспеху ці аглушальнага правалу. В. Маслюк здзейсніў немагчымае: ён паставіў досыць звычайны спектакль. Стабільны паводле прафесійнасці, няхітры па галоўнай думцы: майстры на зямлі ёсць і будуць, але і юды непазбежныя. Сцвердзіўшы тым самым непахіснасць светапабуду.

У спектаклі ёсць дакладныя акцёрскія работы — Берліз (А. Кашкер), Марк Крысабой (А. Брухашкі), Міканор Іванавіч (В. Шушкевіч) і іншыя. Але, безумоўна, цэнтральная фігурай спектакля з'яўляецца Воланд (Р. Янкоўскі) з прычоскай сярэднявечнага алхіміка і сучаснага рокера (доўгія валасы, сцягнутыя матузкам), з абавязковай кулгавасцю (рыхтык прыкмета д'ябла), з лёгкім воблачкам серы, якое час ад часу вылятае з прыбора дзіўнай канструкцыі, які паўсюдах цягае за ім Бегемот. Воланд валодае іроніяй, магнетызмам, нейкай загадкай. У ім ёсць ганарыстая велічнасць, частку якой ён распаўсюджвае на сваю свайту, што залішня ніяк не палічыць, бо ў працэсе ідэнтыфікацыі тая панесла як колькасць, так і якасць страты: знік Фагот, а тыя, хто застаў-

ся, пацярпелі некаторую... фаўнізацыю. Пашкадаваўшы, відаць, адзінокага ката Бегемота (В. Корпусь), рэжысёр вырашыў зрабіць коткай Гелу (Н. Чамадурова). Яе пластыка, поза, медныя кіпці — усё гэта вельмі нагадвае мачыху беднай паненкі з гоголеўскай «Майскай ночы». Хоць фальклорная ведзьма ў свеце элегантнага Воланда (у трактоўцы акцёра блізкага міфалагічнаму Люцыпару) выглядае даволі дзіўна.

Майстар-Ешуа (У. Шэлестаў) прадстае ў спектаклі бездапаможнай ахвярай, выпадкова асуджанай на закланне. Такое рашэнне, на мой погляд, абсэсэнсое вобраз. Выпадковасці няма ні ў гібелі Майстра, ні ў ахвяры Ешуа. Блукальнік-філосаф пакаралі, таму што сілы яго баяліся, Майстра прыбылі, таму што ён замінаў... Кожны з іх здзейсніў свой учынак і зрабіў свой выбар. У Ешуа была ісціна, у Майстра — яго раман. Ешуа — гэта вялікае, Майстар — паміж пра вялікае, якая дае людзям сілы заставіцца людзьмі. Вырашэнне цэнтральных вобразаў спектакля, калі Воланд так безумоўна моцны, а Майстар-Ешуа так шчыра слабы, па сутнасці, пазбаўляе канфіліт драматычнай напружанасці, а дзеянне — дынамікі.

І ўсё ж, нягледзячы на тое, што спектакль выклікае ў мяне сумненні, а момантамі — і непрыманне, я лічу карысным гэтую спробу Рускага тэатра БССР — адну з першых спроб увасаблення Булгакава на беларускай сцэне. Пастаноўка закрывае праблемы вельмі актуальныя для нашага грамадства. Гэта пашырджавы анішлагі на «Майстрах». Не будзем дробязнічаць, не апусцімся да падлікаў, які працэнт глядацкага поспеху забеспечаны папулярнасцю рамана. Важней тое, што тэатр не абышоў гэтую цікаўнасць да Булгакава, не спалохаўся ні складанасці, ні адказнасці такога спектакля, ні магчымых памылак, якіх, дарэчы, і зрабіў багата.

Галіна АЛІСЕЙЧЫК.

Без гучных анонсаў, сціпла адкрыў свой чарговы сезон Дзяржаўны тэатр музычнай камедыі БССР. Адкрыў без галоўнага дырыжора, без галоўнага рэжысёра і без мастацкага кіраўніка (народная артыстка БССР Н. Гайда пайшла з гэтай пасады праз некалькі месяцаў працы). Можна ўявіць сабе зусім не падрыхтаванай і не надта творчы тонус трупы, але... Можна ўявіць і іншае.

Тое, як пераўвасабляюцца анцёры, выходзячы штовечар да публікі (а ў зале столькі заўзятых аматараў аперэты!), Тое, як бесперабойна разгортваецца праца рэжысёра С. Штэйна над пастаноўкай «Прынцэсы цырка». Тое, як ансамбль партнёраў па сцэне жывіць яшчэ не растрачаную энергію тэатральнай імправізацыі — у нядаўняй прэм'еры, спектаклі «Клоп».

Дарэчы, пра гэтую прэм'еру. Рэдка такое бывае, але нават задаволены і захоплены новай работай прыхільнікі жанру вінавата робяць агаворкі: «Штосьці не тое, здаецца, з лібрэта... Ці з музынай... Не, усё ж з лібрэта: драматургія слабая... А следам і музыка...»

Яно і не дзіўна, калі «Клоп» выклікае супярэчлівыя ўражанні і ваганне думак: твор новы, напісаны спецыяльна для пастаноўкі ў Мінску, не мае шлейфу з аўтарытэтных меркаванняў і ацэнак.

Кампазітар В. Дашкевіч працаваў над лібрэта супольна з Ю. Кімам; працавалі над спектаклем рэжысёр В. Цюпа, дырыжор А. Сасноўскі, сцэнограф У. Жданаў, балетмайстар

В. Бутрымовіч і многія іншыя. «Многія іншыя» гэта ў першую чаргу, канечне, артысты. І самаадданасць іх выканання нельга не заўважыць. Нават калі ўсё астатняе ў новым відзвіжы выклікае раздражненасць, наводзіць на думку пра «ізыточнасць» выразных сродкаў, пра бессэнсоўнае ў выніку, «метафізічнае суіснаванне» замкнёнае ў самах сабе рэжысёрскіх ці анцёрскіх акцёраў — калі дасціпна-вынаходлівых, калі безгустоўна — пашлаватых. Нават калі «Клоп» успрымаецца як прэтэнзія аўтараў музычна — тэатральнай версіі ператварыць гісторыю Прысыпкіна ў трагедыю маленькага чалавека, расціснутага абставінамі бюракратычна — мяшчанскага грамадства.

Ці гэтак, ці інакш успрымае глядач новы спектакль па матывах У. Маякоўскага, ён заўважае выразанае работу хору (хормайстар Н. Андросава), арганіку дуэтаў С. Янавец (Зоя) і Р. Харына (Прысыпкін), умелую ігру ансамбля галасу І. Лінкевіч (Эльзевіра), гратэсчную нідасцю сцэнічных партытаў А. Касцёцкага (Рэжысёр, Міліцынер), А. Кузьмянікова (Сакратар, Беспрытульнік)...

Аднак ёсць крытыкі, якія зусім бязлітасна паставіліся да чаровага эксперыменту тэатра: «Дзея чого ўсё гэта?!» Сярод такіх крытыкаў маладая тэатразнаўца Н. Госцева, якая напісала іранічную, у духу фельетона, рэцэнзію. Яе вы можаце зараз і прачытаць.

АДДЗЕЛ МУЗЫКІ «Ліма».

І ўсё накішта тэатра гэткага

«КЛОП» — спектакль Дзяржаўнага тэатра музычнай камедыі БССР

А чаму б Зоі Бярозкінай не застрэліцца ў канцы вяселля Прысыпкіна і Эльзевіры, дарэчы, заадно ўжо і ў канцы спектакля (як гэта ў В. Цюпы), а не да таго (як гэта ў У. Маякоўскага)? Калі гэтак зручнай, чаму б і не? І заспявае тады раскаяны Скрыпкін: «Ничего-то мне не надо, лишь бы милую вернуть...» І рухне недалёка ад нерухомай сваёй каханай Зоі. А гледачу, які незнаёмы з камедыяй У. Маякоўскага «Клоп», і няўцяж, што нічога такога Прысыпкін-Скрыпкін нават і не думаў, што сустранецца яны яшчэ, Зоі Бярозкінай і Іван Прысыпкін, воляў аўтара, праз паўстагоддзя ў інстытуце чалавечых уваскрэсенняў. І тады Зоі скажа: «Я прожила пятьдесят лет вперед, а могла умереть пятьдесят лет назад из-за такой мрази» (Маякоўскі У. Выбраныя творы. М., 1982, стар. 482). Так, не даведзена пра гэта глядач. Зрэшты лепш пра ўсё па парадку.

Такім чынам — «Клоп»: спектакль Тэатра музычнай камедыі БССР, або, як абвешчае праграмы аркуш, «тэатральная варыяцыя на адну тэму фолк-опера ў 2-х актах па матывах твораў У. Маякоўскага». Вызначана мудрагеліста і наўрад ці выдуманалына. Хоць нахонт фолк-опера пэўную яснасць уносяць Сіняблунікі — юнакі і дзяўчаты ў сінх рабочых камбінезонах, якія хорам дакладваюць:

Именем товарищей Гуно и Чайковского
Даешь оперу по мотивам
Маяковского!

Не магу сказаць, якім чынам спрыялі гэтаму імёны вышэйуказаных «таварышчэй», але музыка, напісаная кампазітарам В. Дашкевічам (вядома, пры досыць актыўнай дапамозе «фольк»), аздабляе спектакль. Мелодыі лёгка запамінаюцца, іх слухаюць і выконваюць, як мне падалося, з прыемнасцю. Праўда, найбольш поўнаму іх успрымання перашкаджае крайняя напружанасць слыхавога апарата гледача...

Але каб аблегчыць нялёгкую глядацкую долю, сёе-тое было ўсё ж зроблена. Так, на авансцэне ўстанавілі тры мікрафоны, а ў многіх эпізодах мікрафоны пабачыш яшчэ і ў руках выканаўцаў. Ну, а ў другім акце спектакля з'явілася нават выключнае вынаходніцтва: у час чырвонага вяселля Прысыпкіна і Эльзевіры са столі на тросах спусцілася вялізная ружовая свіння і, крыху прыўзняўшыся над сцэнай, павісла, хістаючыся з боку ў бок. А мікрафон прытуліўся ў яе падхвастом. Дзякуючы такому «пікнэнтнаму» вынаходніцтву відэвішча перыядычна спяваючага ў мікрафон Сакратара (ён жа Беспрытульнік), які абачліва адсоўвае хвост, можа аднесці да аднаго з найбольш уражлівых месцаў спектаклі. Іх няма-

ла, такіх «фантазічных» дэталей. Адкуль? Адказваючы на гэтае пытанне, відаць, можна цалкам даверыцца ўсё таму ж хору Сіняблунікаў, які сумленна папярэджае:

Там убавим, там прибавим,
Но в основном, конечно же,
все оставим.

Апошнія словы, думаецца, слухныя толькі ў дачыненні да назвы. Яе сапраўды чамусьці пакінулі (магчыма, прычынай для гэтага стала «Балада пра клада», якую натхніла выканалі хорам Сіняблунікі?). Што ж датычыць зместу, то пры-

тым калеце і ў да непрыстойнага тонкім балетным трыко.

Аднак, гаварыць пра імправізацыі толькі рэжысёра-пастаноўшчыка і мастака ў гэтай складанай справе «прыбаўлення», значыць незаслужана абмінуць акцёраў, вынаходлівае якіх у спектаклі не на апошнім месцы. Ці на карысць гэта спектаклю? Хто ведае... Ды што б там ні было — два маленькія прыклады.

Сцэна маладзёжнага інтэрната. Хто дзе і хто на чым. Першай фразай, якую пачуе гля-

ўсёй стараннасці стваральнікаў спектакля, якія ў даволі туманых паняццях вызначалі, але так і не вызначылі жанр свайго твора... Дык змест наўрад ці можа прэтэндаваць на назву п'есы, якая з такой сілай выкрывае «абывацеліўскае вульгарыска» і «клопуса нармаліска».

Цяпер адносна «матываў» У. Маякоўскага. Справа ў тым, што некалькімі, досыць скалечанымі, выказваннямі Івана Іванавіча з «Лазні», запазычанымі для музычна-камедыйнага Сакратара, і некаторымі агульнабюрократычнымі, таксама «лазневымі», рысамі ў ім жа гэтыя «матывы» вычэрпваюцца.

Далей. Наконт «прыбавім». Вось у гэтым якраз недахопу ў спектаклі не будзе.

Прыбаўленне найпершае — лубны. То ён зробіцца вялікім зеленавата-жоўтым зіхоткім фонам, то маленькім, але таксама зіхоткім з'явіцца ў руках Алега Баяна, потым павісе ў яго на шыі, а потым яшчэ неадзін раз з'явіцца ў некага. І той лубны, акрамя таго, — нейкі сімвал: «сбалазненасць, познання, мечты, всего на свете». Так мяркую рэжысёр. (Так гаварыў ён на сустрэчы гледачоў са стваральнікамі спектакля пасля прэм'еры 19 красавіка 1988 года).

Не менш адметныя і «прыбаўленні» ў вонкавых пераўтварэннях некаторых вобразаў. Так, напрыклад, Прадавец сельдзю, у спектаклі вельмі прыкметная фігура, — гэта... ліфчык, бязлітасна размаляваны твар, ператвораны ў мязотную заганную маску. Гэтая постаць перамяшчаецца па сцэне склізуча-паўзучымі рухамі, пшчотна, знізу ўверх, паглядваючы тонкую доўгую рыбіну, якая цяпаецца каля сцягна. Аднавядзе яму і Сакратар, які з'явіўся на чырвонае вяселле ў аксамітным, чырвоным з жоў-

дач, будзе немой голасам пракрываючы і невядома каму адрасаваная пагроза «Убью...!» (другое слова — зварот я не бяруся працягваць, замяняю яго на шматкроп'е).

А вось трамвай, дзе, трымаючыся за ўзруныя парэнчы, едуць панкі, рокеры, Беспрытульнік-металіст, а з імі і Ваня Прысыпкін, у якога раптам знік кашалёк. Добрая справа — акцёрская эрудыцыя! Беспрытульнік (ён жа ў спектаклі Сакратар) нагадае тут злосца Кірпіча з тэлесерыяла «Месца сустрачы змяніць нельга», вельмі здорава пераняўшы знакамёйтэ сціпенне: «Косалёк, косалёк, какой косалёк!».

Так, і ўсё гэта — на батуче, ледзь не забылася вам паверамі. Пасярод сцэны ўстаноўлены велізарныя батуты, на сетцы якая па чарзе пабываюць ці не ўсё персанажы спектакля. Там мілья і паўмілья будзе заклікаць Прысыпкіна да каханай дзябёла Эльзевіра, сціпла і міла спяе «пісню тначых» Зоі Бярозкінай, пераможна падсконваючы, падзяляючы сваімі планами з гледачом Маддам Рансанс і Алег Баян.

Але ў рэшце рэшт усё знікнуць, і ўвагай нашай заваладае лазерны феерверк, які цэлую мінуту наглядна дэманструе ўжо абрыдлыя дасягненні ў галіне выкарыстання палярызаванага святла, а на чорным фоне паступова выступіць велізарная выява пасмяротнай маскі чамусьці У. Маякоўскага. Потым усё патухне, заціхне. Толькі Прадавец шароў з чарговымі журботна зяноў, што ва ўсіх на свеце таты ёсць і мамы, а ён, маўляў, круглы сірата, ды Сакратар, выскачыўшы з глядзельнай залы, будзе бегаць па сцэне, і вельмі актуальна будучы гучаць ягоныя пытанні: «Хто гэта? Што гэта?»

Н. ГОСЦЕВА.

«К» АЛІ пры сустрэчы знаёмыя цікавіцца, як я жыю, дык звячэйна адказваю, жартуючы: «Жыю два дні на тыдзень — у пятніцу хаджу ў лазню, а ў суботу атрымліваю газету «Літаратура і мастацтва», — напісаў нам даўні прыхільнік «ЛіМа» С. Мітраховіч. Але ў кожным жарце ёсць доля праўды... Сапраўды, сустрэча з друкаваным словам сёння — падзея для чытача. Такі ўжо час настаў, калі толькі і чуеш вакол: вы чыталі? Вы падпісаліся?.. Як вядома, апошняе пытанне сёлета асабліва актуальнае, таму што ў час, калі проста недапушчальны дэфіцыт інфармацыі, гэты дэфіцыт настойліва стукаецца ў дзверы. Ну, а што з рознічным продажам? Як тут задавальняецца попыт чытача? І ў якіх узаемаадносінах чытач з беларускамоўнымі газетамі, у прыватнасці, з «ЛіМа»?

На гэтыя пытанні, аказваецца, можна знайсці адказы ў чытацкіх пісьмах.

Мы невыпадкова вынеслі ў пачатак агляду прызнанне аднаго з прыхільнікаў «ЛіМа». Ён не адзіны ў сваіх інтарэсах. А. Гуркоў з Мінска піша, напрыклад: «Кожны нумар чакаю, як асаблівае свята. Калі прыходзіць субота, атрымліваеш інтэлектуальны зарад на цэлы тыдзень...» А вось што расказала настаўніца рускай мовы і літаратуры Запалейскай васьмігодкі Іваневічскага раёна А. Лунчык: «Упершыню трапіў мне «ЛіМ», калі прыйшла працаваць у школу пасля заканчэння рускага аддзялення філалагічнага факультэта. Мне пашанцавала: мой калега, настаўнік беларускай мовы і літаратуры, выпісваў «ЛіМ» (большасць, паверце, гэтага не робяць) і мяне далучыў да газеты. Я ўдзячна яму, бо газета для мяне стала неабходнай, дала магчымасць быць у курсе ўсіх літаратурных і мастацкіх падзей у Беларусі. Прыемна, што і казаць, чытаць такое. Гэта з аднаго боку, а з другога... Чытачка працягвае: «З часам я і сама стала агітатарам не толькі вашага штотыднёвіка, але і іншых выданняў на беларускай мове. І многія сталі іх выпісваць. Бо людзі проста не ведалі, што ёсць, напрыклад, «ЛіМ»... Возьмем мяне. У школе, калі была яшчэ вучаніцай, пра «дарослыя» газеты нам не гаварылі, у інстытуце, на рускім аддзяленні філфака, і не заікаліся, рэкламы беларускіх газет і часопісаў няма. Вось і здзіўляемся, калі нам у рукі трапляе ваша газета».

Сапраўды, як гэта ні дзіўна, многія нават не ведаюць пра існаванне таго ці іншага беларускага выдання. А дзе-нідзе лічаць, што зусім неабавязкова з дапамогай газет прыву-

чаць беларусаў з маленства да роднага слова. Прysłухайцеся да пісьма настаўніцы беларускай мовы і літаратуры Каландзішчанскай школы Мінскага раёна Л. Грыгаровіч: «Я неаднаразова звярталася да школьнай адміністрацыі з пытаннем аб падпісцы ў школе на беларускія газеты і часопісы. Адказ быў заўсёды адзін: «Не маем права. Нам не дазваляюць. Ліміт». Так і вісіць у паветры гэтае пытанне трынаццаты (1) год. У нас вучы-

ка» такая ўжо нецікавая».

Урач А. Людчык з Асіповіцкага раёна піша: «Як без «Літаратурнай газеты» нельга ўявіць культурнае жыццё СССР, так без «ЛіМа» нельга ўявіць культурнае жыццё Беларусі».

У сувязі з гэтым многія чытачы спасылаліся на матэрыял «Каб не разміналася...», змешчаны ў «ЛіМе» ў пачатку года. Настаўнік гісторыі з Ровенскай вобласці піша па-беларуску ўпершыню. Напісаць нам

вах: «Сустрэкаю суботу з надзеяй, што набуду «ЛіМ» у газетным кіёску. Але надзея хутка пераходзіць у расчараванне. Аказваецца, набыць «ЛіМ» у паўмільённым горадзе практычна немагчыма, таму што ён туды амаль не трапляе. У кіёску, у лепшым выпадку, адзін экзэмпляр. А ці не ў кожным трэцім кіёску чуў: «Такой газеты воооооооо не можам». Пра якое ж культурнае жыццё тут можна казаць? Ад каго залежыць павелічэнне тыражу газе-

«ЛіМа» для гандлю, таму што газета хутка разыходзіцца, да таго ж чытачы яе трабуюць. Але па сённяшні дзень гэта справа з месца не скранулася. Прадаўцы сцвярджаюць, што без асаблівых намаганняў за тыдзень будучы разыходзіцца 40—50 экзэмпляраў «ЛіМа», а то і болей».

Вось так і атрымліваецца: дзесяці залішне многа чытачоў на малую колькасць газет, а дзесяці—наадварот. Чаму?

«Я пра тое, што мала хто газету «ЛіМ» выпісвае,—разважае пенсіянерка, былая настаўніца роднай мовы і літаратуры з Салігорска Н. Шырына.—Яно і сапраўды так. Здзіўлялася, калі даведалася, што ў Салігорск прыходзіць толькі 28 экзэмпляраў газеты. Калі палічыць, што ў Салігорску 11 школ, ды ў кожнай няхай сабе па 4 настаўнікі беларускай мовы і літаратуры, то паглядзіце, што атрымліваецца. Не ўсе з іх, значыць, выпісваюць «ЛіМ», не гаворачы ўжо пра работнікаў культуры. Хачу сказаць, што не ўяўляю сабе настаўніка беларускай мовы і літаратуры, які не выпісвае і не чытае гэту газету. Значыць, я працавала ў школе, і першым дапаможнікам мне была «Літаратура і мастацтва».

Той жа П. Капчык таксама занепакоены такім становішчам спраў: «Хопіць ужо быць «ту-тэйшымі» работнікамі культуры, настаў час становіцца работнікамі беларускай культуры, а без дапамогі «ЛіМа» імі стаць проста немагчыма».

Такім чынам, у пісьмах чытачоў выкрystalізаваліся тры асноўныя думкі: многія «ЛіМ» не чытаюць, бо яго, як і іншыя беларускамоўныя выданні, дрэнна прапагандуюць—у школах, бібліятэках, і ў гандлі; не прапагандуюць газету і тыя, каму па абавязках належыць гэта рабіць; калі хто і зацікавіцца штотыднёвікам, то часам проста не можа яго знайсці ў продажы.

Хацелася б закончыць агляд словамі пра «ЛіМ» выкладчыка іспанскай мовы СШ № 5 г. Наваполацка Я. Лапаткі. Вось што ён піша: «Звяртаюся да дапамогі да работнікаў «Саюздруку». Калі да вас прыходзяць падпісчыкі, не адгаворвайце іх, з жахам паўтараючы: «Што вы, гэта ж на беларускай!», а прыцягніце ўвагу да газеты, раскажыце аб ёй, парэкамендуйце падпісчыкам гэта выданне. І, думаецца, многія будучы вам за гэта ўдзячны. Мной асабіста газета чытаецца не з меншай цікавасцю, чым, скажам, «Літаратурная газета». І мы проста страцім права лічыць сябе культурнымі людзьмі, калі будзем ігнараваць гэта выданне толькі таму, што яно выходзіць на беларускай мове».

Служба зваротнай сувязі

ЛІМІТ - ДЭФІЦЫТ?..

ца больш за тысячу дзяцей. А ў школьнай бібліятэцы не знойдзеш «Літаратуры і мастацтва», «Чырвонай зменны»...

Часам пра беларускамоўныя выданні не ведаюць і тыя, каму без знаёмства з пэўнымі газетамі і часопісамі проста немагчыма працаваць. Вось радкі з пісьма Г. Станкевіча з Барысава: «Нежэ захвэрэла кіяскёрка, у якой я звычайна бяру газеты, і яе змяніла другая».

— Дайце «ЛіМ»,—звярнуўся я да яе ў суботу раніцай.

— А што гэта такое?

Чарга з цікавасцю слухала, як я тлумачу...

Пасля гэтага пачаў высвятляць, як жа прапагандуюць у горадзе беларускамоўныя выданні. Ды ніякі! Кіяскараў ставяць выпадкова. Большасць з іх не ведае беларускай мовы... Запіхнуць беларускамоўныя газеты ці часопісы куды-небудзь у куток—ніхто іх і не бачыць».

А вось што расказаў Пятрусь Капчык, філолаг: «Калі я прыязджаю пагасціць да сваякоў на Пухаўшчыну, то што я знаходжу ў паштовай скрынцы? А вось што: «Советскую Белоруссию», «Знамя юности», «Труд», «Сельскую газету» і адзіную беларускамоўную раёнку «Сцяг працы». Калі ж пачаў з сястрой і яе мужам гутарку пра «ЛіМ», «Звязду», «Чырвоную змену», то ў іх ад здзіўлення «вочы палезлі з арбіт»—ніколі (!) ім на пошце, дзе афармляюць падпіску, ніхто не прапаноўваў гэтыя выданні... 30 гадоў ім выпісваюць адны і тыя ж газеты, хаця ў сям'і жыве беларуская мова!».

Паглядзіце на тыражы газет,—працягвае чытач,—790 тысяч «Знамя юности» і 40 тысяч «Чырвонай зменны»... Але мне не верыцца, што «Чырвон-

ты і яго размеркаванне па гарадах і вёсках Беларусі?»

А між тым у афіцыйных адказах «Саюздруку» чытаем, што тыраж газеты ў розніцы рэалізуецца не поўнаасцю, таму, маўляў, якія да нас прэтэнзіі?..

«На жаль, у нас не ўсе ведаюць, што ёсць «Літаратура і мастацтва», а калі ведаюць, то нялёгка купіць «ЛіМ», бо ў продаж ён ідзе малым тыражом» (У. Голубеў з Мінска). Мінчанін, рабочы У. Свірыд піша: «Беларускамоўны перыядыкі няма ў многіх гарадах рэспублікі. Я перакананы, што калі б «Звязда» і «ЛіМ» добра, а, магчыма, і настойліва рэкламаваліся, тыражы іх узраслі б...»

А В. Банайціс з г. Новая Вільня Літоўскай ССР сведчыць: «Попыт на «ЛіМ» у Вільні расце. Тыя 15 экзэмпляраў, што прыходзяць у горад, знікаюць з кіёска за два дні, і многія жадаючы ўжо не знаходзяць «ЛіМ». Што з таго, што ўжо 15-ты раз падпісваецца дагавор пра супрацоўніцтва нашых рэспублік, калі нельга вырашыць такую дробязь?»

В. Чайчыц з Масквы сцвярджае, што ў сталіцы «штотыднёвік разыходзіцца даволі хутка. Быў час, калі я набыў яго ў кіёску непдалёк ад Краснай плошчы, дык заўсёды спытаўся, каб не раскупілі зранку...»

А згаданы ўжо ўрач з Асіповіцкага раёна А. Людчык паведамляе: «Вельмі дрэнна забяспечаны «ЛіМам» кіёскі на чыгуначнай станцыі Асіповічы. У два кіёскі паступаюць толькі тры экзэмпляры. У суботу яны знікаюць імгненна. Смешна сказаць: тры газеты на такі вялікі чыгуначны вузел! Кіяскары звярталіся да кіраўніцтва з просьбай павялічыць колькасць

на чуюм папроні ў свой адрас: маўляў, работнікі «Саюздруку» не працягваюць максімум зацікаўленасці да іх прапаганды. Паверце, што гэта не так. Мы не можам не быць зацікаўленымі хоць бы з тае прастай прычыны, што мы—арганізацыя газетніцкая, і кожны працэнт спісвання нерэалізаванай прадукцыі б'е па нашых інтарэсах, за гэтыя самыя працэнт мы нікога па галовы не гадзім».

Штомесячна мы праводзім дзень янацыі, на якім скурупцэзна аналізуем становішча спраў у розніцы, прysłуховваемся да кожнай, нават самай дробнай заўвагі, да крытыкі, стараемся выпраўляць недахопы і ўпунчаць. А яны ў нас, вымушана пагадзіцца з вамі, ёсць. Не буду грахі ўтойваць, не заўсёды, на жаль, нашы работнікі працягваюць неабходныя гнуткасць і разуменне».

І для таго, каб узаемных папронаў было менш, нам, работнікам «Саюздруку», і вам, супрацоўнікам рэдакцый, трэба цясней кантактаваць, шукаць рэзервы, новыя формы для прапаганды таго ці іншага выдання. Напрыклад, часопіс «Полымя» распаўсюдзіў на прадпрыемствах і ўстановах сто тысяч рэкламных лістовак. Калі ласка, заказвайце і вы ў сваім выдавецтве паштоўкі, календарыкі, цэлафанавыя мяшэчкі і сумкі—усё, што можаце прыдумаць, а мы возьмем на сябе клопат прадаваць гэта і тым самым напамінаць пакупнікам пра ваш штотыднёвік, рэкламаваць і яго, і ягоных аўтараў. А ці былі супрацоўнікі

«Літаратуры і мастацтва» калі-небудзь на сустрэчы з намі, работнікамі «Саюздруку»? Нешта я не памятаю такога. Чакнае асаблівага запрашэння? А вы самі правядзеце ініцыятыву, самі парупцеся, самі прыйдзіце да нас».

І не толькі да нас. Мо нават найперш не да нас, а да сваіх патэнцыйных, не абуджаных яшчэ чытачоў. Тут непачаты край работы. Асабліва ў Мінску. У сталіцы рэспублікі столькі арганізацый, устаноў, прадпрыемстваў, столькі навуковых і культурных сіл, а мы заўважаем, што падпіска на той самы «ЛіМ» ідзе тут больш туга, чым у іншых абласных гарадах. Чаму ж не пашукаць прычын гэтага? Чаму б нам разам не паглядзець, дзе выйсе з такога становішча? Чаму б нам разам не правесці ў горадзе свята вашай газеты?

Кажу ўсё гэта, не знімаючы адказнасці з сябе, з нашых работнікаў. Так, чытачы вашы маюць рацыю, што мы не заўсёды аказваемся на вышыні, што не ва ўсіх нашых кіёсках забяспечаны належны ўзровень працы. І, зрэшты, я ўсё ж схіляюся да таго, што агітаваць за сябе часопіс, газеты павінны самі, сваім зместам.

А што да канкрэтных нашых пралінаў, дык, безумоўна, слухныя заўвагі вашых чытачоў з Наваполацка і Асіповіч. Там у кіёсках сапраўды трэба перагледзець рознічныя тыражы для продажу «ЛіМа»,

тым больш, што спісваць іх у гэтых гарадах не даводзілася. У сувязі з гэтым будзе да вас просьба: пра кожны такі выпадак, пра кожны такі сігнал чытачоў паведамляйце нам».

І яшчэ адно. Вось у вас былі такія цікавыя публікацыі, як «Кураты—дарога смерці» і іншыя. «ЛіМ» тады ідзе на расхват. Чаму б вам напірацца і не праінфармаваць нас аб сваіх цікавых матэрыялах, каб мы маглі зрабіць залучку выдавецтваў аб разавым павелічэнні розніцы? Гэта ж таксама від прапаганды. Майце гэта на ўвазе, таварышы лімаўцы. Зрэшты, не толькі лімаўцы, а і супрацоўнікі іншых нашых выданняў...

Вось што даваўся пачуць з вуснаў Галіны Іосіфаўны Панфіловіч. Што на гэта можна сказаць? У нечым маюць рацыю нашы чытачы (тав. Панфіловіч пагадзілася з многімі іх заўвагамі), у нечым мае рацыю і начальнік Беларускага рэспубліканскага аб'яднання «Саюздрук». У прыватнасці, мусім пагадзіцца, што рэдакцыя сапраўды зрабіла далёка не ўсё для прапаганды свайго выдання. Значыць, застаецца прysłухацца і да таго, што гавораць нашы чытачы, і да таго, што гавораць нашы распаўсюджвальнікі.

Аддзел пісьмаў «ЛіМа».

Паэзія

Васіль ВІТКА

Аўгіевы стайні (3 міфалогіі)

Як вам вядома, цар старажытнай Эліды пакінуў на сабе незлічоныя неліквідныя — поўныя заскаружлага броду стайні.

Клопат у Аўгія быў аднастайны, толькі і ведаў, што множыць стойлы, быў яго час цэравання застоўны.

Калі б не кемлівасць Геркулеса, мы нізашто б не дайшлі да прагрэса.

З чаго пачынаўся на свеце прагрэс?

Закасаў па локці рукавы Геркулес, ды, шануючы вас, у хлёп не палез, не паклікаў на помач і талаку, да стайняў ён скіраваў раку, воды якое змылі настой.

Даруйце за рыфму: вось вам герой! Госпадзі, ты адзіны рассудзіш некалі, каму — вечны рай, каму — вечнае пекла, цераз якія выдмы і рыфы час у сусвет панясе нашы міфы: ад вёсачкі чэзлай да матухны стольнай мы толькі і робім, што чысцім стойлы.

Праўда, знайшоўся мужык быў сярдзіты, стаў стойлы ламаць, заадно і карыты, быў пэўны, упраўіцца без талакі, без геркулесавае ракі, ды не хапіла ні сілы, ні спрыту, у міфах толькі і помняць Мікіту.

Зноўку заўзята б'юць капытамі стаеннікі, іх наравістыя дочки, зяці і сыны, і пляменнікі, скрозь пакідаючы ўсюды адно тое, што людзям вядома даўно.

Бражнічаў новы, абвешаны золатам ідал, хоць корм не ў каня, а нямаля накідаў. Чэрава ўтхланіў — бывае, не

Не забываем, а разграбам і разграбам.

Не адварнуцца, не адмахнуцца ад наварочанага паскудства.

Прымаўкі сутнасць, напэўна, ўжо ловіце добра вядомай з даўняй пары: калі стаеннікі топяцца ў золаце, дык што сам сабе ты ні гавары, чысцяць карыты ўсё ж фаварыты, а стойлы заўсёды — залатары.

Ды што гаварыць! Нават памяць не хоча прыгадаць былое — крыў божы к ночы, а то прысніцца Язэп Крыжавы з катом галоўным усёй дзяржавы. Жах і дагэтуль душу працінае,

мабыць, той жах толькі з намі сканае. Мілья праўнукі, веку наступнага дзеці, не стараіце ніколі куміраў на свеце, не забывайце сэнс старажытных міфаў пра Геркулесаў, а тым больш пра Сізіфаў.

Памяць людская не знае больш сумнага міфа, чымся ахварная праца Сізіфа. Асуджаны Зеўсам на мукі і гора, ён і дагэтуль уцягвае камень на гору.

Вось-вось, здаецца, да самае кручы падыме, а цяжкая глыба з грукатам, з гromам — дадолу з вяршыні!

Гэтак няшчасны бядак, варты нашага жалю, у векавечныя трапіў скрыжалі.

Заложнікі

Пімену ПАНЧАНКУ

«Паўстань з народу нашага, прарок!» Магчыма, некалі паўстане, бо далагляд яшчэ ў тумане, у попеле і сам, хто браў зарок.

А ён так верыў, так гарнуўся да светлае надзеі на той дзень, калі на вокліч: хто ідзе яму мы скажам: беларусы.

Але заклалі аброкам, і мы паверылі: няма прарокаў, і песні нашы: аджылі, хоць на дэкадзе, у Крамлі, казалі, «Рана на Івана» ледзь не да слёз расчуліла тырана...

Мінаюцца блажэнні і маленні, мянюцца часы і пакаленні, і толькі вечныя вандрункі — кляймоны казённым знакам: змоўнікі, век вінаваты пад сонцам

перад няўцяжнай грамадой: «Па колькі нам дасі чырвонцаў, калі мы пойдзем за табой!»

Чые ж, чые мы спадарожнікі і колькі яшчэ прыйдзе нас? Каб толькі ў часе мы заложнікі, а то ж ва ўладароў на час.

Хто ўжо ўхапіўся за жазло, хапае заадно пагоны. Грымаць каманды салдафона, а нам і мову заняло.

Генералісімуса ў ранцы о колькі яшчэ носіць іх! Прыстасаванцы, прыстасаванцы — сам Панчанка не зліча ўсіх.

О мой, душой збалелы брат, як гэта прыкра і ганебна, што мы ім для таго патрэбны, каб толькі захаваць фасад,

а то заменяць раптам статус, і ўсе яны ўжо не яны, не тую плацяць ім зарплату, не тыя званні і чыны.

Пакуль на свеце ёсць ААН, у вотчыне з іх кожны — пан, хаця імя яму — слуга, сам сабе служыць як мага.

А хто ж тубыльцы? Дапаможнікі. А мы, а мы — іх спадарожнікі, дай бог, апошнія заложнікі.

Прамова пра мову

Адзін тубылец навуковы пра мову гаварыў прамову, ну патрыёт — ні даць, ні ўзяць!

Ды як паверыць чалавеку, калі на мове той сказаць не мог ні слова, ні паўслова, ні бэ, ні мэ, ні кукарэку?

Ва ўмовах публічнасці мы нарэшце адчынілі яшчэ адну ідылічную заслону, да нядаўняга часу недатыкальную — рэальныя нацыянальныя адносіны, якія склаліся паміж народамі СССР. Аказваецца, і гэтым адносінам яшчэ далёка да сапраўднай дэмакратыі. Не кажучы ўжо пра эпоху сталінізму ці пра часы застою, калі гэтыя адносіны прыкры-

вас, беда-а-а... Сказана гэта было на ламай рускай мова сёмым дзяржаўным у зашмалцаваным пінжаку і гэтых жа зашмалцаваных штанах з некалі чырвонымі, а цяпер брудна-рудымі лампасамі... (Можа чужыя штаны былі на ім...) І ўспомнілася адразу горкая думка Ч. Айтматава, выказаная ў мінулагоднім інтэрв'ю часопісу «Огонёк»: «На жаль, ёсць сілы, якія ў самім народзе, і гэта часта бывае, адмаўляючы самі сабе. Яны заняты самавыкры- ваннем і самаабгаворам. Я на-

мы вызначаюць язык, на котро- ром ведучыя дэла ўсёх госуда- рственных і общественных уста- новлений данной местности или края, причем всякое ино- национальное меньшинство вправе требовать безусловной охраны прав своего языка на основании принципа равно- правия, например, права полу- чать ответ от государственных и общественных установлений

Аднак гэтае меркаванне, як і кожная новая ідэя, выклікае ў некаторых сумненні, а нека- торыя, сярод якіх і акадэмік І. М. Ігнаценка, яго і зусім адхіляюць. Прычым часцей за ўсё абяпіраюцца пры гэтым на вядомыя выказванні У. І. Ле- ніна, што Расіі не патрэбна дзяржаўная мова, што гэта не- сумяшчальна з вызваленчай барацьбой пралетарыяту. У 1913—1914 гг. напярэдадні першай сусветнай вайны У. І. Ленін сапраўды гаварыў гэта, разглядаючы сітуацыю, якая склалася ў царскай Расіі. Можна ўспомніць яго артыкулы «Критические заметки по наци- ональному вопросу», «Нацио- нал-либерализм и право наций на самоопределение», «Нужен ли обязательный государственный язык?», «К вопросу о на- циональной политике», «О пра- ве наций на самоопределение». Аднак, бадай, ні адно сцвяр- джэнне У. І. Леніна, ні адна яго ідэя не тлумачылася на- шымі «марксістамі» гэтак не- дакладна, як яго думкі аб дзяржаўнай мове.

Запрашаю чытача звярнуцца яшчэ раз да згаданага артыку- ла «Нужен ли обязательный государственный язык?». Вось што пісаў У. І. Ленін на пачатку 1914 года: «Что означа- ет обязательный государственный язык? Это значит практи- чески, что язык великороссов, составляющих меньшинство населения России, навязывается всему остальному населению России. В каждой школе преподавание государствен- ного языка должно быть обязательным. Все офици- альные делопроизводства должны обязательно вестись на государственном языке, а не на языке местного населения».

Хіба ж незразумела, што тут У. І. Ленін выступае супраць адной абавязковай дзяржаўнай мовы ў шматнацыянальнай царскай Расіі, дзе на гэтай мове гаворыць меншасць насель- ніцтва? Калі прыняць прыцип адной дзяржаўнай мовы, то астатнія нацыянальныя мовы аказваюцца ў няроўным стане, значыць, гэта будзе ў вышэй- шай ступені недэмакратычны акт. Далей, па Леніну, магчы- мы два шляхі развіцця: абса- лютна адмовіцца ад дзяржаў- ных моў альбо прызнаць дзяр- жаўныя мовы і іншых разві- тых народаў. У. І. Ленін гэ- тую другую магчымасць не ад- хіліў і не абвергнуў. Так, у

крыху раней напісаным арты- куле «Либералы и демократы в вопросе о языках», параўноў- ваючы моўную сітуацыю ў Расіі са Швейцарыяй, ён ясна сказаў, што ў адной шматмоў- ной краіне магчымы некалькі дзяржаўных моў і што гэта дэмакратычна і прагрэсіўна: «Маленькая Швейцария не те- ряет, а выигрывает от того, что в ней нет одного обще- государственного языка, а их целых три: немецкий, француз- ский и итальянский».

У нас у краіне афіцыйна няма ніводнай дзяржаўнай мо- вы. Ёсць Канстытуцыя, якая гарантуе правы народаў на сваю мову, але дэ факта, хай і не занатаваная ў Канстыту- цыі, існуе, толькі адна дзяр- жаўная мова. Ведаючы толькі яе (і ніякай іншай!), чалавек можа працаваць ва ўсіх са- юзных рэспубліках — быць кі- раўніком прадпрыемстваў, ус- таноў, працаваць у розных сістэмах, не ведаючы нават трох слоў нацыянальнай мовы рэспублікі.

І, наадварот, не ведаючы гэ- таў дэ факта дзяржаўнай мо- вы, не зможа, за выключэннем глыбока спецыфічных прафесій — спецыяльнасцей (настаўнік роднай мовы і г. д.), праца- ўладкавацца не ў сваёй рэс- публіцы. (З жалем скажу і пра сваю родную ўстанову — тэатр імя Янкі Купалы, дзе (пара- док!) беларуская мова аказа- лася ў становішчы нялюбай падчаркі).

Такім чынам, сёння фактыч- на ў нашай краіне адна дзяр- жаўная мова. Ёе статус насто- лькі трывалы, што тут сапраў- ды не патрэбны ніякія кансты- туцыйныя гарантыі.

Саюз пісьменнікаў БССР, вы- носячы пытанне аб неабходна- сці зацвярджэння беларускай мовы ў якасці дзяржаўнай, не адмаўляе, што яна павінна спалучацца з рэальна існуючай агульнай для ўсёй краіны мовай — рускай. Нацыянальна свядо- мая грамадзяне нашай рэспуб- лікі жадаюць надаць белару- скаяй мове пэўныя правы і маг- чымасці існаваць побач з агуль- на прынятай па сутнасці мовай — рускай.

Сусветная практыка можа даць мноства прыкладаў таму, што наданне мове статусу дзяржаўнай якраз і з'яўляецца ў вышэйшай ступені дэмакрат- тычным актам. Некалькі дзяр- (Заканчэнне на стар. 15).

Прэстыж роднай мовы

ДЗЯРЖАЎНАЯ — ЗНАЧЫЦЬ РАЎНАПРАЎНАЯ

валіся крывадушнымі фразамі пра роўнасць народаў, «бязме- жныя магчымасці» развіцця ўсяго нацыянальнага, нават у нашы дні маюць месца ўсім вядомыя эксцэсы (Закаўказзе, Казахстан, Якуція, Пры- балтыка і г. д.). Ці ж гэта не напамін аб тым, што нацыяна- лнае пытанне — праблема глыбока супярэчлівая і скла- даная, нягледзячы на «ідэяна- выхаваўчую работу», якая вя- лася доўгія гады, і аптымісты- чныя запэўніванні, што гэтае пытанне вырашана ўжо самым справядлівым чынам.

Я не буду пералічваць усе крыўды: не ва ўсіх народаў яны аднолькавыя. Але ёсць і агульнае — ствараецца атмас- фера, якая заахвочвае «зліцца» народаў. Тое, што гэта «зліц- це» часцей за ўсё ажыц- цяўляецца добраахвотна на- маганнімі саміх суайчынні- каў і ў імя высакарод- ных ідэй пабудовы камуні- зму, сутнасці справы не мяняе. У. І. Ленін прароча адзначаў: «...известно, что обрусевшие инородцы всегда переселяются по части русского настрое- ния...».

Адно ўласнае назіранне. На аўтобусным прыпынку некалькі сучасна апранутых маладых людзей аб нечым зацікаўлена гутарыць. Да слыху далітаюць фразы на добрай (!) беларускай мове. Божачка! Няўжо? Пад- ходжу бліжэй — так і ёсць. Га- вораць па-беларуску. Ды як? Не вытрымаў, спытаў: ці не філолагі, не мастакі? Не, рабо- чыя (!!!) з трантарнага, з «ша- рыкаў». І раптам з'едліва-скры- клівы голас побач: «Ишь ты, повылазили, националисты проклятые... Хозяйина нет на

зваваю гэта нацыянальным ні- гілізмам.

З'ява гэтая такая ж рэак- цыйная, як і сам нацыяналізм (падкр. мной. — Ю. А.). А па- колькі нацыянальны нігілізм у прэсе не згадваецца, не асу- джаецца і ніякіх нараканняў на гэты конт не чуе, то нека- торыя лічаць, што яны гуля- юць у беспаскарнаў бясспрой- грышную гульню. Некаторыя з такіх «ігракоў» у карыслівых мэтах робяць сабе гэты арэол «звышінтэрнацыяналістаў». У нас на Беларусі такімі «звыш- інтэрнацыяналістамі» бываюць не толькі асобныя людзі, але часам нават і цэлыя перыяды- чныя выданні. Хіба «Вячэрні Мінск» ад 25.VII.88 г. тэндэн- цыёзна падабралі «водгукі» на артыкулы «Пазіцыя ці поза?» вельмі ўжо яскрава не нагадае такога востра айтматаўскага «іграка» ў бясспройгрышную гульню?

Так, трыццатыя, сталінскія гады да гэтага часу сядзяць у нашых душах, менавіта таму кожны намагаецца перш за ўсё заспеграгчы сябе ад небя- спекі.

Аднак усе найбольш свядо- мая і чэсная прадстаўнікі са- вецкіх народаў (і тых наро- даў, якім сёння «зліцца» быц- кам бы не пагражае) з закла- почанасцю назіраюць за на- цыянальнымі працэсамі, якія адбываюцца ў нашай краіне, з заклапочанасцю, бо гэтыя працэсы далёка ад таго, пра што некалі казаў У. І. Ленін: «Местные самоуправляющиеся учреждения и автономные сей-

на том же языке, на котором было обращение и т. д.».

Згадаю яшчэ адзін прыклад з ўласнага жыцця. Набраў «09» і прашу — па-беларуску! — даць мне патрэбную інфарма- цыю. Прыемны дзявочы голас ветліва так, з усмешкай раіць мне: «Ой, а нельзя ли на нор- мальном языке, я ничего по- нять не могу! Извините...» Дзя- куў хоць за «извините». Аду- ваецца? На «нормальном языке»? Гэта — нармальна?

Думаецца, што ленінскі пры- цып нацыянальнага самавы- значэння народаў, які ўключае таксама і поўнае, фактычнае раўнапраўе культур і ў пер- шую чаргу нацыянальных моў, мусіць быць праведзены ў жыц- цё палкам цяпер, у эпоху, пера- будовы. Бо, як гаворыць док- тар філасофскіх навук У. М. Конан («Звезда», 22.IV.88), «у Беларусі... пад выглядам надуманай барацьбы з «нацы- янал-дэмакратызмам» былі вынішчаны або падаўлены (падкр. мной. — Ю. А.) кадры нацыянальнай інтэлігенцыі, якія праводзілі вызначаны Леніным і партыяй курс раз- віцця нацыянальнай культуры ў жыццё... Памылкі застоўна- га перыяду, асабліва ў галіне міжнацыянальных адносін, у галіне культуры яшчэ далёка не пераадолены».

Адным са сродкаў і гаран- тый, якія павінны будаваць пера- будоваць гэтыя адносіны, паві- нен стаць пункт у канстыту- цыях рэспублік аб тым, што мова народа, які жыве ў рэс- публіцы і складае большасць яе насельніцтва, з'яўляецца дзяржаўнай мовай.

АСНОЎНЫЯ МЭРАПРЫЕМСТВЫ па далейшаму развіццю народнай асветы ў Беларускай ССР

(Заканчэнне.
Пачатак на стар. 4).

мэтай павелічэння часу на вывучэнне гісторыі БССР, падрыхтаваць і выдаць новы падручнік па гісторыі БССР.

1988—1992 гг.
Міністэрства народнай асветы БССР, Акадэмія навук БССР, Дзяржкамвыд БССР.

Сістэматычна заслухоўваць у партыйных камітэтах інфармацыю кіраўнікоў органаў народнай асветы аб стане спраў з выкладаннем беларускай мовы і літаратуры.

Пастаянна.
Ідэалагічны аддзел ЦК Кампартыі Беларусі, абкомы, гаркомы, райкомы КПБ, Міністэрства народнай асветы БССР.

18. Расшырыць сетку дашкольных устаноў з беларускай мовай навучання і выхавання, у дзіцячых садах з рускай мовай увесці азнаямленне дзяцей з творамі беларускага фальклору, мастацкай літаратуры, музыкі і выяўленчага мастацтва.

З 1989 г.
Ідэалагічны аддзел ЦК Кампартыі Беларусі, абкомы, гаркомы і райкомы КПБ, выканкомы мясцовых Саветаў народнай асветы, Міністэрства народнай асветы БССР, Саюз мастакоў БССР, Саюз кампазітараў БССР, Саюз пісьменнікаў БССР.

19. Практыкаваць выступленні ў друку, па тэлебачанні і радыё кіраўнікоў Міністэрства народнай асветы БССР, Міністэрства культуры БССР, Дзяржкамвыда БССР па праблемах развіцця беларуска-рускай двухмоўнасці, аб ходзе ажыццяўлення мер па павышэнню ролі беларускай мовы ў духоўным жыцці насельніцтва, аб выпуску кніг на беларускай мове.

Арганізаваць па рэспубліканскаму тэлебачанню ўрокі беларускай мовы, а па Беларускаму радыё — штомесячную перадачу «Беларуская мова».

Прадугледзець (пачынаючы з 1989 г.) штогадовае правядзенне рэспубліканскага, гарадскіх і раённых свят роднай мовы і славянскай пісьменнасці.

1988 г. і пастаянна.
Ідэалагічны аддзел ЦК Кампартыі Беларусі, БЕЛТА, Дзяржтэлерадыё БССР, Саюз журналістаў БССР, Міністэрства народнай асветы БССР, Саюз пісьменнікаў БССР, Беларускае рэспубліканскае аддзяленне Савецкага фонду культуры.

20. Распрацаваць міжвыдавецкія серыі кніг і брашур «Нашы слаўныя землякі» — аб вядомых людзях рэспублікі, а таксама з грамадска-палітычнай, навуковай і культурнай спадчыны.

Пачынаючы з 1989 года арганізаваць выпуск у выдавецтве «Мастацкая літаратура» гісторыка-літаратурнага альманаха «Дарогай часу», у выдавецтве «Юнацтва» — штогадовага зборніка мастацкіх твораў, прысвечаных гісторыі Беларусі. Укамплектаваць у першую чаргу гэтымі выданнямі бібліятэкі навукова-выхаваўчых устаноў.

1988—1990 гг.
Дзяржкамвыд БССР, Акадэмія навук БССР, творчыя саюзы.

Стварыць ва ўсіх абласных цэнтрах рэспублікі кніжныя магазіны — клубы «Дружба народаў». Палепшыць прапаганду і распаўсюджванне сярод моладзі літаратуры, выпускаемай на беларускай мове, актывізаваць работу ў гэтым напрамку арганізацый Добраахотнага таварыства аматараў кнігі. Рэгулярна публікаваць у друку матэрыялы аб кніжных навінках і выданнях. Штогод праводзіць выстаўкі-продажы кніг на беларускай мове з удзелам іх аўтараў.

1989 г. і пастаянна.
Дзяржкамвыд БССР, Са-

юз пісьменнікаў БССР, Міністэрства культуры БССР, Белкаапсаюз, ідэалагічны аддзел ЦК Кампартыі Беларусі.

21. Вывучыць пытанне аб магчымасці выдання штомесячнага навукова-папулярнага гістарычнага часопіса «Спадчына» і ўнесці прапановы ў ЦК Кампартыі Беларусі.

1988 г.
Акадэмія навук БССР, Дзяржкамвыд БССР, Саюз пісьменнікаў БССР, ідэалагічны аддзел ЦК Кампартыі Беларусі.

22. Пры фарміраванні рэпертуару тэатраў, канцэртных арганізацый, кінатэатраў, прафесіянальных і самадзейных твораў калектываў шырыць выкарыстоўваць лепшыя творы беларускіх аўтараў.

Вывучыць у 1988 — 1989 гадах практыку работы Саюза кінематаграфістаў БССР, Міністэрства культуры БССР, кінастудыі «Беларусьфільм» і Саюза пісьменнікаў БССР па прыцягненню беларускіх аўтараў да стварэння сцэнарыяў мастацкіх і мультыплікацыйных фільмаў.

Пастаянна.
Ідэалагічны аддзел ЦК Кампартыі Беларусі, Белау-проф. Міністэрства культуры БССР, Саюз пісьменнікаў БССР, Саюз кампазітараў БССР, Саюз кінематаграфістаў БССР, Саюз тэатральных дзеячаў БССР.

23. Для ўсталявання і творчага развіцця лінгвістычных і прыняццяў нацыянальнай палітыкі, выхавання ў моладзі трывалых інтэрнацыяналістычных перакананняў і патрыятычных пачуццяў, своечасовага выкрыцця сутнасці ідэалогіі антысавецызму, буржуазнага і дробнабуржуазнага нацыяналізму, процідзеяння падрыўнай імперыялістычнай прапагандзе ажыццявіць наступныя меры:

— рэкамендаваць Прэзідыуму Вярхоўнага Савета БССР разгледзець на чарговай сесіі пытанне аб стварэнні пастаянай камісіі Вярхоўнага Савета БССР па нацыянальных і міжнацыянальных адносінах;

— сфарміраваць у 1988 годзе пры партыйных камітэтах спецыяльныя прапагандысцкія групы з ліку вучоных, выкладчыкаў, членаў творчых саюзаў, журналістаў, іншых катэгорый ідэалагічнага актыўна. Арганізаваць іх сістэматычныя выступленні ў маладзёжных аўдыторыях, працоўных калектывах, па месцы пражывання насельніцтва па актуальных пытаннях культуры міжнацыянальных сувязей, інтэрнацыянальнага і патрыятычнага выхавання.

Пастаянна.
Бюро ЦК Кампартыі Беларусі, абкомы, гаркомы, райкомы КПБ;

— стварыць пры праўленнях рэспубліканскай, абласных і мінскай гарадской арганізацый таварыства «Веды» камісіі па прапагандзе нацыянальнай палітыкі КПСС.

1988 г.
Ідэалагічны аддзел ЦК Кампартыі Беларусі, абкомы, гаркомы, райкомы КПБ, праўленне таварыства «Веды» БССР;

— вывучыць з улікам думкі чытачоў пытанне аб магчымасці выпуску на беларускай мове часткі тыражу «Сельскай газеты», абласных газет «Гродзенская праўда», «Заря». Унесці адпаведныя прапановы ў ЦК Кампартыі Беларусі.

1988 г.
Ідэалагічны аддзел ЦК Кампартыі Беларусі, абкомы КПБ;

— узмацніць індывідуальную выхаваўча-расцілчальную работу ў навуковых калектывах, творчых саюзах, навуковых, рэдакцыйных і выдавецкіх установах з асобамі, якія няправільна трактуюць пытанні развіцця міжнацыянальных адносін, смялей апірацца ў гэтым на грамадскую думку.

Пастаянна.
Партыйныя камітэты і арганізацыі;

— у друку, па тэлебачанні і радыё прадоўжыць асвятленне пытанняў, звязаных з маладаследаванымі старонкамі гісторыі Беларусі, аажнейшымі праблемамі развіцця беларускай мовы і нацыянальнай культуры, выкрыццём розных буржуазных фальсіфікатаў нацыянальнай палітыкі КПСС;

— Інстытуту гісторыі партыі пры ЦК Кампартыі Беларусі, Мінскай вышэйшай партыйнай школе, аддзяленню грамадскіх навук Акадэміі навук БССР распрацаваць тэматыку і забяспечыць выступленні ў рэспубліканскім друку, па тэлебачанні і радыё вучоных і спецыялістаў па пытаннях станаўлення беларускай сацыялістычнай дзяржаўнасці, станаўлення і развіцця беларускай сацыялістычнай культуры.

Падрыхтаваць і апублікаваць з неабходнымі каментарыямі матэрыялы аб 400-годдзі статуэта Вялікага княства Літоўскага, аб краху антынародных, буржуазна-нацыяналістычных партый і арганізацый, аб рэакцыйнай сутнасці работ ідэолагаў буржуазнага нацыяналізму, сучасных фальсіфікатаў гісторыі і культуры Беларусі.

1988—1990 гг.
Ідэалагічны аддзел ЦК Кампартыі Беларусі, Інстытут гісторыі партыі пры ЦК КПБ, Акадэмія навук БССР, Дзяржтэлерадыё БССР;

— увесці ў практыку аналіз асвятлення ў друкаваных выданнях, сродках масавай інфармацыі актуальных праблем рэалізацыі ў Беларусі лінгвістычнай нацыянальнай палітыкі, развіцця культуры і мовы, патрыятычнага і інтэрнацыянальнага выхавання працоўных, навушчэцкай і студэнцкай моладзі. Рэгулярна абмяркоўваць гэтыя пытанні на пасяджэннях калегій Дзяржкамвыда БССР, Міністэрства народнай асветы БССР, Дзяржтэлерадыё БССР, БЕЛТА, праўлення таварыства «Веды» БССР, рэдакцый рэспубліканскіх і абласных газет, часопісаў.

Пастаянна.
Ідэалагічны аддзел ЦК Кампартыі Беларусі;

— правесці рэспубліканскую навукова-практычную канферэнцыю на тэму «Народ. Культура. Перабудова».

1989 г.
Акадэмія навук БССР, Міністэрства народнай асветы БССР, Міністэрства культуры БССР, Беларускае рэспубліканскае аддзяленне Савецкага фонду культуры, творчыя саюзы;

— вызначыць тэматыку навуковых работ і сацыялагічных даследаванняў па актуальных праблемах гістарычнага і культурнага развіцця Беларусі, міжнацыянальных адносін, інтэрнацыянальнага і патрыятычнага выхавання моладзі і працоўных. Забяспечыць удзел грамадзянаўцаў у распрацоўцы канкрэтных рэкамендацый па гэтых пытаннях для партыйных, савецкіх, гаспадарчых органаў, ідэалагічных кадраў і актыўна.

Стварыць у саставе Інстытута мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору Акадэміі навук БССР аддзел па праблемах нацыянальных і міжнацыянальных адносін.

Утварыць пры Акадэміі навук БССР археографічную камісію, даручышы ёй выяўленне і публікаванне ў прэсе гістарычных дакументаў і матэрыялаў па нацыянальна-культурных пытаннях.

1988—1990 гг.
Акадэмія навук БССР, Інстытут гісторыі партыі пры ЦК КПБ, Міністэрства народнай асветы БССР, Міністэрства культуры БССР, ідэалагічны аддзел ЦК Кампартыі Беларусі.

24. Своечасова рабіць адпаведны ідэйны і арганізацыйны ўплыў на самадзейныя маладзёжныя аб'яднанні, накіроўваць іх намаганні на вырашэн-

не актуальных пытанняў эканамічнага, сацыяльнага і культурнага жыцця. Павысіць дзейнасць работы па інтэрнацыянальнаму і патрыятычнаму выхаванню моладзі. Для гэтага:

— правесці ход выканання ў абласцях, гарадах і раёнах рэспублікі патрабаванняў, выкладзеных у паставах ЦК КПСС па Казахскай рэспубліканскай партыйнай арганізацыі, а таксама мер, намечаных на рэспубліканскай нарадзе кіраўнікоў аматарскіх аб'яднанняў гісторыка-культурнай і краязнаўчай накіраванасці. Вынікі абмеркавання ў абкомах, гаркомах і райкомах партыі.

1988 г.
Ідэалагічны аддзел ЦК Кампартыі Беларусі, ЦК ЛКСМ Беларусі, Белау-проф. Міністэрства і ведамства БССР;

— распрацаваць доўгатэрміновую рэспубліканскую праграму «Спадчына», прадугледзеўшы ў ёй ажыццяўленне шырокага комплексу работ па адраджэнню, захаванню і папулярызацыі гістарычнай і культурнай спадчыны беларускага народа. Арганізаваць яе шырокае абмеркаванне ў працоўных і навуковых калектывах, у друку, па тэлебачанні і радыё. Забяспечыць актыўнае ўключэнне маладзёжных аматарскіх аб'яднанняў і клубаў, усеі грамадскасці ў рэалізацыю гэтай праграмы.

1988—1989 гг.
Міністэрства культуры БССР, Акадэмія навук БССР, аблвыканкомы і Мінскі гарвыканком, Беларускае рэспубліканскае аддзяленне Савецкага фонду культуры, Беларускае добраахотнае таварыства аховы помнікаў гісторыі і культуры, творчыя саюзы рэспублікі, ідэалагічны аддзел ЦК Кампартыі Беларусі, ЦК ЛКСМБ;

— уцягнуць навушчэцкую і студэнцкую моладзь у гісторыка-краязнаўчы рух «Родны горад», «Родны пасёлак», «Родная вёска», накіроўваючы яго на вывучэнне гісторыі свайго краю, слаўных рэвалюцыйных, баявых і працоўных традыцый беларускага народа, на добраўпарадкаванне населеных пунктаў, рэстаўрацыю помнікаў гісторыі і культуры.

Арганізаваць у г. Мінску і абласных цэнтрах рэспублікі рэстаўрацыйна-будаўнічыя, навукова-вытворчыя студэнцкія атэатры з ліку студэнтаў-архітэктараў, будаўнікоў, гісторыкаў, мастакоў, скульптараў, спецыялістаў дэкаратыўна-прыкладнага мастацтва, даручышы ім распрацоўку і ажыццяўленне канкрэтных праектаў рэстаўрацыі і аднаўлення помнікаў гісторыі і культуры, мастацка-дэкаратыўнага афармлення грамадска-палітычных цэнтраў, інтэр'ераў устаноў культуры, жылых мікрараёнаў і іншых работ.

1988—1990 гг.
ЦК ЛКСМБ, Міністэрства народнай асветы БССР, Міністэрства культуры БССР;

IV. ПАДРЫХОўКА І ПАВЫШЭННЕ КВАЛІФІКАЦЫІ НАВУКОВЫХ І ПЕДАГАГІЧНЫХ КАДРАЎ

26. Удакладніць дадатковую патрэбнасць рэспублікі ў педагагічных кадрах на перыяд да 2000 года з улікам перспектывы развіцця агульнаадукацыйнай і прафесіянальна-тэхнічнай школы, дашкольных і пазашкольных устаноў і ўнесці адпаведныя карэктывы ў планы іх падрыхтоўкі.

Прадоўжыць падрыхтоўку педагагічных кадраў па мэтавым прыёму, выходзячы з патрэбнасцей народнай асветы. Захаваць да 1990 года пазаконкурсны прыём ва ўніверсітэты, педагагічныя інстытуты і вучылішчы Гомельскай і Магілёўскай абласцей моладзі з зоны санітарнага рэжыму.

1988—1990 гг.
Міністэрства народнай асве-

— расшырыць у агульнаадукацыйных школах, прафтэхвучылішчах, ВУЗ і тэхнікумах сетку палітычных і дыскусійных клубаў, гурткоў па праблемах дэмакратызацыі грамадскага жыцця, нацыянальнай гісторыі і культуры, інтэрнацыянальнай дружбы, іншых цікавых моладзі напрамкаў.

З 1988 г.
ЦК ЛКСМБ, Міністэрства народнай асветы БССР;

— стварыць для моладзі народны ўніверсітэт гісторыі і культуры Беларусі.

1988 г.
Белау-проф. ЦК ЛКСМБ, Беларускае рэспубліканскае аддзяленне Савецкага фонду культуры, таварыства «Веды» БССР;

— правесці рэспубліканскую навукова-метадычную канферэнцыю «Удасканаленне форм і метадаў патрыятычнага і інтэрнацыянальнага выхавання студэнцкай і навушчэцкай моладзі ў святле патрабаванняў XXVII з'езда КПСС».

1989 г.
Ідэалагічны аддзел ЦК Кампартыі Беларусі, Міністэрства народнай асветы БССР;

— абагульніць вопыт работы партыйных арганізацый г. Мінска па прыцягненню кіруючых кадраў да ўдзелу ў ідэйна-палітычным выхаванні навушчэцкай і студэнцкай моладзі.

1988 г.
Ідэалагічны аддзел ЦК Кампартыі Беларусі.

25. Фарміраваць у партыйных, прафсаюзных, камсамольскіх і навуковых работнікаў, ідэалагічнага актыўна, гаспадарчых кіраўнікоў, педагагічных кадраў глыбокае разуменне сутнасці новых працэсаў і з'яў у сферы нацыянальна-культурнага развіцця грамадства, навікі вядзення дыскусій, палітычнай палемікі, умненне пераканаўчых і аргументавана выкрываць чужыя погляды, падкопы варожай прапаганды. Для гэтага:

— на базе Мінскай вышэйшай партыйнай школы, дамоў палітасветы абкомаў Кампартыі Беларусі правесці кароткатэрміновыя семінары-нарады партыйных, прафсаюзных, камсамольскіх работнікаў і ідэалагічнага актыўна па пытаннях узмацнення інтэрнацыянальнага і патрыятычнага выхавання, павышэння культуры міжнацыянальных сувязей працоўных.

1988 г.
Адзельны арганізацыйна-партыйны і кадравы работы, ідэалагічны аддзел ЦК Кампартыі Беларусі, абкомы КПБ;

— правесці рэспубліканскі семінар лектараў па тэме «Актуальныя пытанні нацыянальнай палітыкі КПСС у сучасных умовах».

1988 г.
Ідэалагічны аддзел ЦК Кампартыі Беларусі, праўленне таварыства «Веды» БССР.

27. Пераўтварыць Рэспубліканскі інстытут удасканалення настаўнікаў у Рэспубліканскі інстытут павышэння кваліфікацыі кіруючых работнікаў народнай асветы.

Аб'яднаць у парадку эксперыменту Віцебскі дзяржаўны педагагічны інстытут імя С. М. Кірава і Віцебскі абласны інстытут удасканалення настаўнікаў у адзіную ўстанову па падрыхтоўцы і павышэнню кваліфікацыі педагагічных кадраў.

1988—1989 гг.
Міністэрства народнай асветы БССР, Віцебскі аблвыканком.

Разгледзець пытанне аб стварэнні Беларускага інжынерна-педагагічнага інстытута на базе аднаго з індустрыяльна-педагагічных тэхнікумаў.

У мэтах павышэння кваліфікацыі інжынерна-педагагічных кадраў прафгасуцільшчаў прадугледзець пачынаючы з 1989 года расшырэнне падрыхтоўкі ў навуцальных установах рэспублікі выкладчыкаў і майстроў вытворчага навучання з вышэйшай адукацыяй.

1988—1993 гг.
Міністэрства народнай асветы БССР, Дзяржплан БССР.

Адкрыць пры Магілёўскім дзяржаўным педагагічным інстытуце імя А. А. Куляшова школу-інтэрнат для вучняў старэйшых класаў, якія правялі сільнасьць да прафесіі педагога. У далейшым разгледзець пытанне аб адкрыцці такіх школ-інтэрнатаў пры іншых педагагічных інстытутах.

1990 г.
Міністэрства народнай асветы БССР, аблвыканкомы.

Разгледзець пытанні ўдасканалення галіновай сістэмы падрыхтоўкі і павышэння кваліфікацыі работнікаў культуры, перадаўшы ва ўстаноўленым парадку ўсе навуцальныя ўстановы гэтага профілю Міністэрства культуры БССР.

1988 г.
Міністэрства народнай асветы БССР, Міністэрства культуры БССР.

28. Арганізаваць падрыхтоўку навукова-педагагічных кадраў вышэйшай кваліфікацыі па перспектывных напрамках тэхнікі і тэхналогіі, у тым ліку

праз аспірантуру і дактарантуру вядучых ВНУ і інстытутаў Акадэміі навук БССР. Адкрыць у 1989 годзе дактарантуру ў пяці ВНУ рэспублікі.

Правесці атэстацыю прафесарска-выкладчыкага саставу вышэйшых навуцальных устаноў у сувязі з увядзеннем новых умоў аплата працы і павышэннем патрабаванняў да ўзроўню навуцальнай, метадычнай і навуковай работы.

1988—1989 гг.
Міністэрства народнай асветы БССР, Акадэмія навук БССР, рэктараты вышэйшых навуцальных устаноў.

Вызначыць меры па карэннаму паляпшэнню практыкі адбору, падрыхтоўкі і перападрыхтоўкі выкладчыкаў сацыяльна-эканамічных дысцыплін. Распрацаваць перспектывную праграму развіцця вузаўскай грамадазнаўчай навуцы.

1988 г.
Міністэрства народнай асветы БССР, Акадэмія навук БССР, Інстытут гісторыі партыі пры ЦК Кампартыі Беларусі.

29. Распрацаваць перспектывныя планы выпуску навуцальна-метадычнай і даведчай літаратуры для навуцальных устаноў народнай асветы на 1990—1995 гады. Выдаваць штогод 2—3 кнігі па аб'яўленню вопыту работы педагогаў-наватаў.

Арганізаваць праграмы тэле- і радыёперадач аб творча працуючых педагогах і калектывах навуцальных устаноў.

1988—1989 гг.
Міністэрства народнай асветы БССР, Дзяржкамвыд БССР, Дзяржтэлеграфіі БССР.

V. УМАЦАВАННЕ МАТЭРЫЯЛЬНА-ТЭХНІЧНАЙ БАЗЫ НАРОДНАЙ АСВЕТЫ РЭСПУБЛІКІ

30. Распрацаваць меры па ўзмацненню сувязей прадпрыемстваў, калгасаў і саўгасаў з навуцальна-выхаваўчымі ўстановамі. Рэкамендаваць працуючым калектывам прадугледжваць пры фарміраванні планаў эканамічнага і сацыяльнага развіцця прадпрыемстваў і аб'яднанняў выдзяленне матэрыяльна-фінансавых рэсурсаў для ўмацавання і развіцця баз навуцальных устаноў.

Пастаянна.
Выканкомы Саветаў народнай дэпутатаў, Міністэрствы і ведамствы БССР.

31. Удакладніць схему развіцця ўстаноў народнай асветы на перыяд да 2005 года.

Распрацаваць новыя тыпавыя праекты навуцальна-выхаваўчых устаноў, якія адпавядалі б сучасным патрабаванням, эстэтычным і горадабудунічным нормам. Забяспечыць пераход з 1991 года на будаўніцтва аб'ектаў народнай асветы па гэтых праектах.

1988—1989 гг.
Міністэрства народнай асветы БССР, Дзяржбуд БССР, Дзяржплан БССР, аблвыканкомы і Мінскі гарвыканком.

32. Забяспечыць планамерны вывад навуцальных устаноў з устарэлых і прыстасаваных будынкаў, зрабіць да будынкаў школ неабходныя прыбудовы (блокі для сталовых, актывы і спартыўныя залы, басейны, класы для шасцігодка, мастацкія і музычныя студыі).

Работы па капітальнаму рамонту аб'ектаў народнай асветы выконваць сіламі падрадных рамонтна-будаўнічых арганізацый, а па бягучаму — гаспадарчым спосабам. Прадугледжваць пачынаючы з 1989 года ў планах эканамічнага і сацыяльнага развіцця выдзяленне на гэтыя мэты неабходных рэсурсаў.

VI. ПАЛЯПШЭННЕ ЖЫЛЛЁВА-БЫТАВЫХ УМОЎ НАВУЧЭНЦАЎ, СТУДЭНТАЎ, ПЕДАГАГІЧНЫХ РАБОТНІКАЎ

34. Прадугледжваць з 1989 года ў планах эканамічнага і сацыяльнага развіцця раёнаў і абласцей рэспублікі будаўніцтва для дзіцячых садоў загарадных дач з аб'ектамі лячэбна-аздараўленчага прызначэння (фізіятэрапеўтычныя, стаматалагічныя кабінеты, міні-стадыёны, дарожкі здароўя, басейны і г. д.). Шырэ выкарыстоў-

ваць для аздараўлення выхаванцаў дзіцячых дашкольных устаноў піянерскія лагеры, прафілакторыі.

Пастаянна.
Аблвыканкомы, Мінскі гарвыканком, Міністэрствы і ведамствы БССР, Белсаўпроф.

Распрацаваць і зацвердзіць палажэнне аб санаторных даш-

кольных установах і групах для часта і доўга хварэючых дзяцей. Арганізаваць неабходную сетку санаторных дашкольных устаноў і груп, забяспечыць іх медыцынскім інвентаром і абсталяваннем, укамплектаваць медыцынскімі кадрамі.

1988—1993 гг.
Міністэрства народнай асветы БССР, Міністэрства аховы здароўя БССР, аблвыканкомы, Мінскі гарвыканком, Міністэрствы і ведамствы БССР, Белсаўпроф.

35. Развіваць і ўмацоўваць дзяржаўна-грамадскую сістэму выхавання, навучання і матэрыяльнага забеспячэння дзяцей-сірот, дзяцей, якія засталіся без апекі бацькоў, дзяцей з недахопамі разумовага і фізічнага развіцця. Адкрыць у Мінскай вобласці дзіцячы дом сямейнага тыпу.

Пры арганізацыі дзіцячых інтэрнатных устаноў прадугледзець у абавязковым парадку наяўнасць у іх басейнаў, залаў лячэбнай фізкультуры, фізіятэрапеўтычных і стаматалагічных кабінетаў, а таксама стацыянарных лагераў працы і адпачынку, падсобных сельскіх гаспадарак, баз для арганізацыі прадукцыйнай працы выхаванцаў.

Распрацаваць прыкладны пералік тыпавага бытавога, гаспадарчага і медыцынскага абсталявання для інтэрнатаў і медыцынскіх кабінетаў дзіцячых дамоў і школ-інтэрнатаў усіх тыпаў.

1989—2000 гг.
Міністэрства народнай асветы БССР, Мінфін БССР, Міністэрства аховы здароўя БССР, Беларускае рэспубліканскае аддзяленне Савецкага дзіцячага фонду імя У. І. Леніна, аблвыканкомы і Мінскі гарвыканком.

36. Абласным саветам прафсаюзаў сумесна з аблвыканкомам і Мінскім гарвыканкомам распрацаваць праграму поўнага забеспячэння вучняў агульнаадукацыйных школ месцамі ў загарадных піянерскіх лагерах, лагерах працы і адпачынку і ў снежні 1988 г. унесці яе на разгляд Белсаўпрофа і Міністэрства народнай асветы БССР.

Ажыццявіць сістэму мер па ўдасканаленню выхаванчай работы з навуцэнцамі і студэнтамі па месцы пражывання, расшырыць сетку клубаў па інтарэсах, гурткоў тэхнічнай творчасці, спартыўных секцый.

Прадастаўляць навуцэнцам школ і прафгасуцільшчаў студэнцкай моладзі спартыўныя залы, плавальныя басейны, лёгкаатлетычныя манежы, стралковыя цэры прадпрыемстваў і арганізацый рэспублікі.

1988—2000 гг.
Белсаўпроф, выканкомы Саветаў народных дэпутатаў, Міністэрства народнай асветы БССР, Міністэрствы і ведамствы БССР.

37. Распрацаваць і рэалізаваць у абласцях і г. Мінску спецыяльныя праграмы паляпшэння жыллёва-бытавых умоў педагагічных работнікаў, умацавання іх здароўя, арганізацыі адпачынку.

Перапрафіляваць к 1990 году базу «Вілія» Белсавета УДСТ «Працоўныя рэзервы» ў дом адпачынку для работнікаў народнай асветы.

1988—1990 гг.
Аблвыканкомы, Мінскі гарвыканком, Белсаўпроф, Міністэрства народнай асветы БССР, Міністэрства аховы здароўя БССР, Дзяржплан БССР.

Стварыць ва ўсіх навуцальных установах неабходныя ўмовы для забеспячэння навуцэнцаў і студэнтаў паўнацэнным гарачым харчаваннем. Давесці колькасць месцаў на прадпрыемствах грамадскага харчавання кожнай навуцальнай установы да існуючых нарматываў. Забяспечыць іх гандлёва-тэхналагічным, халадзільным абсталяваннем і мэбляй.

1988—1995 гг.
Міністэрства народнай асветы БССР, Дзяржплан БССР, Дзяржкам БССР, Мінгандаль БССР, Белкаапсаюз, аблвыканкомы, Мінскі гарвыканком.

Часопісы ў кастрычніку

«ПОЛЫМЯ»

Б. Сачанка прадстаўляе творы Я. Купалы, якія не ўваходзілі ў збор твораў народнага песняра.

Змешчаны апавесці І. Шамякіна «Драма», пачатак апавесці Н. Маеўскай «Замова», апавяданні У. Арлова і Л. Левановіча.

У паэтычным раздзеле чытач пазнаёміцца з вершамі Я. Янішчыцы, Л. Галубовіча, Т. Бондар, З. Дудзюк.

К. Цвірка знаёміць з творамі Т. Зана — аднаго з вядомых прадстаўнікоў перадрамантызму на Беларусі.

Друкуюцца нарысы В. Якавенкі «Другой зямлі не будзе», М. Шамякіна «Дзед Талаш», раздзелы з аўтабіяграфічнай апавесці Н. Гілевіча «Перажыўшы вайну», успаміны М. Плотнікава «Заўсёды былі попел» у літаратурным запісе А. Кейзарава.

«Загадка Міхася Стральцова» — артыкул У. Мехавы.

З рэцэнзіямі выступаюць М. Кеняка, Л. Ламека, К. Камейша.

У раздзеле «Культура мовы» — запісы Ф. Янкоўскага «З роднага народнага».

«МАЛАДОСЦЬ»

У паэтычны «сшытак» увайшлі творы В. Зуёнка, Л. Рублёўскай, А. Грыцкевіча, К. Шэрмана, С. Красікава, В. Яраца.

Апублікаваны апавяданні А. Лісіцкага, Ф. Баторына, заканчэнне апавесці Я. Міклашэўскага «Мёртвае крыніца», працяг нарысу М. Ермаловіча «Старынінныя Беларусы».

Пра справы сённяшніх працоўнікоў вёскі расказвае ў нарысе «Падарункі зямлі» П. Кузьмін.

В. Скалабан прапануе публіцыстычны выступленні Ц. Гартнага «Напярэдадні абвешчэння рэспублікі».

Артыкул Б. Сачанкі «Беларуская эміграцыя» мае падзагаловак «Факты і меркаванні».

В. Гілевіч напісаў штрыхі да творчага партрэта мастака У. Лунашкіна — «Таямніца прыгажосці».

Л. Савін рэцэнзуе кнігу В. Бланкі «Усмешка фартуны» — «На хвалі сучаснасці».

«БЕЛАРУСЬ»

Да 70-годдзя камсамола прымеркавана публікацыя гутаркі В. Лапіна з камсамольцам дваццатых гадоў, былым першым сакратаром Гомельскага падпольнага абкома ЛКСМБ, генерал-маёрам у адстаўцы А. Рудакі «Энергія юных сэрцаў».

Змешчаны вершы С. Законнікава, М. Шалехава і іншых, «Лісты запісаныя кніжкам» А. Разанава, чарговая старонка «Анталогіі беларускай паэзіі 20-х гадоў», апавяданне Ю. Ганчарова «Хлеб наш надзеены».

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 13).

жаўных моў канстытуцыйным шляхам зацверджаны не толькі ў Швейцарыі, але і ў Бельгіі, Іспаніі, Фінляндыі. У Фінляндыі, напрыклад, я быў у 1983 годзе і на свае вочы бачыў сапраўднае і развітое двухмоўе (фінска-шведскае), хаця колькасць шведаў па апошніх звестках у Фінляндыі складае 6,5 працэнта з 5-мільённага насельніцтва краіны.

У ГДР жывуць 100 тысяч лужычан — нашых братоў-славян. Яны складаюць менш 4 працэнта насельніцтва Дрэздэнскай акругі, але правы іх мовы таксама замацаваны ў законе: сербска-лужыцкая мова не толькі свабодна ўжываецца ў школах, цэрквах, нацыянальных суполках — надпісы на гэтай мове можна ўбачыць на шыльдах магазінаў і ўстаноў, дарожных указальніках.

(Дарэчы, куды падзелілі ўказальнікі на беларускай мове? Хто той супер-гіпер-звыш-інтэрнацыяналіст, па загаду якога цяпер мы чытаем спакутавае нягледзе «Збожжы» замест «Перамога» і г. д., дык гэта ж яшчэ не самыя горшыя прыклады!)

Фінляндыя, Швейцарыя, Бельгія — прыклады з практыкі ўнітарных дзяржаў. Тым больш некалькі дзяржаўных

Напярэдадні Рэспубліканскай навукова-практычнай канферэнцыі «Эналогія культуры» выступаюць В. Якавенка («Пашунаць сваю песню»), С. Берасень («Чым жыве музычны свет?»), А. Пятросавы («Культура — душа народа»), В. Дубінка («Даматканы ручнікі за... рубель»).

Слова пра Я. Драздовіча (да 100-годдзя з дня нараджэння майстра гаворыць М. Купаўскі), В. Козел разважае пра творчасць М. Купалы.

«Дакуль гаснуць ліхтарам», «Загадка кааперацыі» — публіцыстычныя разважанні М. Гроднева і А. Сілянкова.

«НЕМАН»

Падборку вершаў Г. Бураўніна «На павароце» пераімае Б. Спрычан. Друкецца таксама нізка твораў С. Яўсеевай «Цяжкіе лета», У перакладах С. Давыдава, Я. Рубана, В. Чэкіна прадстаўлены вершы Ю. Голуба, аб'яднаныя назвай «Буслінае шчасце».

Змешчаны пачатак «Хронікі аднаго жыцця» В. Гілевіча «Сцяна» (пер. У. Жыжэнкі, беларускі варыянт «Мелодыі забытых песняў») і апавесці А. Купрына «Купал св. Ісаакія Далмацкага».

У раздзеле «Публіцыстыка і нарысы» выступаюць Г. Давідзюк («Рэвалюцыя і рэвалюцыі») і А. Кейзараў («Прамежкавая станцыя»).

Пра А. Макаёнку ўспамінаюць В. Быкаў, Я. Еўтушэнка, М. Мацюшкі, М. Зарудны, Г. Папоў, М. Чаргінец, М. Дзялец.

Артыкулы А. Маладзёса «Чалавек — стварэнне гістарычнае» і М. Мушынскага «Высокай мерай праўды» аб'яднаны ў раздзеле «Літаратурная крытыка».

Новыя кнігі рэцэнзуюць Б. Бур'ян і М. Чарняўскі.

Есць раздзел «Учора, Сёння, Заўтра».

«КРЫНІЦА»

У раздзеле «Спадчына» С. Дубавец знаёміць з паэтам К. Сваляком. Змешчаны вершы Л. Дранько-Майсюка, заканчэнне апавядання Г. Лайнэ «Выпрабаванне» (пер. з фінскай Я. Лапаткі), апавяданні М. Шайбака, агляд лістоў «Мова, гісторыя, народ».

Пад рубрыкай «Постаці» В. Чаропка расказвае пра князя Андрэя Полацкага.

Нарыс П. Якубовіча «Па 58-му...» мае падзаголоўне «Невялікі роздум на палых строгага прысуду».

А. Глобус знаёміць з мастаком В. Мартыньчыкам — «Абстрактныя, рок і халтура». Прапануюцца таксама артыкулы У. Квятковіча «Святая — гэта святла!», В. Лапіна «Дочкі-маці», В. Слаўкіна «Дзіўныя людзі...», Н. Громавай «Ратуіце нашу школу ад настаўніка», іншыя матэрыялы.

ДЗЯРЖАЎНАЯ — ЗНАЧЫЦЬ РАЎНАПРАЎНАЯ

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 13).

моў (іх можна назваць і афіцыйнымі) павінны ўжывацца ў краінах, якія складаюць саюз, альбо федэрацыю, напрыклад, ЧССР, СФРЮ. Да такой катэгорыі дзяржаў, дарэчы, належыць і СССР. Зусім натуральна было б, каб у Канстытуцыі саюзнай ці аўтаномнай рэспублікі недвухсэнсоўна быў вызначаны статус мясцовай мовы. І ўжо зусім не натуральна, што ў Канстытуцыі БССР, амаль 80 працэнтаў насельніцтва якой складаюць беларусы, гэтага няма. Хачу падкрэсліць, што патрабаванне канстытуцыйнага прызнання правоў беларускай мовы ў рэспубліцы не накіравана супраць іншых народаў, супраць іх культуры і іх нацыянальных пачуццяў. Дарэчы, успомнілася мне, як у сямідзесятых гадах П. М. Машэраў выступаў на пасяджэнні сесіі Вярхоўнага Савета БССР па-беларуску. Прамова трансліравалася па тэлебачанні. Факт надання Дзяржаўнасці беларускай мове стаў бы значным актам дэмакратызацыі жыцця краіны.

Ю. АВЯР'ЯНАЎ,
акцёр Акадэмічнага тэатра імя Я. Купалы.

СТВАРАЛЬНІКА гэтага параўнаўча невялікага — недзе на 908 няпоўных тлумачальных пар — слоўніка мы з поўнай паставай маглі б называць у ліку пачынальнікаў нашай лексікаграфіі. На жаль, слоўнік да гэтай пары знаходзіцца ў рэестры ананімных.

Першыя пучыны айчынай лексікаграфіі пачаў трыццаці Францыск Скарына тлумачэннем этымалогіі біблейскіх імёнаў і назваў у сваіх прадмовах, а таксама ўвядзеннем на «боцех» дру-

най, прымусаю, бусель, норовъ (обычай), пильованіе, заглядаю, палаць, шкоднікъ, войско, торба, шата (риза), гомонъ, скарбніца, збан, радца (советник), справы, схавай, працю, утѣкъ, вязни, выпущаю, сталый, моцный, ганба, пагорки, личба, сподваюся, гуца (гушчар), владность (дзяржава), надаремне, размаітыхъ. Нам могуць запярэчыць: некаторыя з гэтых слоў лічацца запазычваннямі з польскай мовы. Але ці так гэта? Знаёмства з нашай старой лексікаграфічнай спадчынай дазваляе якраз у нечым перагледзець пытанне аб уплывах з заходнеславянскіх моў. Тое,

ват у адценнях тлумачэння слоў. Напрыклад, тут і там слова «лик» падаецца ў значэнні не «лічбы», а як «танец» (ликование), «лестъ» — як «зрада». Гэтага ў другіх лексікаграфічных помніках мы не назіраем.

І ўсё ж у ранейшай, хоць і аўтаматычна прынятай версіі, якая звязвае аўтарства «Лексіса... проста» з імем І. Фёдаравы, на нашу думку, больш аргументаў «за». Па многіх прыкметах, напрыклад, як вытлумачэнне ўласных імён

Змяшчэнне ў выданнях І. Фёдаравы твора Х стагоддзя, у якім сцвярджаецца права славян на сваю кніжнасць, набывала вострае грамадска-палітычнае гучанне, было першай рэакцыяй на пракаталіцкія арыентацыі Пятра Скаргі.

Тут Іван Фёдарав салідарны з Францыскам Скарынам — даць «людю паспалітаму» кнігі Святога Пісання на блізкай і зразумелай яму мове. У сувязі з распаўсюдам і апалячваннем на Беларусі і Украіне Фёдарав, як паслядоўны прываслаўны ў ліку многіх дзеячаў брацкіх школ, усяляк імкнецца падкрэсліць адзінства ўсходнеславянскіх зямель, роднасць Вялікага княства Літоўскага з Маскоўскай Руссю. Адсюль яго справа жыцця — шырай далучыць прываслаўнае насельніцтва да стараславянскай мовы праз выданне на ёй царкоўных кніг. Хаця ў рускай жа дзяржаве кнігі Фёдаравы, як і яго папярэдніка Скарыны, напачатку былі прызнаны ерэтычнымі з-за вядомай рэлігійнай талерантнасці выдаўцоў і элементаў мясцовай мовы ў іх выданнях.

У львоўскіх пошуках у мяне, прызнацца, была надзея, што мне ўдасца адшукаць «Лексіс... проста» ў дадатку да фёдаравскай «Азбукі», як звычайна друкаваліся слоўнікі ў той час.

Адночы мне нават зда-лося, што я натрапіла на «Лексіс... проста» ў нататках вядомага заходнеўкраінскага вучонага М. Вазняка, змешчаных да выдання «Граматыкі» Л. Зізанія 1911 года. На жаль, гэта было скасачанае выданне «Лексіса» Зізанія...

Дзіўна, чаму пра «Лексіс... проста» маўчаць даследчыкі старых часоў, у прыватнасці, такія вядомыя славісты як І. Добраўскі, што за набыццём астрожскай «Бібліі» Фёдаравы абцягваю палову сваёй бібліятэкі, ці яго сябра В. Капітар, у якога Добраўскі знаёміўся з гэтым выданнем. З іх матэрыялаў мы і сёння здабываем найцікавейшыя звесткі пра Францыска Скарыну, пра малавядомую «Граматыку...» Івана Ужэвіча, нарэшце, пра «Лексіс» Зізанія, які яны высока ацэньвалі як адзін з першых крокаў усходнеславянскай лексікаграфіі.

АЛЕ ПАКУЛЬ ШТО рана закрываць праблему. Раней мы ўстанавілі прыточыкавы характар гэтага слоўніка. І гэта дае зусім нечаканы накірунак пошукам. У слоўніку ёсць адна важная для нас асаблівасць: значная частка тлумачальных пар дзецца ва ўскосных склонах, у розных формах спражэнняў, характэрных спалучэннях слоў, г. зн. так, як яны ўжыты ў тэксце кнігі, да якой слоўнік прыдаваўся. Зверка яго з тэкстамі, найперш выданняў Івана Фёдаравы, найбольш верагоднага яго аўтара, паўна пацвердзіць ісціну.

Справа за далейшымі архіўнымі пошукамі.

Алена ЯСКЕВІЧ.

Пошукі, знаходкі

Напісанае — застаецца...

каваных кніг «гласаў» — перакладам на простую мову незразумелых стараславянскіх слоў. Пасля практыкі Скарыны «гласы» сталі традыцыйнымі ў кніжнай справе. Пазней патрэбы чытача задавальнялі самавытэя тлумачальныя азбучынікі, прыточнікі, якія звычайна дадаваліся ў канцы тэксту старадрукаў і насілі прыкладны характар.

Аднак ужо ў канцы XVI стагоддзя з'яўляецца «Лексіс... проста», па сутнасці першая ва ўсходніх славян спроба прафесійнага тлумачальнага слоўніка. На доўгі час ён згубіўся з поля зроку даследчыкаў. Але вось у 1884 годзе архімаандр Амфілохій натрапіў у старадруку астрожскай «Бібліі» Івана Фёдаравы на цікавую ўкладку. Гэта быў «Лексіс... проста», які Амфілохій неўзабаве і апублікаваў у матэрыялах «Чтения в обществе истории и древностей российской при Московском университете».

Паводле гэтай знаходкі аўтарства яго і лічылася за І. Фёдаравым. Але пазней сумеснае адшуканне «Лексіса... проста», са старадрукам «Бібліі» Фёдаравы вучоныя палічылі недастатковай падставой у карысць аўтарства славуэта друкера.

І самы першы аргумент — цалкам беларускі склад лексікі тлумачальнай часткі слоўніка, «Лексіс... проста». Відзець, з-за ананімнасці, дарэмна занябодны нашымі гісторыкамі мовы, у прыватнасці, амаль не даследавана яго беларуская лексічная аснова. А слоўнік жа сапраўдна скарбніца старабеларускага слова! Колькі тут нашых старых знаёмых — старажытных адпаведнікаў сённяшняй мове: пень, добрый день, (пыч), ласка, миса, цасливость (блаженство), дякованне, вдячень, зрозумель, зопсованье, пожедание, паркань, позычаю, киваюся, крыница, доветчоное (искусное), оповедание, надутость, горнецъ медяный, жартливый, кожный, доветъ (досціп), цегла, кожухъ, недбалость, непотреб-

што раней лічылася паланізмам, мы знаходзім у слоўніках Вялікага княства Літоўскага, у «Лексісе... проста» і «Лексісе» Л. Зізанія, у «Лексіконе» П. Бярынды і «Синоніме славяноароскай», а аналагічныя, часам больш блізкія формы, у сербскай і чэшскай мовах. З апошняй найбольш цесна сутыкаўся Ф. Скарына ў сваёй перакладчыцкай дзейнасці, маючы пра сабою за ўзор чэшскую «Біблію» на народнай мове. Такім чынам, знаёмства з найбагацейшымі старажытнабеларускімі лексікаграфічнымі крыніцамі патрабуе ўдкладнення пытання аб уплывах, вымагае большай увагі да самастойнасці літаратурнай мовы Вялікага княства Літоўскага, што, больш чым якая іншая, захавала пераемнасць ад агульнаславянскага моўнага корана, засвоіўшы яго багацце з рэдкай паўнатою.

Таму, зыходзячы з беларускага складу «Лексіса... проста» можна дапусціць, што яго аўтарам быў Лаўрэнтій Зізаній. Такое меркаванне пра аўтарства «Лексіса... проста» выказвалі В. В. Німчук, М. Б. Батвін-нік. Была сваёй думка і ў М. Р. Судніка адносна аўтарства. Што ж, Зізаній — адзін з самых аўтарытэтных лінгвістаў таго часу, ён фактычна быў піянерам усходнеславянскага мовазнаўства. Асабліва ў карысць яго аўтарства сведчыць тое, што «Лексіс... проста» ўвайшоў амаль цалкам у яго вядомую лексікаграфічную працу, якую ён назваў таксама «Лексісам». Раней меркавалася, што пры яго складанні Л. Зізаній абавіраўся на вопыт стваральніка «Лексіса... проста». А калі дапусціць, што гэта была падрыхтоўчая спроба пярэ самога Зізанія, з якой потым і вырас больш поўны ягоны «Лексіс», а з яго — яшчэ шырэйшы «Лексікон» П. Бярынды?

Так ці інакш сувязь «Лексіса» Л. Зізанія з «Лексісам... проста» відавочная. Падабенства адчуваецца на-

і геаграфічных назваў, «Лексіс... проста», мяркуючы па ўсім, складаўся як прыточнік да нейкага канкрэтнага тэксту старадрукаванага выдання. І да яго складання мог мець дачыненне менавіта Іван Фёдарав ці нехта іншы з вядомых выкладчыкаў Астрожскай акадэміі.

Што ж датычыцца цалкам беларускага лексічнага складу слоўніка, то і тут, думаем, супярэчнасці асаблівай няма. Проста беларускі перыяд дзейнасці славуэта выхадца з нашай старонкі амаль не даследаваны, вучоныя па-сапраўднаму ім яшчэ не цікавіліся.

РАЗГАДКА гэтага пытан-ня прывяла мяне ў старажытны Львоў, дзе прыжыццёвы выданні Фёдаравы прадстаўлены найбольш поўна. Гартаючы старонкі фёдаравскага старадрукаў, колькі я адкрыла для сябе невядомага, што не змагла (ці не паспела) знайсці па даведачных крыніцах тут, у Мінску. На свае вочы бачу яго «Буквар», «Граматыку», «Азбукі», старанна звяраю шматлікія паўторныя выданні іх. І зусім па-новаму пачынае выглядаць постаць нашага земляка. Стараславянскі тэкст яго лінгвістычных прац, як і ў Зізанія, нярэдка перасыпаны мясцовымі, беларускімі словамі, выразамі, уагуле фанетычнымі асаблівасцямі мовы Вялікага княства Літоўскага.

Пра павагу да роднай мовы, пра патрыятычныя пачуцці да зямлі, якая яго ўзгадавала, яскрава сведчыць абавязковае змяшчэнне ім у канцы кожнай сваёй кнігі вольнай інтэрпрэтацыі вядомага трактата «О письменах» Чарнарыца Храбра. І тут жа фёдаравскі палыміяны заклік «Хвалите Господа вси языци и похвалите его вси людие. А не едиными тремя письмены, а языки, яко ж они баснословят».

А не адзінымі трэма пісьменамі, а языки, яко ж они баснословят».

АДРАС РЭДАКЦЫІ: 220600, ГСП, Мінск, вул. Захарава, 19.

ТЭЛЕФОНЫ: прыёмнай рэдакцыі — 33-24-61, намесніка галоўнага рэдактара — 33-25-25, адзнака сакратара — 33-19-85, аддзела публіцыстыкі і нарыса — 33-19-65, аддзела пісьмаў — 33-19-65, аддзела крытыкі і бібліяграфіі — 33-22-04, аддзела прозы і паэзіі — 33-22-04, аддзела тэатра, кіно і тэлебачання — 33-21-53, аддзела музыкі — 33-21-53, аддзела вывучэння мастацтва і аховы помнікаў — 33-24-62, аддзела народнай творчасці і культавасветработы — 33-24-62, аддзела інфармацыі — 33-24-62, аддзела мастацкага афармлення і фотаілюстрацый — 33-44-04, 32-24-62, карэктарскай — 32-20-64, машынапіснага бюро — 33-44-04, бухгалтэры — 23-73-37.

Пры перадруку просьба спасылца на «ЛіМ». Рукапісы рэдакцыя не вяртае і не рэцензуе.

Галоўны рэдактар АНАТОЛЬ ВЯРЦІНСКІ.

Рэдакцыйная калегія:

Заір АЗГУР, Аляксандр АСІПЕНКА, Анатоль БУТЭВІЧ, Уладзімір ГІЛЕП, Мікола ГІЛЬ (нам. галоўнага рэдактара), Уладзімір ГНІЛАМЕДАУ, Лілія ДАВІДОВІЧ, Міхась ДРЫНЕУСКІ, Аляксандр ЖУК, Галіна КАРЖАНЕУСКАЯ, Ігар ЛУЧАНОК, Уладзімір НЯКЛЯЕУ, Нічыпар ПАШКЕВІЧ, Барыс САЧАНКА, Юрась СВІРКА, Уладзімір СТАЛЬМАШОНАК, Рычард СМОЛЬСКІ, Віктар ТУРАУ.

Адказны сакратар Андрэй ГАНЧАРОВ.

3 17 ПА 23 НАСТРЫЧНІКА

18 настрычніка, 20.40

«ЗАЧЫТАЙЦЕ МАЕ ПІСЬМО...»

Агляд крытычнай пошты за тыдзень.

18 настрычніка, 21.50

«ЛІРА»

Мастацка-публіцыстычная праграма.

Сустрэча з пісьменнікам доктарам філалагічных навук Ф. Янкоўскім, якая адбылася ў Мінскай цэнтральнай бібліятэцы імя Янкі Купалы.

19 настрычніка, 23.40

«ПАСТСКРЫПТУМ»

Актualны наменатарый па пытан-нях музычнага жыцця.

21 настрычніка, 20.15

«ПАЗІІ РАДОК ЧАРОУНЫ...»

Вершы М. Рубцова ў перакладзе У. Скарыніна чытае М. Пінігін.

22 настрычніка, 11.40

«МАЛАДОСЦЬ МАЯ НЕЗАБЫТНА»

Успамінае Я. Бяганская.

22 настрычніка, 17.25

«З РОДУ У РОД»

Сустрэчы паэтэсы С. Басуматравай з удзельнікамі самадзейнага ансамб-ля народнай песні і танца з вёскі Та-жылкавічы Магілёўскай вобласці.

22 настрычніка, 17.55

«МУЗЫКА МАЕЯ РЭСПУБЛІКІ»

Фестываль тэлевізійных музычных праграм.

М. Аладаў, Старонкі жыцця і твор-часці.

22 настрычніка, 19.35

«СТАЛАСЦЬ»

Літаратурны вечар, прысвечаны 70-годдзю БССР і Кампартыі Беларусі.

Вядучы — С. Законнікаў.

22 настрычніка, 23.10

«МУЗЫЧНАЯ ПРАГУЛКА»

Эстрадная праграма.

23 настрычніка, 19.20

«МУЗЫКА МАЕЯ РЭСПУБЛІКІ»

Фестываль тэлевізійных музычных праграм.

Я. Глебаў, Старонкі жыцця і твор-часці.

23 настрычніка, 23.05

«СУСТРЭНЕМСЯ ПАСЛЯ

АДЗІНАЦЦАЦІ»

Інфармацыйна-музычная праграма.

А Б'Я В Ы

БЕЛАРУСКІ ДЗЯРЖАУНЫ ТЭАТРАЛЬНА-МАСТАЦКІ ІНСТЫТУТ

АБ'ЯВЛЯЕ КОНКУРС ДЛЯ АСОВ,
ЯКІЯ МАЮЦЬ МІНСКУЮ ПРАПІСКУ.

НА ЗАМЯШЧЭННЕ

ВАКАНТНАЯ ПАСАДЫ:

старшага выкладчыка кафедры жы-вапісу (1);

НА ЗАМЯШЧЭННЕ ПАСАД:

дацэнтаў кафедры майстэрства ан-цэра (1), рэжысуры (1); дэкаратыўна-прыкладнага мастацтва (1); вывучэн-ных сроднаў агітацыі і рэкламы (1); старшых выкладчыкаў кафедры гра-фікі (1); дэкаратыўна-прыкладнага мастацтва (1); выкладчыка кафедры дызайна (1).

Тэрмін конкурсу — месяц з дня апублікавання аб'явы.

Дакументы дасылаць на імя рэктара інстытута на адрас: 220600 Мінск, ГСП, Ленінскі праспект, 81.

Супрацоўнікі Літаратурнага музея Якуба Коласа выказваюць глыбокае спачуванне навуковаму супрацоўніку музе-я Сінькевіч Валентіне Міка-лаеўне з прычыны вялікага го-ра — смерці БАЦЬКІ.

«Літаратура і мастацтва» — орган Міністэр-ства культуры і правоўнага Саюза пісателёў БССР. Мінск. На беларускай мове.

«ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Выходзіць раз на тыдзень, па пятніцах.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі.

Індэкс 63856

АТ 01409

П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12